ŠIAURĖS ATĖNAI

ISSN 1392-7760 2024 m. vasario 9 d. Nr. 3 (1427) Kaina 1,80 Eur

Žodis „vertybės“ vartojamas neartikuliuotai ir neatsakingai ..... p. 3
Pirmiausiai didelė, o paskui maža ..... p. 6
Rimos Malickaitės proza ..... p. 13

Žalčių takas

ILZE LĀCE

Jie buvo trys, jie tikrai buvo trys, nors kiti du sakėsi to trečiojo nematę.

Miestai pabunda įvairiai, taip pat ir Viga skirtingose vietose pabusdavo skirtingai. To ryto miestas budo su piktdžiugišku žuvėdros klykavimu ir aštriu darbo pelių – tramvajų – baladojimusi, – bėgių remontas buvo lyg amžinas randas centrinės gatvės skruoste.

Tačiau Vigą pažadino ne šie kasdieniški pajūrio miesto garsai, bet mėšlungis kairėje kojoje, nuo pirštų galų jis lipo aukštyn į šlaunį, o ypač sunkiais atvejais net galėjo įsimesti į pilvą ar skausmingai gnybtelėti širdį.

Skubriai atsisėdusi ant lovos krašto, ji pėdą prispaudė prie grindų ir tuo pat metu dairėsi ko nors aštraus įdurti į koją. Tai buvo patikrintas būdas. Viga žinojo priežastį – vėl per mažai gėrė. Namuose apie privalomą skysčio kiekį primindavo stiklinis dvilitrinis ąsotis ant virtuvės stalo, bet kur nors išvažiavus kiekio matą visada pamesdavo. Be to, dar ta nerimastinga mintis, ar reikiamu momentu bus prieinamas tualetas arba pakankamai nuošalūs krūmai.

Vakar šių minčių tikrai nebuvo. Iki vėlumos jie sėdėjo ant liepą juosiančio suolelio netoli viešbučio ir tikra angliška maniera dviese išgėrė butelį baltojo vyno.

Atšlubavusi iki stalo, kur stovėjo viešbučio arbatinukas, Viga vonios kambaryje į jį greitai pripylė vandens, užkaitė, į miniatiūrinį porcelianinį puodelį įmetė į kambario kainą įskaitytą žaliosios arbatos pakelį. Geriau negu nieko. Viešbučio pusryčių dar teks laukti mažiausiai valandą.

Lovoje atsilošusi į ritinėlius, kuriuos šiame viešbutyje vadino pagalvėmis, ji gėrė karštą arbatą ir galvojo apie žalčius.

Kai paskambino Raita ir paslaptingu balsu pakvietė į svečius, žadėdama siurprizą, Viga nusišaipė, bet paliko entuziazmo apimtą jaunystės draugę jos paklydimuose. Ji žinojo, kad Aris šiuo metu yra Latvijoje, nes buvęs karštų jausmų objektas jai atsiuntė žinutę. Kaip žinojo ir tai, kad jis mėgsta išsinuomoti kambarėlį jų bendramokslės Raitos pilkų lentų šuns būdoje – beveik architektūros paminkle, kurio medžio raižiniais išpuoštas duris be paliovos fotografavo turistai. Bet dėl bendros namelio būklės negalėjai jo vadinti kitaip kaip tik būda. Pinigų namui atnaujinti Raita neturėjo ir į kritiškas pastabas provincijos mokytoja atsikirsdavo sakydama, kad jos amžiui užteks.

Pakvietimas atėjo reikiamu momentu. Eilinį kartą gavusi spjūvį iš bernioko, kuriam ministerijos hierarchijoje pavyko užsiropšti viena kėde aukščiau už Vigą, ji pagaliau griežtai užbraukė brūkšnį. Nusprendė darbo veiklą toje įstaigoje užbaigti ir skirti sau pauzę apmąstymams, ką daryti toliau.

Bet vis dėlto tai buvo sukrėtimas, ir, kaip tokiais atvejais būna, kartu už uodegos traukė mintis apskritai apie gyvenimą. Niekur taip gerai nesigalvojo kaip prie jūros. Ir niekada nėra buvę taip, kad jūra nors truputį nebūtų padėjusi.

Pas draugę Viga neapsistojo, teisindamasi elementarių patogumų trūkumu šiaip gana romantiškame būste, ir Raita atrodė ypač patenkinta, kad didmiesčio gyventoja pasirinko netolimą viešbutį.

Pirmą dieną Viga ėjo toli, toli pajūriu, leisdama truputį geliančiam pavasario vėjui išmėžti iš jos galvos minčių gumulus. Beveik visoms pradžioje nesuvokiamoms gyvenimo situacijoms laikui bėgant buvo rastas paaiškinimas, tik vienas epizodas liko galutinai nesuprastas. Ir Viga norėjo padėti jį į lentynėlę prie „užbaigtų reikalų“. Tai buvo puiki proga užduoti Ariui tiesų klausimą. Juk po tokios daugybės metų jis negalėjo turėti jokių priežasčių nenuoširdžiam atsakymui.

Pagaliau jie vakare susitiko, ir Viga apsimetė truputį nustebusi, kad suteiktų draugei džiaugsmo. Aris nebuvo pasikeitęs – širdingai ir laisvai plepėjo su abiem moterimis, ir būtent jis pasiūlė kitą dieną nuvažiuoti prie ežero gamtos rezervate.

Buvo praėję daugiau nei dvidešimt metų. Vizualių pokyčių, žinoma, buvo įvykę. Vyriškio veido bruožai tapo griežtesni, ir jis truputį raišavo – kažkuri iš jo pasiutusių alpinizmo idėjų pasibaigė sunkiu kritimu.

Kalnai buvo tai, kas juos išskyrė. Tuo Viga neabejojo. Jie buvo svarbiau už viską, ir kažkokie švelnūs jausmai negalėjo galynėtis su uolų lemtimi. Jų meilė, o Viga neabejojo jos abipusiškumu, klajojo lyg pasimetęs drugelis, kuriam tik trumpą akimirką buvo pavykę nutūpti ant kokios nors uolos.

Ilzė Lacė (g. 1957) – latvių prozininkė, vertėja. Dirbo teisininke lingviste Europos Sąjungos Tarybos Teisės tarnyboje; į latvių kalbą yra išvertusi daugiau kaip penkias dešimtis anglų ir amerikiečių autorių kūrinių. Apsakymus pradėjo rašyti 2014 m.; yra išleidusi du jų rinkinius: „Balandžiai ant Žozetės stogo“ (*Baloži uz Žozetes jumta*, 2020) ir „Pokalbiai ant avarinio išėjimo laiptų“ (*Sarunas uz sētas kāpnēm*, 2022).

Apsakymas *Zalkšu taka* publikuotas ketvirtinio latvių literatūros žurnalo „Jaunā Gaita“ 2022 m. žiemos numeryje.

Diāna Tamane. Šeimos portretas. 2013–dabar. Giedrės Kazlauskaitės nuotrauka

Kai prasidėjo didysis tautų kraustymasis, Aris, pasinaudodamas savo profesijos egzotiškumu, išvažiavo į Norvegiją – jis šį tą nusimanė apie naftos gavybos įrenginius. O juk ten buvo kalnai.

Kvietė Vigą pasisvečiuoti, ir ji nuskrido į tą šiaurės miestelį, kurio krantus daužė pilkai mėlynos, grėsmingos bangos. Tai buvo neužmirštama savaitė. Atrodė, kad rūsti, neįprasta gamta užaštrina ir mintis, ir jutimo organus. O tada vieną vakarą Aris, atsirėmęs į knygų spintą ir žvelgdamas laukan pro langą, – Viga aiškiai prisiminė vyriškio pozą ir truputį išdidų profilį, – iš lėto pasakė žodžius, kuriais pirmą akimirką ji negalėjo patikėti, vėliau manėsi juos supratusi, bet, nieko konkretaus nevykstant, jie liko lyg neišspręsta mįslė visam tolesniam gyvenimui. Buvo ar nebuvo? Ar tik apsimetė, nes išgirdo tai, ką būtų norėjusi išgirsti?

Išlipę iš mašinos prie ženklo, rodančio, jog gamtos takas į Jokūbo ežerą prasideda čia ir reikia eiti į kairę, idant sugrįžtum į tą pačią vietą dešinėje, jie patraukė žvaliu žingsniu. Iš tiesų šaunūs ėjikai buvo Aris ir Raita, apsiavę grubiais turistiniais batais. Viga kvailai įsivaizdavo, kad link ežero ves lentinis takas. Ji greitai suvokė, kad apsiriko – miesto bateliai aukštoku kulnu ant spyglių negailestingai slydinėjo. Jau po poros minučių Viga atsiliko. Bendražygiai vis stabteldavo jos palaukti. Raitai nė akimirkos nepertraukiant kalbos srauto – jos išvados, stebėjimai ir visai kasdieniškų problemų nupasakojimai, pagaliau išklausomi vyriškos ausies, veržėsi pro lūpas kaip neištikę senmergės orgazmai.

Viga truputį pyktelėjo. Takas vingiavo kaip gluodenas, tai vesdamas aukštyn į kokią nors kalvą, – su tuo dar buvo galima susitvarkyti, – tai staigiai smigdamas žemyn, ir čia ji beviltiškai slydo. Aris nė karto nepasiūlė jai rankos. Žinoma, patyrusiam alpinistui net į galvą neatėjo, kad toks gestas būtų visai tinkamas. Galiausiai Viga paragino juos abu eiti pirmyn, tik kryžkelėje jos palaukti. Pasiūlymas buvo priimtas be prieštaravimų.

O tada ji ėjo iš lėto ir su malonumu po plakatiniu dangaus mėliu, lydima saldžiai banalių paukščių trelių. Tako pakraščiuose teškenosi pelkėti vandenys, kuriuose plūduriavo rąstigaliai ir apglitusios šakos. Ryški pavasario saulė žvelgė į liūną atvirai ir išdidžiai, paversdama apylinkę pasakiška ir baisoka. Rodės sunku patikėti, kad tie melsvi kilimai po dar ne visai sulapojusiais krūmais yra tikros žibutės.

Dešimtmečiais dideli megapoliai, kuriuose, sekdama paskui savo vyrą diplomatą, gyveno Viga, gromuliavo ją kaip tingios pabaisos, primesdamos supratimą, kad asfaltas, daugiaaukščiai ir metro tuneliai – tai kažkas tikro. Gamta tebuvo maloni, bet trumpalaikė dekoracija.

Aris ir Raita sėdėjo ant kalvos, o tarp jų pagaliau tvyrojo tyla. Vyriškis buvo užsimerkęs ir atsukęs veidą į saulę, o iškalbi draugė, nusiavusi batus, trynė raumeningas blauzdas.

– Kitą kartą prieš tokį žygį įteik man topografinį žemėlapį. Juk galėjau net aukštakulnius apsiauti, – kad paslėptų susierzinimą, Viga nusprendė būti saviironiška.

– Galėjau tau duoti kitą batų porą, kuri visada mano bagažinėje, – atgavo kalbos dovaną Raita. – Bet juk tavo daug didesnis dydis, tikriausiai keturiasdešimtas?

Viga šią pastabą paliko be dėmesio ir ragino tęsti kelionę – jau matėsi lengvesnis lentinis takas, kuris vedė į taip pat civilizuotai įrengtą gamtos apžvalgos platformą. Bet prieš žengdama ant patikimesnio pagrindo Viga krūptelėjo – ji vos neužlipo ant stambios rupūžės. Visi trys stovėjo ir stebėjo archajiškai negražų gyvį. Raita čiulbėjo, kad rupūžės nešančios pinigus ir galbūt pritiktų šį spuoguotį pabučiuoti, kas žino, gal pavirstų princu. Aris pragmatiškai pareiškė, kad šiais laikais negali žinoti – galbūt pasirodytų, kad tai princesė. Ir dar pridūrė, kad dėl to kas nors galėtų net džiaugtis.

Jis tikriausiai galvojo apie save, bet Raita nežinia kodėl nuraudo, negailestingai ryškus raudonis užliejo ne tik veidą, bet ir kaklą. Ar draugė nebus persimetusi į... Tai Vigai niekada nebuvo atėję į galvą, bet sudėjus faktus draugėn... Sulaukusi trisdešimties Raita apsikirpo trumpai ir pradėjo užsiiminėti boksu. Pasak jos, kad vėlyvais vakarais galėtų saugiai pareiti namo.

– Kam mums dar vienas princas, jei esi tu, – pajuokavo Viga ir palietė Ario petį.

Raumuo po jos pirštais įsitempė. Susijaudinimas? O gal nepatiko?

Viga tyliai pagalvojo, kad su smailesniais kulnais gal būtų bent praturtėjusi.

Per tą laiką saulė šaltai dantytą šypseną pakeitė smūgiu keptuve, kaip tai gegužę būna. Jokūbo ežeras tęsėsi lyg pailga rytietės akis, nendrių blakstienų apkabinta. Netoli kranto, išdrikusios hedonistinėmis pozomis, vandenyje plūduriavo podidės varlės, kelios didvyriškai plaukiojo, demonstruodamos dailiai suformuotas kojas ir stiprius plaukmenis.

Tokia ramybė. Žmonės kurį laiką pagarbiai tylėjo, leisdami aplinkai į juos nereaguoti. Vis dėlto paskui išsitraukė mobiliuosius telefonus ir fotografavo – ir elegantiškas varlytes, ir nuostabiai lygų ežerą su baltų debesų guoto atspindžiais.

Likusį pusratį jie nužygiavo lyg koks kariškas būrys, vienas už kito. Iš pradžių barškėjo lentos, paskui vėl šiugždėjo spygliai, bet ėjimas buvo daug lengvesnis, nes dabar palei ežerą driekėsi lygus takas.

O ten buvo jie – tako viduryje deginosi trys žalčiai. Viga pirmoji pamatė šį pulkelį ir galėjo prisiekti, kad žalčiai buvo trys, tik kiekvienas iš jų į besiartinančių žingsnių bilsnojimą reagavo savaip. Vienas lyg strėlė įslydo į krūmą, antras susiraitė į tvirtą ritinį, o trečias, pakėlęs galvą, įspėjamai šnypštė.

– Žalčiai neša laimę, bent dviem iš mūsų, – Raita dar kartą nepasinaudojo galimybe patylėti. – Nežinia, kuris bus tas nelaimingasis?

Aris vėl turėjo patarimą – juk galima tą laimę padalinti į lygias dalis, tada kiekvienam išeis nulis kablelis šeši šeši ir taip toliau. Taip, be galo lėta kalbos maniera buvo ta pati. Viga, kurios kalbėsena buvo greita, dažnai pritrūkdavo kantrybės išklausyti jo kalbą iki galo. Galbūt dėl to telefoniniai pokalbiai jiems niekada nesisekė – Viga kalbėdavo neišklausiusi Ario.

Ji bandė prieštarauti, kad žalčiai buvę trys, bet pritarimo nesulaukė – tai jai, apžlibintai saulės, įvykusi akių apgaulė. Tebūnie. Tikriausiai Vigos laimė buvo ta, kuri paspruko į krūmus.

Kai Raita sustabdė mašiną prie viešbučio, jau temo. Aris sakė, kad nori su Viga dar truputį pasikalbėti, taip seniai bebuvo susitikę. Raita, taktiška kaip buldozeris, atrėžė, kad jis per ilgai neužtruktų, vakarienei kepsianti bulves, – kad neatauštų.

Nukelta į p. 4 ►

Memorabilia

Išvarytieji

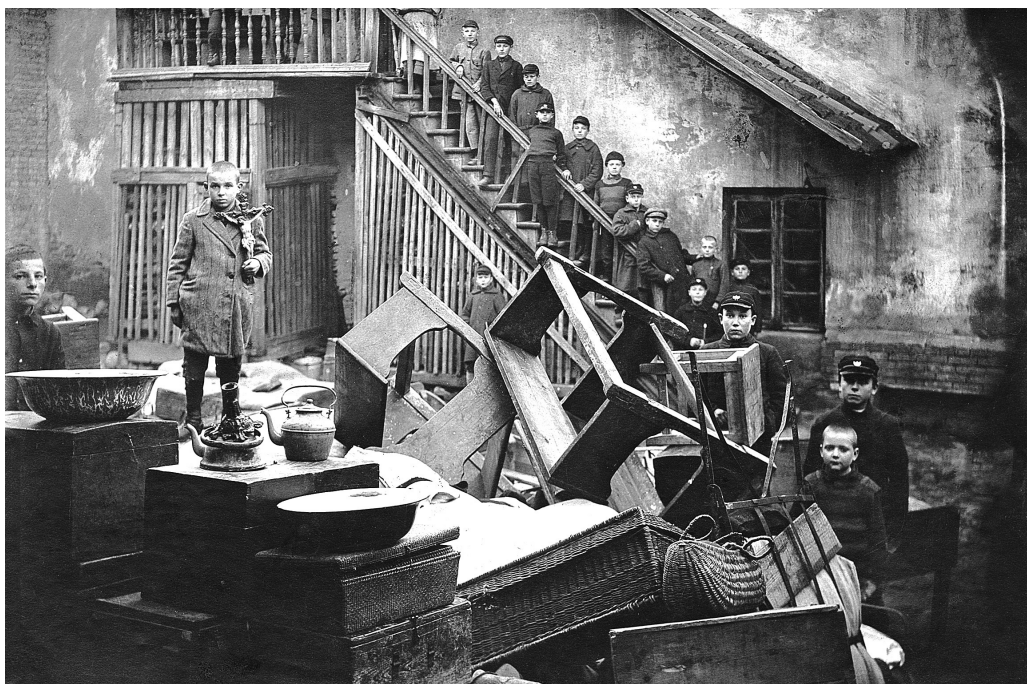

Man tai viena gražiausių nuotraukų, kurias esu kada nors matęs. Nežinomas fotografas, pats nenujausdamas, sukūrė šedevrą. Kokie vaikų veidai, koks jų išsirikiavimas! „Minelės rimtos“, – sakytų Vaižgantas. Lyg būtų sustoję tėvynės ginti. Visi septyniolika iš vieno Vilniaus kiemo. O gal taip ir buvo iš tiesų? 1924 metų spalio 28-ąją. Šitas kiemas buvusio Pranciškonų vienuolyno kampe, kaip ir visas miestas, – jau Lenkijos Respublikos teritorija. Ar kartais ne herbinis lenkų erelis žybsi kai kurių berniukų kepurėse? Bet jie visi lietuviukai. Iš lietuviškos prieglaudos ir dvimetės pradžios mokyklos, seniausios Vilniuje ir visame krašte. O dabar jie – lauke, išvaryti miesto valdžios ir policijos dėl to, kad, kalbėdami lietuviškai, kelia pavojų valstybei. Mokykla ir prieglauda bus likviduotos. Formaliai – dėl mokinių stokos. Kiekviena valdžia, įsivėlusi į tokios rūšies karus, savo veiksmams pateisinti ar nuslėpti sugalvoja tobulas priežastis. Antai po daug metų jau kita, tarybinė, administracija suvaidins Raseinių rajone kiaulių maro epidemiją, kad uždraustų maldininkams keliauti į Šiluvą. Lietuviškos švietimo ir kultūros įstaigos Vilniaus krašte per du tarpukario dešimtmečius bus taršomos ir taršomos. Vieną mokyklą iškratė ieškodami pašto karvelių, slapto susirašinėjimo su Lietuva talkininkų, priešo agentų.

Dviklasė lietuvių mokykla ir prieglauda veikė nuo 1907 metų. Ant Lydos ir Šv. Mikalojaus gatvių kampo. Jas buvo įkūrusi ir išlaikė Lietuvių draugija nukentėjusiems dėl karo šelpti. Ta pati organizacija, kuri į savo gerai prikūrentas patalpas vasario 16 dieną įsileido Nepriklausomybės Akto signatarus.

Nuotrauka priklauso Nacionaliniam muziejui. Tarpukariu publikuota Mykolo Biržiškos „Vilniaus golgotoje“, lietuviams padarytų neteisybių dienoraštyje. Apie 1924 metų spalio 28-ąją knygoje rašoma: „Vilniaus lenkų policija išmetė dviklasę lietuvių mokyklą ir jos prieglaudą iš Pranciškonų rūmų, kuriuose ji išbuvo apie 20 metų.“ Po kelių dienų, spalio 31-ąją, toks įrašas: „Lenkų kariuomenė pastatė Šnipiškio kareivinių kieme ant Neries kranto didžiojo Lietuvos poeto Adomo Mickevičiaus paminklą-karikatūrą (baidyklę).“ Čia tas pats skulptoriaus Pronaszkos sukurtas paminklas, kurio sumažinta kopija neseniai išdygo Sirvydo skvere. Smalsu, kaip Biržiška apibūdintų jau šiame Neries krante, šalia buvusios blaivyklos, atsiradusį paminklą broliams Vileišiams, susėdusiems ratuku lyg broliškai užkandžiaujant.

Nors nuotraukoje tik berniukai, nežinia, ar mokykloje ir prieglaudoje nebūta ir mergaičių. Filaretų gatvės prieglauda su savo dideliais daržais taip pat buvo „vyriška“. Trinapolio ir Subačiaus gatvių internatuose gyveno pramaišiui mergaitės ir berniukai. Pranciškonų rūmuose glaudėsi 48 vaikai, kurie štai su visa savo manta dabar išmesti į gatvę. Visoms prieglaudoms vadovavo malonios poniutės lietuvaitės. Kunigas Bieliauskas mokė vaikelius tikėjimo tiesų ir vilko jiems labdarą iš gimtosios Jiezno parapijos.

Tas pastatas išliko po šiai dienai, net paminklinė lenta kabo, nors kitoje pusėje geras gabalas Lydos gatvės buvo virtęs griuvėsiais po rusų aviacijos antskrydžių 1942 metų pavasarį. Sugriauta ir Šv. Mikalojaus klebonija, žuvo klebonas Čibiras.

Tarybiniais laikais, kai eidavome į Mikalojų patarnauti per mišias, ant Lydos gatvės kampo, senosios mokyklos ir prieglaudos vietoje, veikė skalbykla. Pro duris lauk virto garų kamuoliai. Sankryža kvepėjo muilu ir balinimo milteliais. Esu buvęs ir skalbyklos viduje, kai reikėdavo atsiimti į rudą popierių susuktus skalbinius. Tos paslaugos buvo nepigios, todėl mama ir močiutė dažniau skalbdavo namie, ankštoje komunalinėje virtuvėje. Skalbiniai džiūdavo *ant aukšto* – didžiulėje namo palėpėje. Tik reikėjo visur saugotis suodžių.

Vis delsiau prasižioti, kas toje nuotraukoje, be pačios istorijos, taip gražu ir teisinga. Aišku, tipiškas Vilniaus kiemas, su laiptine iš lauko pusės, kad sutaupytum brangaus ploto. Graudu žiūrėti į vargingus rakandus, suverstus kaip pakliūva vidury kiemo. Apvirtę mokykliniai suolai – makabriškas vaizdas. Virduliai, dubenys, pintinės (gal nuo kunigo Bieliausko labdaros), mediniai lagaminai. Sumaitotas vaikų gyvenimas. Beveik kaip Ukrainoje ar Gazos Ruože.

Ar berniukas, apsikabinęs kryžių, gavo tokią užduotį iš suaugusiųjų, ar jis pats ryžosi gelbėti Kristų? Būti išvarytam kartu su juo. Nežinia. Bet ženklas duotas. Berniuko paltas išaugtas, mergiškas, su sagomis kitoje pusėje. Sesers palikimas? Ar iš tos pačios labdaros? Nors, tiesą pasakius, labai tinka ir jam, ir Kristui. Visai šio kiemo situacijai. Išganymo istorijoje daug dalykų nutinka atbulai. Tas, kuris pristatomas pasaulio Gelbėtoju, bus dabar išgelbėtas purvinų vaikiškų rankyčių.

Mūsų sielovada pasigestų vyskupo žiedo, saldžios šypsenėlės. Septyniolika tų, kurie stovi netekę namų, nesišypso. Eik, Jėzau, eik kartu su jais. Juk jau esi buvęs išvarytųjų gretose.

-js-

TAL HEVER-CHYBOWSKI

Talis Hever-Chybowskis (g. 1986) yra istorikas, leidėjas, vertėjas ir aktorius, gyvenantis tarp Paryžiaus ir Berlyno. Žurnalo „Mikan Ve'eylakh: Journal for Diasporic Hebrew“ įkūrėjas, vyriausiasis redaktorius. Paryžiaus „Pavergtųjų teatre“ (*Théâtre de l'Opprimé*) režisavo Arono Ceitlino jidiš pjesę „Jacob Jacobson“. Pastaraisiais metais vadovavo Paryžiaus Medemo jidiš kultūros centrui. Šiuo metu yra tėvystės atostogose. Rašo hebrajų ir jidiš kalbomis.

Be nuorodų į istorinius, religinius, politinius žydų kultūros kontekstus, eilėraštyje gausu lietuvių skaitytojams veikiausiai tik iš dalies atpažįstamų aliuzijų į hebrajų literatūrą. Ir visgi autorius renkasi rašyti šį tekstą jidiš – žydų diasporos – kalba, kad galėtų dar įtaigiau plėtoti klajūniškumo, namų, teritorijos temas.

Eilėraštis sausio 26 d. publikuotas Amerikoje jidiš kalba leidžiamame savaitraštyje „Forverts“.

Vertėja

Gazos Katastrofa

Mano širdis rytuose, o aš pats – vakariausiame krašte.

Yehuda Halevi

Per patį siaubo įkarštį
sekundę
panoriu nutraukti
ryšį su bendruomene.

Tuomet prabyla balsas manyje:
nejaugi išsižadėsi savo genties,

kai ašara ant sūnaus skruosto
tau primena Šventyklos
sugriovimą?

Pradėjus griauti Gazą
esu Gernikoje.
Ne metafiziškai,
ne figūratyviai,
o iš tikrųjų ten
kaip turistas.

Šviežiai iškeptas tėvelis su sūnumi ir jo mama
padėvėtame karavane,
mobiliame namelyje, kuris tą valandą
žemiškesnis
už bet kurią pasaulio šalį.

Mano tėvas
telefonu atsiunčia
Abos Kovnerio eilutę:
„Gernika ant kiekvienos kalvelės.“
Parašyta
tūkstantis devyni šimtai keturiasdešimt devintaisiais
kaip atsakas į pirmąją Nakbą.

Tęsiame kelionę
link labiausiai į vakarus nutolusio taško –
Finisterre –
„žemės krašto“.

Užšautame vagonėlyje ant ratų
žodžiai atsitrenkia į Rytinę sieną,
kai meldžiu:
Klausyk, Izraeli, tai daroma
tavo ir mano vardu.

Iš jidiš kalbos vertė Goda Volbikė

Tal Hever-Chybowski. Kartą gyveno mažas vaikelis. 2022

Ko vertos vertybės

Tikriausiai šio straipsnio nebūčiau rašęs, jei portale „Delfi“ nebūtų paskelbta Laisvės partijos pirmininkės Aušrinės Armonaitės žinia, jog „dabartinis prezidentas Gitanas Nausėda stovi kitokių vertybių pusėje – tikina palaikantis europietišką požiūrį į žmogų, bet atsisako parodyti lyderystę skatinant tokias vertybes Lietuvoje“ (*https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/armonaite-deja-prezidentas-sioje-kovoje-stovi-kitokiu-vertybiu-puseje-95672873*). Pasak A. Armonaitės, šiais metais Laisvės partijos laukia kova už europines vertybes Europos Parlamento rinkimuose ir ji „stos į kovą už vakarietiškas vertybes ir nedarys patogių, bet laikinų sandėrių su tamsos jėgomis“.

Pasakyta stipriai! Duota suprasti, kad „kitokių vertybių pusėje“ esančioms „tamsos jėgoms“ atstovauja ir dabartinis Lietuvos Respublikos prezidentas.

Stebėtis, kodėl Laisvės partijos pirmininkė prabilo apie vertybes, nereikia: artėja rinkimai. Jau vadovėlinė tapo tiesa, kad įmonių, organizacijų, politinių partijų veiklos rezultatus nulemia ne vien ekonominiai, finansiniai ir organizaciniai, bet ir moraliniai sprendimai, pagaliau tie jų veiklos tikslai, kurie neatsiejami nuo vyraujančių vertybių. Paprastai jos deklaruojamos įstatuose, statutuose, veiklos nuostatuose, politiniuose pareiškimuose ir tampa įvaizdžio pagrindu. Nors kuriamas įvaizdis (formuojama nuomonė apie organizaciją, partiją ir t. t.) kartais slepia tikruosius tikslus, jis būtinas tam, kad organizacija, įmonė, partija žmonių akyse išliktų patraukli. Todėl, užuot skelbus, pavyzdžiui, jog įmonės tikslas – maksimalus pelnas, deklaruojama, kad ji vadovaujasi aukščiausiomis europinėmis vertybėmis – gaminių kokybe ir klientų poreikiais. Užuot skelbus, jog partijos tikslas – turėti bent vieną atstovą Seime, kad galėtų daryti bent šiokią tokią įtaką partijai palankiems sprendimams, deklaruojama, pavyzdžiui, kad svarbiausios partijos vertybės yra aplinkosauga ir darni šalies plėtra.

Organizacijų vadyba rekomenduoja įvaizdį formuojančias vertybes skelbti lakoniškai, ir tai leidžia vartoti tokius patrauklius, bet dažnai daugiaprasmius žodžius kaip „laisvė“, „sąžiningumas“, „orumas“, „tolerancija“, „teisingumas“, „aukšta moralė“, „atskaitomybė“, „demokratija“ ir pan. Tačiau kas už šių žodžių slypi? Ar vienodai laisvę, toleranciją ir jų ribas supranta konservatyvių ir liberalių pažiūrų žmonės? Kokia konkreti demokratijos forma turima omenyje – socialinė, liberali ar konservatyvi? Apie kokį sąžiningumą kalbama – išankstinį ar pavėluotą, aktyvų ar reaktyvų, *scientia* ar *sapientia*? Teisingumą ketinama grįsti deontologiniais ar teleologiniais principais? O juk jie iš esmės skiriasi! Pagaliau kokios tos „vakarietiškos vertybės“, už kurias ketina kovoti Laisvės partija?

Į pastarąjį klausimą atsakymo neradau. „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ straipsnio „Vakarietiškos vertybės“ neradau. „Vikipedija“ irgi nepadėjo. Nebent manyčiau, kad „vakarietiškas vertybes“ atitinka terminas „vesternizacija“, reiškiantis vakarietiškos (ypač anglosaksiškos) kultūros, gyvenimo būdo, ekonominių ir politinių modelių perėmimą, o vaizdžiai sakant, „amerikanizaciją“, „makdonaldizaciją“. Tiesa, A. Armonaitė „vakarietiškoms vertybėms“ priskiria nedidelio kiekio kanapių dekriminalizavimą ir priešina jas „rytietiškai bizūno politikai“ (*https://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/politika/armonaite-po-balsavimo-del-kanapiu-vakarietiskos-vertybes-sunkiai-skinasi-kelia-1106674*). Bet neteko girdėti, kad „kanapių dekriminalizavimą“ ir „rytietišką bizūno politiką“ kas nors kada nors būtų priskyręs vertybėms, todėl taip ir liko neaišku, kas iš tiesų yra tos „vakarietiškos vertybės“.

Kiek aiškiau kalbant apie „europines vertybes“, jos bent įvardijamos: pagarba žmogaus orumui ir teisėms (įskaitant ir mažumas), teisingumas, tolerancija, laisvė, demokratija, lygybė, teisinė valstybė ir t. t. Bet ką tik minėjau, kad šiuos skambius ir labai patrauklius tapusius žodžius skirtingų pažiūrų žmonės supranta ganėtinai skirtingai. Blogiausia, kad tų skirtumų net neketinama paaiškinti, tarsi jų nė nebūtų. Todėl vargu ar reikia stebėtis, kad bet kuriuose rinkimuose – prezidento, Seimo ar Europos Parlamento – dalyvaujantys visiškai skirtingų pažiūrų asmenys skelbia palaikantys tas pačias vertybes ir kartu, vaizdžiai sakant, mulkina žmones. Tiesa, greta įvardytų „europinių vertybių“ kai kurie asmenys ir net politinės partijos skelbia kovosiantys už krikščioniškas vertybes, bet ir jų konkrečiai neįvardija, nors jos ganėtinai skiriasi (transcendentinės, dvasinės, vitalinės, ką ir kalbėti apie konkrečias).

Jau daugiau kaip prieš šešerius metus skundžiausi, kad žodis „vertybės“ pradėtas vartoti visiškai neartikuliuotai ir neatsakingai (Saulius Kanišauskas, „Devaluation of values or a creative need to transcend into the depth?“ („Vertybių devalvacija ar kūrybinis poreikis transcendentuoti į gelmę?“), *Creativity Studies*, 2018, Vol. 11, no. 2, p. 273–283). Deja, politikai net neskaito tų mokslinių straipsnių, kurie būtų pravartūs jų politinėje veikloje, leistų pagrįsti savus įsitikinimus arba paneigti oponentų žodžius. Nes jeigu skaitytų, narkotikų (tegul ir silpnų) dekriminalizavimo, kaip ir aplinkosaugos arba darnios plėtros, su vertybėmis sieti nedrįstų. O štai „Kartu su Vyčiu“ pasivadinusi politinė partija net ūkinę veiklą laiko esant vos ne aukščiausia vertybe. Tačiau priskirti vertybėms ūkinę veiklą – tai tas pats, kas tvirtinti, jog šunys yra kilę iš kačių giminės, o kvadratas yra apskritimas. Šis palyginimas gal per aštrus, tačiau bet kokia veikla (švietimo, kultūros ar sveikatos apsaugos, aplinkosaugos srityse, kurias ši partija irgi priskiria vertybėms) – tikrai ne vertybė, o tik priemonė siekti vienokių ar kitokių vertingais laikomų tikslų (pavyzdžiui, darnios plėtros). Beje, tą patį galima pasakyti ir apie laisvę – geriausiu atveju ji priskirtina tik instrumentinėms, o ne esminėms vertybėms (žr. S. Kanišauskas, „Laisvė vertybių kontekste“, *Socialinių mokslų studijos*, 2017, 9 (1), p. 249–257).

Tad kas iš tiesų yra tos šiandieną jau net garbstomos vertybės, kokia jų esmė? Regis, geriausią atsakymą į šį klausimą pateikė aksiologijos (filosofinės vertybių teorijos) pradininkai Rudolfas Hermannas Lotzė (1817–1881) ir Alexius von Meinongas (1853–1920). Jie atkreipė dėmesį į tai, kad *gėrio*, *grožio*, *teisingumo* ir *vertybių* sąvokas į vieną gretą stato bendras ypatumas – jos nusako tai, kas gerbtina ir brangintina, kas turėtų ar net privalėtų būti, o ne tai, kas buvo ar yra pripažįstama esant vertinga. Pavadindamas Davido Hume’o dėsniu, šį teiginį įtikinamai pagrindė vienas iš analitinės filosofijos pradininkų George’as Moore’as (1873–1958): „Iš deskriptyvių, indikatyvių teiginių (teiginių apie faktus) neįmanoma logiškai išvesti normatyvių, imperatyvių išvadų (privalėjimo teiginių).“ Paprasčiau sakant, G. Moore’as parodė, kad iš to, kas yra, neįmanoma išvesti to, kas turi būti. Iš to fakto, jog kai kuriose šalyse jau yra leidžiama vartoti silpnus narkotikus, neįmanoma išvesti, kad tai yra būtina visur ir visada, kad tai visuomenei yra vertinga. Pagaliau reikėtų paklausti, ar iš tiesų silpnų narkotikų dekriminalizavimas yra taip gerbtinas ir brangintinas, kad jis privalėtų tapti visuotinis, „vakarietiška vertybe“. Atsakymas – ne! Bent jau nederėtų narkotikų dekriminalizavimo sieti su vertybėmis (tegul ir neaiškiomis „vakarietiškomis“).

Be abejo, ne viskas taip paprasta, kaip ką tik išdėsčiau. Vertybių kilmės, esmės ir raidos istorija, kuri analizuojama aksiologijoje, yra ganėtinai sudėtinga vien jau todėl, kad vertinimo objektai yra ne tik materialūs, bet ir idealūs, pagaliau yra vertinami santykiai ir pačios vertybės (žr. S. Kanišauskas, *Aksiologijos įvadas*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014). Ką ir kalbėti apie instrumentines vertybes, kurios yra tik savotiška priemonė („instrumentas“) siekiant vienokių ar kitokių tikslų ir yra grindžiamos praktine patirtimi, todėl kintančios ir reliatyvios, nesutariama net dėl esminių vertybių. Štai hedonistai įsitikinę, kad esminė vertybė yra malonumas, o krikščionys – kad Dievo meilė. Humanistams esminė vertybė yra savirealizacija, o Immanuelio Kanto sekėjams – gera valia. Pragmatikai tvirtina, kad esminė vertybė – tiktai nauda. Apstu ir kitų nesutarimų, netgi būta tvirtinimų, kad žodis „vertybės“ išvis neturi prasmės. Kita vertus, vienas iš garsiausių XX a. pradžios aksiologų Nicolai Hartmannas (1882–1950) atkreipė dėmesį į tai, kad Vakarų pasaulyje pradėjo plisti „vertybių tironija“.

Be abejo, galima manyti, kad aksiologijoje keliamos problemos – tik kadaise gyvenusių ir „padangėmis skraidžiusių“ filosofų išmonės. Bet aiškėja, kad tas „išmones“ galima pagrįsti ir moksliniais metodais. Tą parodė Robertas S. Hartmanas (1910–1973), sukūręs *mokslinę aksiologiją*, kuri vadinama ir *formaliąja*. Už ją R. S. Hartmanas buvo nominuotas Nobelio premijai. (Beje, aksiologijos srityje darbavosi net trys Hartmanai: Eduardas von Hartmannas (1842–1906), Nicolai Hartmannas ir jau minėtasis Robertas. Pastarojo pavardė rašoma tik su viena *n* raide.)

Pasak R. S. Hartmano, net moraliniuose sprendimuose egzistuoja tam tikra tvarka, kurią galima aprašyti matematinėmis formulėmis. Kadangi moraliniai sprendimai neatsiejami nuo vertybinių nuostatų, tad yra galima „vertybinė matematika“, kurią jis pavadino formaliąja arba moksline aksiologija. Ją R. S. Hartmanas grindė trimis vertybių dimensijomis ir vertinimo rezultatus leidžiančiais apskaičiuoti vertybiniais profiliais. Greta jau seniai žinomų instrumentinių vertybių, pasak R. S. Hartmano, egzistuoja ir sisteminės vertybės, kurios reikalauja arba paklusti esamiems reikalavimams, arba griežtai juos atmesti. Pavyzdžiui, žmogus arba paklūsta įmonės, įstaigos deklaruojamoms vertybėms, keliamiems reikalavimams ir darbui tinka, arba nepaklūsta ir darbui netinka. Tai leidžia sistemines vertybes formalizuoti ir pritaikyti praktiniams tikslams. Tačiau net sisteminį (nekalbant apie instrumentinį) vertinimą, pasak R. S. Hartmano, galop nulemia esminės vertybės, apie kurias kalbėjo ir rašė jau aksiologijos pradininkai, kurių neįmanoma trumpai ir aiškiai išsakyti, bet kurios yra neįkainojamos. Kai sakoma: „Aš myliu tave vien todėl, kad esi“, tai sakoma, kad mylimas žmogus yra unikalus, niekuo nepakeičiamas, ir tokio vertinimo neįmanoma nei kaip nors pagrįsti, nei išmatuoti. Kai sakoma: „Šis palikimas yra neįkainojamas“, tai turima omenyje ne jo piniginė vertė, o tai, kad tas palikimas (mokslinis, literatūrinis, istorinis, kultūrinis, architektūrinis, pagaliau sodyba, kurioje praleista vaikystė) yra tiek vertingas, kad net neįmanoma paaiškinti, kodėl jis vertingas, jis vertingas pats sau. Esminis vertinimas ir esminės vertybės yra intuityvaus jausmo išdava, asmeninių ryšių ir santykių, meilės ar neapykantos, simpatijos ar antipatijos ir t. t. išraiška. Ir būtent jos per vertybinių profilių santykius ir jų kompozicijas bei transpozicijas, kurias įmanoma apskaičiuoti, lemia žmogaus sprendimus, jo elgesį. Tai tinka ir žmonių kolektyvams (įmonėms, organizacijoms, politinėms partijoms ir t. t.), nes ir jie vadovaujasi vienasmeniškai ar kolektyviai priimtomis instrumentinėmis, sisteminėmis bei neišsakomomis kolektyvinės sąmonės ar net pasąmonės gelmėse glūdinčiomis esminėmis vertybėmis.

Itin sudėtinga socialiai angažuota ir skaičiavimo technikomis bei informacinėmis technologijomis grindžiama R. S. Hartmano mokslinė vertybių teorija ne tik atmetė ėmusį plisti manymą, kad žodis „vertybės“ neturi prasmės, bet ir sugrąžino pradėjusią nykti esminių vertybių sampratą net į organizacijų vadybos teorijas. Bet iki šiol įmonės, įstaigos, organizacijos ir politinės partijos jų nedeklaruoja ir nedeklaruoja vien jau todėl, kad sunku ar net neįmanoma jas apibrėžti, trumpai išsakyti. Deklaruojamos tik tos vertybės, kurias geriausiu atveju galima priskirti tik sisteminėms ar instrumentinėms. O štai rinkodaroje esminėmis vertybėmis net piktnaudžiaujama. Užuot kalbėjus ar rašius apie instrumentines (tegul ir kardinalias ar bazines) vertybes, duodama suprasti, kad jos yra esminės. Pavyzdžiui, užuot aiškinus, kaip šis maisto papildas padės stiprinti sveikatą (kuri priskiriama bazinėms vertybėms), kalbama ir rašoma apie meilę (esminė vertybė) sutuoktiniui, vaikams ar tėvams (juk juos mylite, tad nupirkite jiems tą maisto papildą!). Užuot reklamavus puikiąsias automobilio techninės savybes, pasamdyti „nuomonės formuotojai“ įkyriai ir rėksmingai perša mintį, kad būtent toks automobilis ryškiai pagerins jį įsigijusio asmens socialinį prestižą.

Būtent tokį manipuliavimą vertybine sąmone N. Hartmannas kadaise ir pavadino vis labiau plintančia „vertybių tironija“. Deja, dabar ji išplito vos ne visuotinai. Gan neatsakingai vertybine sąmone manipuliuoja ir A. Armonaitė. Bent jau būtų paaiškinusi, kokios yra tos „vakarietiškos vertybės“ ir kodėl krikščioniškos vertybės, kuriomis, atrodo, vadovaujasi dabartinis prezidentas, yra „tamsos jėgos“. Esu gan konservatyvių pažiūrų, bet kai konservatoriai tvirtina, kad jie savo politikoje vadovaujasi vertybiniu požiūriu, niekaip negaliu suprasti, kokiu konkrečiai. Suprasti negaliu ir tų komentatorių, kurie konservatorius kaltina, kad jų politika esanti ne vertybinė, o pragmatinė. Tarsi pragmatinis požiūris nebūtų vertybinis! Jau minėjau, kad pragmatizmas grindžiamas mintimi, jog aukščiausia vertybė – nauda. O ir čia galima klausti – apie kokią naudą pragmatikai kalba? Dauguma jų tą naudą regi, vaizdžiai tariant, piniguose, bet štai vienas iš pragmatizmo kūrėjų Williamas Jamesas buvo įsitikinęs, kad didžiausią naudą žmogui ir visuomenei teikia ne materialių gėrybių ar valdžios, politinės įtakos siekimas ir sėkmė, o aukščiausi moraliniai, dvasiniai siekiai, netgi mistinės patirtys, kurios žmogų ir jo aplinką perkeičia, dėl ko nelauktai pagerėja ir socialinė bei materialinė būklė.

Tad ko vertos vertybės... Tai – ne klausimas, o gal net rezignacijos kupinas atodūsis. Žodis „vertybės“ jau tiek nuvertėjo, kad nevertėtų jo vartoti. O jei jis mums dar brangus, tai jį derėtų vartoti atsakingai, aiškiai ir nedviprasmiškai pasakant, ką turime omenyje.

– SAULIUS KANIŠAUSKAS –

JOHN BERRYMAN
(1914–1972)

Iš „Sonetų Krisui“

36

Bučiuokis atmerktom akim: taip: kada
Bučiuojies. Ir visą kitą svaigų laiką leisk artėt prie jų;
Nemiegantis, meldžiu tavęs (mielasis) siekti
Tamsoj manęs, kaip aš tavęs siekiu,
Staiga atsiskiriam… tik aš abu tada
Ir kada slysta tavo pirštai, tebūsim du
Tiktai, „sapnų toj karalystėj“: norėčiau likti
Vieninteliu priimtu tavo piliečiu.

Anksčiau kam akys buvo reikalingos, mylintis, ir ką?
Man prireikė dabar. Bet esam varomi ir paslapčia,
Mums brangią būklę smerkia visos kitos,
Mes matome save, stebim švytėjimą didingą
Tuščių kiemų, kuriuos bučiuojamės... Atmerk plačiai!
Tu atsimerki, atsimerki, ir žiūriu į jas.

1966

Vertė Jūratė Levina

Vieno eilėraščio tema

Ak, tą ištįsusią nuo sielos lig akiračio pilkybę
Jau ima gyvinti, žiūrėk, raudonas meilės augalėlio siūlas.

Alfonsas Andriuškevičius

Paprasta? Tarsi taip. O jeigu giliau? Erdviau?

Eilėraštyje atskleidžiamas vidinis pasaulis. Tai vaizde komponuojamos figūros: pirmoje eilutėje – siela, akiratis ir pilkybė, antroje – raudonas meilės augalėlio siūlas. Vidinio pasaulio arba vidinės erdvės ribos – siela ir akiratis („nuo sielos lig akiračio“). Šią erdvę užpildo pilkybė.

„Siela“ ir „akiratis“ yra daiktavardžiai. „Pilkybė“ – iš būdvardžio padarytas daiktavardis. Būdvardis – būdo vardas, t. y. apibūdinimas, pobūdis. Būdvardinis daiktavardis „pilkybė“ nurodo emocinį ir jausminį autoriaus vertinimą. Jis galėjo pasakyti „pilkuma“, bet pasirinko „pilkybę“. Palyginę „pilkumą“ ir „pilkybę“ (panašiai kaip, pvz., „tamsa“ ir „tamsybė“) matome, kad „pilkybė“ yra daug intensyvesnis, gilesnis pojūtis. Pilka spalva asocijuojasi su monotonija, pvz., sakoma „pilka diena“, „pilka kasdienybė“. Be to, pilka yra achromatinė spalva. Tai bus svarbu lyginant su antroje eilutėje atsirandančia raudona. Taip pat pilka spalva gali žymėti ramybę. Tuo labiau kad vaizdas kuriamas horizontalėje, nurodant „nuo… lig akiračio“. Tokį monotonijos ar ramybės atspalvį galėtume įžvelgti „pilkumoje“. O intensyvesnė „pilkybė“ numato tam tikrą būsenos koncentraciją, intensyvėjimą ir dinamiškėjimą prieš kažkokią transformaciją.

Monotonišką ir tarsi ilgai trunkantį veiksmą – erdvės, esančios tarp sielos ir akiračio, užsipildymą pilkybe – nurodo ir tai, kad ši „pilkybė“ yra „ištįsusi“. Šis procesas atrodo labai lėtas. Ir pats žodžio skambėjimas įteigia lėtumą ir tam tikrą monotoniškumą. Erdvės užsipildymas pilkybe kažkiek laiko tęsėsi, be to, akiratis yra tolimiausia erdvinė ir laikinė suvokimo riba.

„Pilkybė“ yra jau ištįsusi ir tarsi pasiekusi tam tikrą sustingimo ar kulminacijos momentą. Tą pilkybėje slypintį dinamiškumą prieš kažką, kas įvyks ar jau vyksta, sustiprina ir žodelis „ak“, žymintis nuostabą. Nuostaba yra pirma reakcija, kurioje dar nėra vertinimo.

Kokios gali būti pradinės išvados? „Ištįsusi“ nurodo erdvę ir laiką. Procesas jau įvyko ir vyksta dar ir dabar. Laikas nurodomas nuo praeities iki dabarties. Ištįsusi pilkybė yra ne bet kokia, bet sukonkretinta „ta“, kurioje kažkas vyksta. Ir šis atradimas sukelia pasakotojo nuostabą – tai žodelis „ak“.

Pirmoje eilutėje nusakyta pilkybė yra statiška, sustingusi, antroje eilutėje atsiranda dinamika ir gyvybė – „jau ima gyvinti“. Erdvė išlieka ta pati. O laikas yra dabartis ir kartu jis yra nukreiptas į ateitį kaip numanoma ar norima veiksmo raida. Dabartis – tai „ak“ ir „jau ima gyvinti“. Dabartis yra antroje eilutėje atsirandantis adresatas, į kurį kreipiamasi „žiūrėk“. Yra regėjimas – „raudonas meilės augalėlo siūlas“. Augalėlis nurodo gyvybę. Tai ir „ima gyvinti“, kas dar kartą patvirtina sustingimo ir gyvybės, statikos ir dinamikos priešpriešas. Be to, eilėraščio vaizdas kuriamas tarsi asociatyvinė žiema ir pavasaris. „Ima gyvinti“ bei „augalėlio siūlas“ nurodo gležnumą ir kilimą. Būtent antroje eilutėje vaizdas yra kuriamas jau akcentuojant vertikalę.

Jau galima daryti išvadą, kad eilėraštyje išsiskiria numanomas ar užslėptas palyginimas, suteikiantis eilėraščiui vidinį dinamiškumą. Tai tokios priešpriešos:

numanoma „žiema“ – „pavasaris“
sustingimas – gyvybė
statika – dinamika
masyvumas – gležnumas
horizontalė – vertikalė
būsena – jausmas
pilka – raudona

Augalėlis įprastai primintų žalią spalvą. Kita vertus, tai – meilės augalėlis. Raudona spalva ir nurodo meilę. Gležnas augalėlis taip pat primena ir pavasarį, gamtos transformaciją. Kaip ir meilė dažnai sugretinama su pavasariu, su gyvybingumu, gaivalinga energija. Tačiau šie galimi gretinimai dar neatskleidžia visų kuriamo vaizdo prasmių. Juk autorius kalba apie vidinį išgyvenamą peizažą.

Pirmiausia galime palyginti pilką ir raudoną spalvas. Skirtumas tas, kad pilka spalva yra achromatinė, o raudona – chromatinė. Taip pat raudona yra viena iš trijų pagrindinių spalvų, viena iš septynių spektro spalvų ir viena iš keturių alcheminių spalvų.

Kalbant apie spalvų simboliką, svarbus spalvų nuoseklumas. Eilėraščio pradžioje yra pilka, po jos raudona, kaip perėjimas iš statikos į dinamiką – „ištįsusią–ima gyvinti“. Manyti, kad „pilkybė“ vis dėlto žymi ramybės būsenos koncentraciją statikoje, leidžia tai, kad pilka, kaip ir žalia, yra tarpinė spalva tarp šiltų aktyvių ir šaltų pasyvių spalvų. Ji gali būti ir tokia, ir tokia, priklausomai nuo to, kokia spalva yra šalia. Tačiau pirmoje ir antroje eilutėse tarsi kuriamos priešpriešos, taip pat ir spalvos yra supriešinamos. Todėl galima daryti išvadą, kad „pilkybė“ šiuo atveju yra šalta ir pasyvi.

Pilka spalva yra tarpinė tarp juodos ir baltos. Juoda spalva pačia bendriausia prasme išreiškia pradinę, užuomazginę visų procesų būseną, kaip užgimimą tamsoje. Balta – tyrumo, dvasinės transformacijos spalva.

Kartais juoda gali simbolizuoti laiką. Priešingai nei balta, žyminti amžinybę. Tuomet pilka galbūt gali išreikšti dabartį, kaip išgyvenamą momentą, sustingusį laike ir esantį horizontalės ir vertikalės susikirtimo taške. Čia svarbus laikinis eilėraščio aspektas. Laikinis ir erdvinis vaizdavimas sutampa, išryškinant dabartį ir transformaciją. Galima bandyti pavaizduoti tai grafiškai:

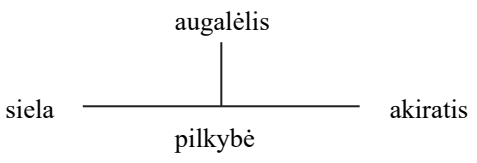

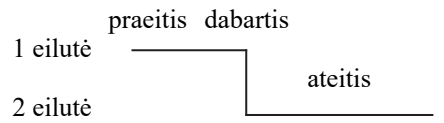

Čia aiškiai matomos jau minėtos horizontali ir vertikali ašys. Horizontali ašis paprastai atitinka pasyvią jėgą, materišką pradą, reiškinių pasaulį. O vertikali ašis – aktyvią energiją, vyrišką pradą, dvasinę pasaulio ašį. Eilėraštyje horizontalią ašį sudaro laikas ir erdvė, o vertikalią – dabartis ir transformacija (augalėlis).

Galima matyti įdomų ryšį tarp augalėlio ir pilkybės. Augalėlis kyla į viršų iš pilkybės, o viena iš pilkos spalvos, kaip ir ochros, reikšmių yra ryšys su žeme ir augimu.

Eilėraščio vaizdai kuriami tarsi asociatyvinė žiema ir pavasaris: „pasyvaus–aktyvaus“, „sustingimo–gyvybės“ priešpriešos. Tai ir augalijos metinis ciklas: augalija simbolizuoja mirtį ir atgimimą, kaip žiemos ir pavasario kaitą. Bet ši ciklinė kaita nurodo ne tik fizinį pasaulį. Taip pat ji nėra uždara savyje. Augalėlis yra meilės augalėlis, kaip vientisas meilės fenomenas, jungiantis savyje fizinį ir dvasinį pradus, išryškinant pusiausvyrą ir vienybę, pasiekiamus įveikiant dvilypumą, atskyrimą. Be to, autorius nurodo, kad tai – meilės augalėlio siūlas, o siūlas žymi esminį ryšį tarp visų galimų lygmenų – dvasinio, emocinio, fizinio ir pan. Taip pat siūlas simbolizuoja pažinimą, vėl akcentuojant ryšį tarp pažįstamo ir nepažinto, matomo ir nematomo, taip pat skirtingų lygmenų.

Be to, kad siūlas yra ryšio ir pažinimo simbolis, meilės augalėlis nurodo dvasinę transformaciją – šis „meilės augalėlio siūlas“ yra raudonas. Raudona spalva dažnai žymi aistrą, jausmingumą ir gyvybines jėgas.

Taip pat raudona yra kraujo ir gyvybės spalva, todėl pirmykštis žmogus pažymėdavo krauju tuos daiktus, kuriuos norėdavo atgaivinti. Galima įžvelgti tam tikrą paralelę tarp šio papročio ir eilėraštyje kuriamo vaizdo. Autorius sako, kad sustingusią, tarsi negyvą pilkybę ima gyvinti raudonas meilės augalėlio siūlas.

Raudona siejama ir su meile, su ugnimi, o ugnis savo ruožtu taip pat ir su krauju. Kraujas yra tapatinamas su gyvybinėmis galiomis, o ugnis laikoma apvalančia, atnaujinančia, padedančia pasiekti aukštesnį lygį.

Raudona yra viena iš dvasinio vystymosi, augimo kelią nurodančių spalvų: juoda–balta–raudona–auksinė. Juoda atitinka puvimo, užtemimo ir atgailos stadiją. Tai ir užgimimas tamsoje. Balta atitinka prašviesėjimo, kilimo, atvirumo ir atleidimo būseną. Raudona – kančios ir meilės stadija. Auksinė reiškia šlovę.

Nors šios spalvinės eilės reikšmių negalima tiesiogiai pritaikyti eilėraščiui, dvasinė transformacija, jos seka ir spalvinės prasmės yra artimos. Ir leidžia giliau pajusti giluminius eilėraščio sluoksnius, galbūt prisimenant Johanno Wolfgango von Goethės posakį: „Viskas yra simbolis.“

– KRISTINA DEVOINYTĖ –

Žalčių takas

► Atkelta iš p. 1

Sulaukęs, kol Raitos opeliukas dingo už kampo, Aris atvėrė krepšį – jis turįs baltojo vyno butelį. Pirkęs vakarienei, manęs, kad valgys visi kartu, bet gali išgerti ir dviese. Viga neturėjo nieko prieš. Užlipusi į viešbučio numerį, ji iš vonios kambario paėmė dvi taures. Ne, ne kokias nors plastikines stiklinėles, bet tikras *granionkas*, kurios kažkada tikriausiai pirktos urmu ir atlaikė epochų kaitą.

Ir taip jie sėdėjo ir kalbėjosi apie šį bei tą ir apie viską, kas patirta per ilgus metus. Abu dar gan ilgai siuntinėjo elektroninius sveikinimus, bet galų gale ir tai kažkaip natūraliai apstojo. Į Vigos klausimą, ar turįs ką nors, Aris ramiai atsakė, kad šiuo metu vienišas, nes paaiškėjo, jog pas ilgametę draugę mėgsta apsilankyti ir vienas jo dabar jau buvęs draugas.

– Taip jau yra, sunku jums, moterims, apsispręsti – vienas puikiausias meilužis, antras – ištikimiausias draugas, trečias – talentingiausias ir švelniausias poetas, kurį reikia saugoti, – Ario balse nebuvo nė pėdsako ironijos.

Iš vyriškio balso intonacijos Viga suvokė, kad pernelyg didelės širdgėlos tai nesukėlę. Turi jis savo teisybę. Vigos gyvenime kartą taip pat būta pilno brolių Karamazovų komplekto – padūkėlis, filosofas ir šventasis.

Padūkėlis pateisino dėtas viltis ir prasigėrė.

Bet į jos lovą atėjo tik vienas, tas filosofas, už kurio ji ištekėjo.

Nes šventasis... tikriausiai išėjo į kalnus.

Kažkaip jau iš pat pradžių jų santykiai kvepėjo bažnyčios smilkalais. Vienas kitą užkėlę ant pjedestalo, ant žemės jiedu taip ir nenusileido.

Paskui Aris paklausė, kaip sekasi jos vyrui. Viga įkvėpė oro. Vadinasi, pakabintas ant siūlelio Raitos liežuvis, ištarškindavęs plataus spektro tekstus – nuo degtinės kainų iki sumanymo atsidėti stačiatikybei, – vis dėlto kažką esminio nutylėjo.

– O, mums einasi smagiai. Įsivaizduok, mes tik neseniai įsidrąsinome užsisakyti kelis sekso žaislus. Kaip mums anksčiau tai neatėjo į galvą, atsivėrė antrasis kvėpavimas.

Ką aš čia pliurpiu, pagalvojo Viga. Ariui truputį truktelėjo skruostas. O gal tai buvo tik šypsena.

Kai vynas buvo beveik išgertas, Viga pagaliau ištarė tai, kas tokį ilgą laiką valdė jos mintis. Ir laukė atsakymo, ir saldaus, ir skausmingo tuo pat metu. Nes meilę galima įvaryti į pogrindį. Ir ilgai marinti badu. Bet nužudyti ją gali tik pats jausmų objektas. Nieko labai blogo Aris nebuvo jai padaręs. Taip, vienu momentu išslydo iš Vigos gyvenimo, bet ir ji pati nepasistengė jo sulaikyti. Todėl iki galo neišgyventa meilė palengva plaikstėsi vis taip pat arti, smelkėsi lyg spaliai iš čiužinio jos vedybinėje lovoje. Kartais Vigai atrodė, kad vyras tai nujaučia. Kad jie gyvena trise.

– Ar tada Norvegijoje, kai tu taip įžūlokai ir įspėjamai man pasakei, kad net ir gyvenant kartu toliau laipiosi po kalnus, – ar tai turėjau suprasti kaip kvietimą kurti bendrą gyvenimą? Ir aš tau į tai nieko neatsakiau, tai tikrai nebuvo gražu, ar ne? Bet sutrikau, nebuvau įsitikinusi, ar teisingai supratau. Ar tu pasakei šiaip savo požiūrį į bendrą gyvenimą?

Paslaugi žąsis. Juk tu jam paruošei plyšį, pro kurį galėtų išlįsti. Reikėjo tau prikąsti liežuvį, o ne pasakyti tą paskutinį sakinį.

Bet buvo jau per vėlu. Aris kelias sekundes tylėjo. Tai, žinoma, galima paaiškinti įvairiai. Galbūt trumpą akimirką norėjo pasakyti teisybę. Vis dėlto pasirinko pasiūlytą galimybę išsisukti. Jis tikrai neatsimenąs, nes tada ruošėsi kažkokiai pavojingai ekspedicijai, bet, labiausiai tikėtina, kalbėjęs apskritai.

Ar Viga buvo nusivylusi? Pirmą akimirką – taip. Bet tas tylos momentas, iki Aris atsakė, juk jis kažką liudijo. Ir kelias sekundes ji mėgino vieną iliuziją maitinti kita.

Vyno butelis buvo ištuštintas. Viga su pasitenkinimu pažvelgė į laikrodį. Jie kalbėjosi daugiau nei valandą. Tikėtina, Ariui keptos bulvės ir šaltos skanios.

Atsisveikinant jis iš kuprinės ištraukė akmenį, esą radęs prie jūros. Lygiai nušlifuotas, trijų spalvų. Tegul Viga nuveža kaip suvenyrą vyrui. Užspaudė bučinį ant jos kaktos – šaltą ir skystą, kaip į kapą mestą chrizantemą. Ir skubiai nuėjo, raišuodamas smarkiau negu prieš tai.

Viga iš lėto ėjo per grįstą aikštę. Šio vyriškio visai neįstengė suprasti. Metų metais ji saugojo krištolo pilį, puoselėjo viltį, kad Aris jaučia tą patį. Kad tai tik aplinkybės juodu išskyrė. Arba, teisingiau sakant, Vigos nekantrumas. Kai po kelionės į Norvegiją porą mėnesių iš Ario neatėjo jokia žinia, – tiesa, Viga taip pat tylėjo, nes moteriai nedera ką nors konkretizuoti pirmajai, – ji nusprendė ištekėti ir šitaip užbaigti tą efemerišką romaną.

O dabar tas akmuo. Galbūt jis buvo truputį pavydus? Viga nustebo – staiga jos tai beveik nebedomino. Tiek daug metų šie jausmai vilkosi jai iš paskos kaip antklodė vaikui, kuris užsimiegojęs išgoglino iš lovos ir plekši per šaltas grindis. Dabar antklodė nukrito. Viga įgijo ramybę. Apsidairiusi, ar nieko nėra aikštėje, ji ant vienos kojos sušokinėjo klases – vakaro migloje ant grindinio akmenų atsispindėjo trijų spalvų viešbučio reklamos neonas.

Akmenį padėjo ant naktinio stalelio. Taip, jis suras savo vietą.

Atsigulusi Viga glaudžiai susisuko į antklodę, kaip lėliukė, kaip mumija. Kaip tai darė kiekvieną naktį visus trejus metus nuo tada, kai palaidojo savo vyrą.

Vertė Jurgis Banevičius

ANDRADA FISCUTEAN

Keistas ir slaptingas Šiaurės Korėjos mokslinės fantastikos pasaulis

Sklęsdamas virš Ramiojo vandenyno „begalinio paviršiaus“ į Filipinus skrenda lėktuvas. Staiga keli keleiviai pradeda šaukti. Netrukus pilotas praneša, kad lėktuve yra bomba, kuri sprogs, jei orlaivis priartės prie Žemės mažiau nei per 3 kilometrus.

„Lėktuvas virto mūšio lauku, – rašoma toje istorijoje. – Kapitonas, akivaizdžiai išsigandęs, veltui bandė raminti spiegiančius, iš siaubo klaikstančius keleivius.“

Tik vienas žmogus išlaiko šaltą protą: jaunas Šiaurės Korėjos diplomatas, kuris įsitikinęs, kad jo šalis ras sprendimą ir išgelbės visus iki vieno. Ir jis teisus. Didžiai gerbiami Šiaurės Korėjos mokslininkai ir inžinieriai sukuria paslaptingą antigravitacinį lauką ir sustabdo lėktuvą ore. Bomba pašalinama, keleiviai išlaipinami iš lėktuvo ir saugiai sugrąžinami į Žemę.

Šiame Yi Kŭmchŏlo apsakyme „Pakeisti kursą“ (*Hangno rŭl pakkura*) bylojama apie solidarumą, taiką ir meilę tėvynei, parodomas sudėtingas literatūros ir politikos santykis. Pirmą kartą jis paskelbtas 2004 m. žurnale „Chosŏn munhak“ [„Korėjiečių literatūra“], o po 13 metų, Šiaurės Korėjai pareiškus, kad ji pajėgi surengti išpuolius Jungtinių Valstijų teritorijoje, buvo perspausdintas.

„Kažin ar įmanoma nepastebėti politinės žinios kiekviename Šiaurės Korėjos mokslinės fantastikos kūrinyje“, – sako mokslo istorikas Dong-Won Kimas, dėstęs Harvardo universitete ir Pietų Korėjos mokslo ir pažangiųjų technologijų institute.

Žanras lukštenosi ir plunksnavosi po aukščiausiųjų lyderių sparnu. Buvęs diktatorius Kim Čong Ilas savo kalbose minėjo mokslinės fantastikos knygas ir nustatė gaires autoriams, skatindamas vaizduoti optimistinę šalies ateitį.

Šiuose pasakojimuose dažnai plėtojamos tokios temos kaip kelionės į kosmosą, geranoriški robotai, ligas gydantys nanobotai ir vandenynų gelmių tyrinėjimai. Juose nėra ateivių ir supergalių turinčių veikėjų. Čia tikrieji superherojai – ypatingieji Šiaurės Korėjos mokslininkai ir technologai, ant savo pečių laikantys visą pasaulio problemų naštą.

Šiose istorijose dažnai daug politinės įtampos, jose vyksta „kvapą gniaužiantys Šiaurės Korėjos ir Jungtinių Valstijų susidūrimai“, pasak Jang Hyuko, jauno matematikos absolvento, prieš keletą metų pabėgusio iš Šiaurės Korėjos. Kaip ir apsakyme „Pakeisti kursą“, Šiaurės Korėjos mokslinėje fantastikoje korėjiečiai paprastai stengiasi ką nors išgelbėti, o amerikiečiai vaizduojami piktadariais, kurie gviešiasi „monopolizuoti karines technologijas, kad galėtų imti viršų pasaulyje“, priduria jis.

Vakarų skaitytojui tokie siužetai gali atrodyti absurdiški, skirti nebent stiprinti tautos, mažai bendraujančios su likusiu pasauliu, pasitikėjimą. Tačiau, panagrinėjus juos nuodugniau, atsiskleistų daugiau jų suvokimo niuansų.

„Skaitydamas „Pakeisti kursą“ nuolat pagaunu save galvojantį: jei tai būtų Holivudo filmas, o herojai – amerikiečiai, mano reakcija būtų visai kitokia, – prisipažįsta Sidnėjaus universiteto dėstytojas Benoît Berthelier, publikavęs keletą straipsnių apie korėjiečių literatūrą. – Kai susiduri su pažįstamomis siužeto struktūromis ir motyvais, bet protagonistai ir antagonistai sukeisti vietomis, atsiranda atitolinimo efektas, verčiantis klausti, kodėl tik tam tikros gerųjų ir blogųjų vaidmenų konfigūracijos atrodo neprieštaringos.“

Utopijos kūrimas

Iš pradžių Šiaurės Korėjos mokslinė fantastika rėmėsi sovietine literatūra. Šiaurės Korėją nuo pat jos įkūrimo 1948 m. valdęs Kim Ir Senas įkvėpimo sėmėsi iš Josifo Stalino. Sovietų diktatoriui valdant, Rytų bloko rašytojai ir menininkai turėjo laikytis oficialių turinio ir stiliaus direktyvų, tad kiekvienas eilėraštis, apsakymas ar romanas privalėjo atitikti partijos ideologiją.

Mintis, kad literatūra gali būti naudojama propagandai skleisti, patiko Kim Ir Senui, jis rekomendavo korėjiečių autoriams versti sovietinius kūrinius. Taip pat jiems liepta rašyti savo istorijas, vaizduojančias klestinčią komunistinę visuomenę.

Pagrindinės ankstyvosios Šiaurės Korėjos mokslinės fantastikos temos sukosi apie paprastų žmonių, kurie pasitelkę mokslą ir technologijas siekia pagerinti save ir pasaulį, gyvenimą ir kovas. Tiek Šiaurės Korėjoje, tiek Sovietų Sąjungoje skambėjo lozungai „Ištaisyti gamtos klaidas!“ ir „Žmogus, keisdamas gamtą, keičiasi pats“, tad ir literatūrose dažni siužetai apie gamtą sutramdantį žmogų.

Intensyvėjant Šaltajam karui, Sovietų Sąjungos įtaka Šiaurės Korėjoje stiprėjo, tad 1957 m., kai į kosmosą buvo paleistas palydovas „Sputnik“, rašytojai šventė šį pasiekimą. Korėjiečių poetas Paek Sŏkas parašė poemą „Trečiasis palydovas“ (*Che 3 In'gong wisŏng*), kurioje apie kelionę „už atmosferos ribų“, „tarp žvaigždynų ir asteroidų“ pasakojama iš paties keliaujančiojo objekto perspektyvos.

Sėkminga „Sputniko“ misija reiškė, kad amerikiečiai jau nebekontroliuoja dangaus, o tai buvo labai reikšminga žinia Šiaurės Korėjos gyventojams, kurie prisiminė, kaip vos prieš keletą metų per Korėjos karą JAV oro pajėgos bombardavo jų šalį. Kai kuriais skaičiavimais, amerikiečių lėktuvai numetė 635 tūkst. tonų bombų, iš kurių 32 tūkst. tonų sudarė napalmas. Žuvo nuo 12 iki 15 proc. gyventojų, o iš Pchenjano ir kitų didžiųjų miestų iš esmės liko tik griuvėsiai.

Žvelgiant per šią prizmę, poema apie „Sputniką“ simboliška. Joje šlovinami sovietai, vartojamos išsilaisvinimo ir laisvės sąvokos. Palydovo misija buvo „komunizmo galios ir absoliučios moralės įrodymas“, 2021 m. straipsnyje „Šiaurės Korėjos literatūra: paslėpta pasakojimų prasmė“ rašo korėjiečių literatūros tyrinėtoja Kim Minsun.

1959 m. sovietai pridėjo dar vieną pasiekimą – „Luna 2“ tapo pirmuoju kosminiu aparatu, pasiekusiu Mėnulio paviršių. Mokslinės fantastikos istorijos apie Mėnulio misijas Šiaurės Korėjoje tapo hitu, nes Mėnulis buvo mitinis objektas, intrigavęs įvairaus amžiaus žmones.

Šiuose literatūros kūriniuose dažnai pasirodydavo vaikai. Autoriai „aukštino jaunus, drąsius, darbščius, moksliškai mąstančius ir smalsius Šiaurės Korėjos berniukus ir mergaites, kurie (dažnai vadovaujami sovietų) žlugdė Amerikos imperialistų kėslus ir užmačias“, 2014 m. straipsnyje „Skriskim į Mėnulį: mokslinė fantastika Šiaurės Korėjos vaikų žurnale „Adong Munhak“ [„Vaikų literatūra“] (1956–1965)“ rašo tyrinėtoja Dafna Zur.

Daugelyje šių istorijų ryškinama šios mažos šalies galia ir įtaka pasauliui, kartu pabrėžiant, kaip teigia Zur, „lemiamą mokslo žinių vaidmenį Šiaurės Korėjos valstybės išlikimui“. Skaičiai ir mokslinis žargonas – daugmaž tikslūs – atliko jaunų protų pažindinimo funkciją, o įtraukiančiais siužetais siekta teikti pramogą ir įkvėpti, įtikinti piliečius rinktis visokeriopai naudingą karjerą mokslo ir technologijų srityse.

Tačiau palydovais ir Mėnulio zondais domėjosi ne visi. Šios idėjos buvo per daug tolimos daugeliui Šiaurės Korėjos kaimiečių, kurie laukus tebearė mediniais jaučių traukiamais plūgais. Mokslinės fantastikos autoriai panūdo sudominti ir juos, todėl kurpė istorijas apie technologiją, kuri valstiečiams siejosi su išsilaisvinimu, – apie traktorių. Ši žemės ūkio mašina galėjo pakeisti jų gyvenimą ir padėti pasiekti aukštesnį statusą visuomenėje.

Traktorius buvo galingas ir sovietinės propagandos simbolis, jis vaizduotas daugelyje romantinių dramų ir komedijų. „Sovietiniame kine moterims patrauklus vyras yra ne gražuolis, o tas, kuris moka vairuoti traktorių“, – straipsnyje „Erotiškasis“ traktorius sovietiniame kine“ teigia Bar Ilano universiteto Izraelyje profesorė Rina Lapidus. Daugelyje sovietų filmų, pavyzdžiui, romantinėje komedijoje „Turtinga nuotaka“ (1937), romantinėse dramose „Traktorininkai“ (1939) ar „Tai atsitiko Penkove“ (1957), traktoriai buvo šventenybės, o juos valdantys mechanikai – kone superherojai.

Tačiau broliški Šiaurės Korėjos ir Sovietų Sąjungos ryšiai į 7 deš. pabaigą ima trūkinėti, kai korėjiečiai pradeda propaguoti savąją čiučche ideologiją, akcentuojančią politinę nepriklausomybę ir savarankiškumą. Per šį persiorientavimą „Šiaurės Korėjoje įsigalėjo suvokimas, kad jų šalis – svarbiausia pasaulyje, įsivyravo jos kaip išskirtinio „rojaus žemėje“ retorika“, rašo Kim Minsun.

Čiučche darė įtaką mokslinei fantastikai, šioje ėmė rastis vis daugiau Šiaurės Korėjos mokslininkų ir inžinierių, tyrinėjančių kosmosą ir susikuriančių savų technologijų, pavyzdžiui, atrandančių naujų energijos šaltinių ar naudingųjų iškasenų. Drauge korėjiečių autoriai vis daugiau įkvėpimo sėmėsi iš kinų kolegų; tiek Šiaurės Korėjos, tiek Kinijos mokslinėje fantastikoje ypač pabrėžiamas nacionalizmas ir patriotizmas.

Šiaurės Korėjos rašytojai netgi turėjo literatūros teorijos vadovą, pasak mokslo istoriko Dong-Won Kimo, instruktuojantį, „kaip būsimiems savo kūriniams pritaikyti Kim Ir Seno idėjas“ ir „pateikiantį Kimo pasisakymus tam tikra tema bei tinkamas jų interpretacijas“.

Kai 8 deš. Kim Čong Ilas oficialiai paskiriamas savo tėvo įpėdiniu, šios tendencijos dar labiau sustiprėjo. Propaganda persiėmęs Kim Čong Ilas pabrėžė, kad mokslinės fantastikos autoriai turį kurti literatūrą, atitinkančią partijos ideologiją. Jie turį vaizduoti, kaip socializmas triumfuoja prieš kapitalizmą ir kaip balistinių raketų programa užtikrina šalies saugumą.

Kad būtų išvengta paklydimų, rankraščius autoriai privalėjo pateikti cenzūros biurui, šis uždegdavo žalią šviesą leidybai. Kadangi net ir nedideli nukrypimai galėjo lemti ilgalaikes pasekmes, dauguma rašytojų vengė rizikuoti ir neperžengdavo nubrėžtų siužetų rėmų.

Kilus abejonėms, autoriai griebdavosi savicenzūros. Savaime aišku, kad Šiaurės Korėjos lyderio minėjimas apsakymuose ar romanuose buvo neįsivaizduojamas.

„Projektuoti ir piešti ateitį esybės, kuri tiesiog negali klysti, iš esmės neįmanoma“, – rašo Kim Minsun. Šiaurės Korėjos mokslinėje fantastikoje „aukščiausiųjų aukščiausiasis įvaizdinamas jo nevaizdavimu“.

Nūdienė mokslinė fantastika

Nors Šiaurės Korėjos mokslinė fantastika yra neįprasta ir neretai gniaužia kvapą, Vakarų pasaulyje ji beveik nežinoma. Nedaug kūrinių kirto šalies sieną ir iki šiol nė vienas nebuvo išleistas anglų kalba. Berthelier, kuris išvertė „Pakeisti kursą“, tikisi, kad vieną dieną jam pavyks sudaryti korėjiečių mokslinės fantastikos apsakymų antologiją. Šie jį žavi.

Pasak literatūrologo, „Pakeisti kursą“ pasižymi „unikaliu įspūdingos mokslinės fantastikos stiliumi, čia susipynę Šaltojo karo antagonizmas, šnipų romanų motyvai ir novatoriškos karinės technologijos“.

Kai kurie iš šių elementų išryškėja kūrinio pradžioje, kur rašytojas Yi Kŭmchŏlas pristato savo pagrindinį veikėją Kim Sodžiną, bebaimį Šiaurės Korėjos diplomatą, po ilgo gyvenimo Jungtinėse Valstijose skrendantį namo.

Įlipęs į lėktuvą Sodžinas prisimena užsienyje praleistą laiką. Jis galvoja apie Amerikoje matytus užsieniečius, kurie paliko gimtąsias šalis, „suvilioti laisvojo pasaulio pažadų“. Dažnai šie žmonės „be tikslo bastosi gatvėmis“ tokių vietų kaip Niujorkas, kurį autorius aprašo išsamiai:

Prabangūs apartamentai daugiaaukščių viršūnėse, bruzdžios Manhatano alėjos, Harlemo lūšnynai ir siaubinga jų smarvė... Ištvirkusios Niujorko gatvės, kur naktimis džiazas kvaitino žmones, sakytum pasiglemždamas jų sielas. Mirksinčios neoninės šviesos, deginančios akių tinklainę...

Lėktuve Sodžinas sėdi šalia jaunos rusės Ninos Vasiljevnos, kuri taip pat grįžta namo iš Amerikos. Drauge keliauja jos tėvas, žilas astrofizikas Vasilijus Ivanovičius. Moteris „praeitą rudenį per automobilio avariją Niujorke“ neteko motinos, todėl laukia nesulaukia, kada pargrįš Rusijon, kur jaučiasi saugi.

Kai pasklinda žinia, kad lėktuve padėta bomba, Sodžinas išlaiko šaltakraujiškumą. Paguodą jam teikia mintys apie savo šalį:

Kaip nuliūstų tėvynė, patyrusi, kad vienas iš jos sūnų virto pelenais, pasklidusiais po svetimą dangų. Ak, jei tik galėčiau paskutinį kartą pažvelgti į tėvynės lygumas ir kalnus, nebūtų taip gaila... Ar nespėčiau dar ką padaryti dėl savo tėvynės?

Galiausiai kapitonas praneša žemei, kad lėktuve bomba, ir netrukus apie šį incidentą jau žino visas pasaulis. Kiekvienos Žemės šalies prašoma teikti siūlymų, kaip išgelbėti keleivius, tačiau tik viena šalis geba rasti sprendimą: Šiaurės Korėja. Taigi lėktuvo kursas keičiamas Pchenjano kryptimi.

Tuo tarpu lėktuvo keleiviai sužino, kad bombą padėjo kažkokia amerikiečių grupuotė, norinti nužudyti rusą Vasilijų Ivanovičių. Astrofizikas, „paviliotas... laisvės ir demokratijos“, dirbo JAV korporacijoje, bet viską metė supratęs, kad amerikiečiai jo žinias kėsinasi panaudoti kariniams tikslams. Jie „ketina kosmose dislokuoti branduolinius ginklus“.

Nukelta į p. 12 ►

Suradusi savo namus

Miškai. Aukuras. Skroblaus upelis. Nuošali sodyba Rudnelėje, kur grafikė Gražina Didelytė-Abaravičienė (1938–2007) bėgo nuo didmiesčio skubos ir triukšmo. Dailininkės, deja, nepažinojau, bet ji man tapo įdomi ir artima savo pasaulėžiūra, kūryba ir likimu.

Didelytės kūrybos gerbėjus sutraukė Kauno Vinco Kudirkos viešosios bibliotekos Parko padalinyje sausio 8 d. atidaryta spalvotosios grafikos paroda „Rudnelės vaizdai“. Nors autorės nebėra, jos darbai vis dar alsuoja Rudnelės miškų dvasia. Žvelgiant į juos norisi paliesti, gal tik – vos vos prisiliesti. Kontempliuojant išnyksta viskas aplink ir išgirstu genio kalenimą, užuodžiu aukuro dūmų kvapą. Įsivaizduoju dailininkę pritūpusią ties žolyte, lapeliu ir bloknotėlyje eskizuojančią jų formas. Didelytė gebėjo įsižiūrėti, ypač kurdama miniatiūras.

Viską stebėjo, viską fiksavo. Nors gimusi Kaune, Gražina buvo gamtos vaikas. Rudnelės metai buvo metai, kai nebereikia niekur bėgti. Visą paskutinį gyvenimo dešimtmetį jai laikas tekėjo niekur neskubėdamas, autorė susigyveno su būties ir kūrybos ritmu. Ir (bent jau taip teigė draugams) Rudnelėje jautėsi tikrai laiminga.

Jos kūryboje, ypač paskutiniame laikotarpyje, ypatingas dėmesys skiriamas gamtos pasauliui: ne tik gyvūnams, medžiams ar žiedams, bet ir akmenėliui, rasos lašui ant žolės, skruzdėlei ar laumžirgiui – visa tai ji jautė kaip harmoningą žmogaus sambūvį su aplinkiniu pasauliu, o kartu ir apmąstė žmogaus būtį. Ji užčiuopė kažką neįvardijamo, bet labai svarbaus – kažin kokią esmę, vienovę.

Gražina Didelytė ir jos kūryba – pasipriešinimas vartotojiškumui, paviršutiniškumui. Nebijojimas gyventi kitaip. Savo vietos ieškojimas. Kokia buvo jos namų samprata, galima pajusti iš ją pažinojusiųjų pasakojimų ir jos grafikos darbų.

Kazys Saja uždavė mįslę: „Pirmiausiai didelė, o paskui maža… Kas? Niekas neatspės taip, kaip aš norėčiau. Tai Didelytė. Dailininkė Gražina Didelytė. Pavardės šaknis kalba apie jos didumą, o priesaga – mažybinė.“ Ar begalima tiksliau apibūdinti menininkės kūrybos ir gyvenimo esmę? Gal būtent čia raktas, atrakinantis duris į jos kūrybą?

Gražinos kūrybinis kelias nebuvo sklandus, bet ji vadovavosi savo vertybėmis. Be abejo, grafikei teko susidurti ir su sovietų cenzūra bei prisitaikyti prie tarybinės tikrovės. Ji darė tai, „kas buvo ne taip“. Nebuvo plakatinė dailininkė, nepiešė Lenino. Anaiptol. Ji platino draudžiamą spaudą, dalyvavo pogrindžio veikloje. Su bendraminčiais kraštotyrininkais rengdavo žygius Lietuvos praeities šviesuolių pėdomis. Žygių metu piešdavo, fiksuodavo aplankytas istorines vietas ar sutiktus žmones, užrašydavo girdėtas dainas, savo kelionių įspūdžius. Dėl tokios veiklos jai buvo grasinama uždrausti išvykti į užsienį ar dalyvauti parodose. Bet Gražina nepabūgo ir tęsė savo veiklą.

„Gražina, be ypatingo jautrumo, turėjo ir sveiką nuovoką, stiprią valią, kas jai padėdavo ramiai ir su uždaru tvirtumu įveikti gyvenimo negandas“, – teigė Gražinai artima siela etnologė Onutė Drobelienė.

Gražina Didelytė. Gugutis. Iš ciklo „Skroblaus vingiai“. 1999

Gražina buvo gilus, subtilus žmogus. Anot Vygando Čapliko, savo esybe buvo labai santūri, kalbėdavo lakoniškai. Ją iš kitų išskyrė nuolatinis domėjimasis viskuo. Ir – šviesus žvilgsnis į ateitį.

Kazys Saja teigė: „Ir ji pati, ir grafikos darbai man primena graudžią, labai lietuvišką dainą apie geležėlę.“ O dar ir Henrikas Radauskas rašė: „Aš ieškau, nieko nepametęs. / Randu žodžius, randu rimus. / Džiaugiuos, kaip geležėlę radęs. / Aš vaikštau vienas, neramus […].“ Ar Didelytė nesijautė vieniša? Rudnelėje tikrai nebuvo ir nesijautė vieniša (nors vienatvės nebijojo), dailininkė nestokojo dėmesio – ją lankė artimieji, draugai, jos meno gerbėjai.

Pasak menotyrininkų, Didelytės kūryboje vyrauja metaforiški žmogaus būties ir vidinių būsenų vaizdai, lietuvių mitologijos, etnografijos, nuo devintojo dešimtmečio pabaigos – tremties ir rezistencijos tema. Buvo ir krikščioniškų simbolių.

Tiesa, pradžioje ji pasirinko chemijos studijas, vėliau – architektūrą. Bet pagaliau įstojo į tuometinį Lietuvos dailės institutą, įgijo grafikės specialybę. Nuo 1971 m. Lietuvos dailininkų sąjungos narė. Kūrė smulkiosios grafikos kūrinius, daugiausia ofortus. Jos iliustracijos puošia lietuvių poetų Justino Marcinkevičiaus, Algimanto Baltakio, Kazio Bradūno ir kitų autorių knygas.

Gražina taip ištobulino savo atmintį ir pastabumą, kad, vos kelis kartus žvilgtelėjusi į praeinantį žmogų, galėdavo vėliau iš atminties nesunkiai atkurti jo vaizdą, nupiešti portretą. Su pieštuku ir bloknotėliu rankoje ją buvo galima pamatyti netikėčiausiose vietose. Dailininkei rūpėjo ir visas kraštas, jo dabartis ir praeitis, lietuvių mitologija, gamta.

Jos sodyboje įkurtoje „Andeinės“ galerijoje iki šių dienų eksponuojami grafikės darbai, atspindintys jos kūrybinį kelią ir liudijantys su niekuo nesupainiojamą braižą. „Rudnelės vaizdai“ kupini gyvybės. Autorė žaidžia formomis, spalvomis. Pasirenkami motyvai: „Aukuras“, „Ąžuolas“, „Lokys“. Išlieka paslapties nuojauta. Stiprus ryšys su ją supančiais miškais. Medžiai rangosi, tiesia šakas į dangų, tarsi būtų gyvi.

Jau minėtas „Aukuras“ (1999) – vaizdas iš senovės baltų laikų. Aplinkos spalvos žemiškos, vyrauja ruda, bet išsiskiria baltas aukuras, nuo kurio nudryksta baltos ugnies gijos. Būta turbūt čia ir deivės Gabijos, ugnį globojančios. Didelytės grafika – tai dar ir moters žvilgsnis į pasaulį. Itin jautrus, primenantis Evos Labutytės „baltus“ ar Viktorijos Daniliauskaitės grafiką senųjų tikėjimų tema.

Ji įsitvirtino ne tik Lietuvos grafikų gretose – jos meistriškumas ir talentas pripažintas ir tarptautiniu mastu (dailininkės darbai yra laimėję daugiau kaip 30 tarptautinių prizų). Didelytė – tarp tų dailininkų, be kurių neįsivaizduojamas Lietuvos grafikos menas. Autorės nebėra, bet išliko Rudnelė. Išliko „Andeinė“. Vietos, kurias Gražina vadino savo namais. Jos kūryba įkvepia nesivaikyti madų, o klausytis savęs ir savo pašaukimo. Sugrįžti į save.

Galbūt jos vėlė ir pasiliko Rudnelėje? Ten, kur ji, dar būdama gyva, surado savo namus. Ten, kur jautėsi laiminga.

– JOVITA POVILIŪNAITĖ –

Gražinos Didelytės-Abaravičienės (1938–2007) spalvotosios grafikos paroda „Rudnelės vaizdai“ Kauno Vinco Kudirkos viešosios bibliotekos Parko padalinyje (P. Lukšio g. 58) veikia iki vasario 28 d.

Vidutinybių kultai

Laikais, kai visi savaip einame iš proto, „Naujojo amžiaus“ (*New Age*) idėjos jau nieko nebestebina. Atrodo, kad šiuolaikinės skeptikų visuomenės nebejaudina ir sektų grėsmė. Tačiau naujausi dokumentiniai serialai „Meilė laimėjo: deivės motinos kultas“ (*Love Has Won: The Cult of Mother God*) ir „Ištrūkstant iš liepsnos dvynių kulto“ (*Escaping Twin Flames*) parodo, kad pavojingos kontroliuojančios grupuotės ir joms vadovaujantys šarlatanai verbuodami naujas aukas vis sėkmingiau pasitelkia informacines technologijas: socialinių tinklų platformos, interaktyvios svetainės ir pažintys virtualioje realybėje tampa naujais būdais manipuliuoti žmonėmis ir skleisti netikėtai pavojingas ideologijas, kurios iš pradžių atrodo kaip nekaltos dvasingumo ir asmeninio tobulėjimo doktrinos.

Dažniausiai kultų lyderius įsivaizduojame kaip charizmatiškus demagogus, gebančius aplink save sukurti įtaigos ir misticizmo aurą, bet minėtuose dokumentiniuose serialuose atsiveriantys kultų vadovų paveikslai pribloškia vadinamuoju blogio banalumu – kulto „Meilė laimėjo“ įkūrėja Amy Carlson, pajutusi pašaukimą, paliko savo tris vaikus ir darbą „McDonald's“. „Liepsnos dvynių visatos“ kulto vadovus Shaleią ir Jeffą Divine'us taip pat vargu ar būtų galima pavadinti kuo nors išskirtinėmis asmenybėmis. Galbūt prie paslapties šydo nuėmimo prisideda ir tai, kad šie kultai stebimi einamuoju laiku, dažniausiai apie nusikalstamą tokių religinių grupuočių veiklą daugiau sužinome tik praėjus keleriems metams, kaip nutiko su Džonstauno tragedija ir „Rojaus vartų“ (*Heaven's Gate*) atveju.

Serialo „Meilė laimėjo: deivės motinos kultas“ filmavimas prasidėjo 2021 m., praėjus trims savaitėms po to, kai policija name, esančiame Kolorado valstijoje, rado mumifikuotą lyderės kūną, apvyniotą kalėdinėmis lemputėmis. Skrodimo ataskaita atskleidė, kad ji mirė dėl „piktnaudžiavimo alkoholiu, anoreksijos ir koloidinio sidabro vartojimo“ (beje, kultas koloidinį sidabrą pardavinėjo internete kaip panacėją nuo visų ligų). Režisierė Hannah Olson atsisakė ekspertų nuomonių ir išsamios analizės, vietoj to suteikdama grupės nariams progą pasidalinti asmeninėmis patirtimis ir istorijomis, leisdama jiems patiems atskleisti ir sukompromituoti savo trapią sąmokslo teorijų kupiną ideologiją. Taip pat buvo išanalizuota tūkstančiai valandų tiesioginių transliacijų medžiagos – komunos nariai noriai rodė savo gyvenimo būdą plačiajai visuomenei, siekdami pritraukti dėmesį ir naujų šalininkų. Ši dokumentika pasiūlo įdėmų žvilgsnį į uždaros bendruomenės gyvenimą, atskleisdama neįtikėtiną žmonių polinkį prisigalvoti nebūtų dalykų ir entuziastingai patikėti absurdiškomis idėjomis, kurios tampa jų būdu pabėgti nuo realybės. Amy Carlson ir jos sekėjai tikėjo, kad ji yra deivė motina, 19 milijardų metų būtybė, Jėzaus Kristaus, Marilyn Monroe ir daugelio kitų istorinių asmenybių reinkarnacija. Įdomu, kaip į tai sureaguotų „Liepsnos dvynių visatos“ kulto nariai, kurių vienas iš lyderių Jeffas Divine'as irgi tikina esąs antrasis Jėzaus Kristaus atėjimas. Galima teigti, kad Amy, nors ir pasižymėjo megalomanija, greičiausiai kentėjo nuo psichikos ligos ir galų gale pati tapo pagrindine savo kulto auka ir sukurtos sistemos įkaite – jokie merdinčios „deivės“ prašymai nuvežti ją į ligoninę neįtikino sekėjų, laukiančių jos paėmimo į dangų.

Režisierės Cecilios Peck dokumentiniame seriale „Ištrūkstant iš liepsnos dvynių kulto“ išryškėja dvasinių guru Shaleios ir Jeffo Divine'ų kaip be skrupulų veikiančių verslininkų naratyvas. Ši pora, atrodo, veikia labiau iš išskaičiavimo, o ne iš tikėjimo savo dvasiniais išvedžiojimais. Jų metodai, orientuoti į maksimalų pelną ir įtakos didinimą, atskleidžia cinišką požiūrį į jų suburtos bendruomenės narius, traktuojant juos kaip ekonominius objektus, o ne kaip tikras asmenybes. Šio verslo modelio esmė – pardavinėti internetinius kursus, garantuojančius harmoningą sąjungą su tobulu, likimo nulemtu partneriu. Kulto mokymai grindžiami toksišku įsitikinimu, kad kiekvienas asmuo turi savo „liepsnos dvynį“ – intensyvesnį sielos draugo variantą. Romantika baigiasi, kai pradedama tikslingai žeminti narių savivertę, kai siekiama juos atskirti nuo artimųjų ir skatinti siekti išsvajotųjų santykių bet kokia kaina – nepaisant kito žmogaus valios ar net įstatymų. Siekdami sustiprinti savo įtaką, kulto įkūrėjai galiausiai nusprendė patys paskirstyti, kas su kuo turėtų būti pora, o vyrų trūkumą šioje bendruomenėje mėgino išspręsti bandydami kai kurias savo nares įtikinti esant translytes.

Abu šie dokumentiniai serialai atskleidžia kultų pasaulio niuansus, tačiau skirtingais būdais: „Meilė laimėjo: deivės motinos kultas“ – iš vidaus, pateikdamas kulto šalininkų perspektyvą, o „Ištrūkstant iš liepsnos dvynių kulto“ – iš išorės, atskleisdamas iš kulto gniaužtų ištrūkusių asmenų patirtis. Šie liudijimai padeda suvokti, kaip kulto nariais buvo manipuliuojama ir kaip galiausiai susivokę jie pamažu grįžo į normalų gyvenimą. Tačiau tiek vienoje, tiek kitoje istorijoje atsiskleidžia bendra tiesa – psichologinė manipuliacija ir žmogaus pažeidžiamumo išnaudojimas yra pagrindiniai kultų veikimo būdai, kurie, perkelti į internetinę erdvę, tampa mažiau pastebimi ir sunkiau atpažįstami.

– ROSANA LUKAUSKAITĖ –

Modernios religijos kategorijos kritikos aspektai

Religijos problema

Religinių įsitikinimų, praktikų, institucijų, simbolių ir kitų reiškinių, vienu ar kitu aspektu siejamų su sritimi, spontaniškai priskiriama „religijai“, egzistavimo tikslingumo klausimas šiandien nėra keliamas demokratinėse visuomenėse, kur tam tikru visuotiniu konsensusu kaip susiklosčiusi dalykų padėtis priimamas tam tikro rinkinio religijų egzistavimas, kai šių religijų atstovai daugiau ar mažiau yra susitaikę su tokiu savo statusu ir pasaulėžiūrų bei vertybinių nuostatų apkarpymu (mokslinės pasaulėžiūros ir demokratinių bei pagarbos žmogaus teisėms vertybių labui), tačiau, susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, jis imamas kelti. Tos aplinkybės gali būti vietinės kilmės situacijos paaštrėjimas, kai, pavyzdžiui, kuri nors Bažnyčia pradeda kalbėti apie „negimusios gyvybės“ ar lytinių santykių klausimo sprendimo toje šalyje nesuderinamumą su tikėjimo nuostatomis, ar tarptautinės situacijos paaštrėjimas, plūstant imigrantų, pasižyminčių nesukalibruotomis religinėmis nuostatomis, bangoms. Būna ir tam tikrų „panikos“ priepuolių, kai užplūsta įvairios sąmokslo teorijos, esą kažkur siautėja satanistų ar koks nors kitas „religinis kultas“ ar „sekta“.

Demokratinės ir žmogaus teisių darbotvarkės dažnai pasirodo nepajėgios susidoroti su kartais sunkiai suderinamais svetimais pasaulėvaizdžiais ir vertybinėmis sistemomis, tuo labiau kai tenka susidurti su realijomis, kai šios sistemos primygtinai reikalauja laikytis bendruomeninio gyvenimo būdo, kuris nepripažįsta nei demokratinių vertybių, nei žmogaus teisių, kaip jos suprantamos tose šalyse. Leisti egzistuoti korporatyvinėms tapatybėms su vidine autonomija, su savanoriška segregacija, leidžiančia viduje laikytis nuostatų, paverčiančių tas bendruomenes tam tikrais uždarais vienetais, iš kurių išsiveržti tiems asmenims, kurie norėtų, prilygtų emigracijai? Tokią politiką vykdo kai kurios valstybės, pavyzdžiui, JAV, kur kai kurios religinės bendruomenės (amišai, Satmaro chasidai ir kt.) yra susikūrusios savas infrastruktūras, kurios leidžia daugiau ar mažiau autonomiškai tvarkytis, laikantis vidinių įstatymų. Kitur laikomasi griežtesnio sekuliaristinio režimo, pripažįstančio tik individų, o ne religinių bendruomenių teises, iš vienos pusės visiems piliečiams užtikrinant sąžinės laisvę, iš kitos pusės ją apribojant valstybės įstatymais ir oficialiai priimta pasaulėžiūra, kuri gana dažnai sunkiai suderinama su religine. Kai kurios valstybės sekuliaristinį ar laicistinį režimą diegia griežčiau ir nuosekliau, kaip kad Prancūzija, kuri vis labiau bet kokios religijos ženklus išstumia iš viešosios erdvės, kitos – silpniau. Kaip pavyzdys galėtų būti kad ir Lietuva.

Šie prieštaravimai ir dauguma problemų, kurias modernioms demokratinėms visuomenėms kelia įvairios pasaulėžiūros ir su jomis susijusios vertybinės sistemos, turinčios pretenziją į privilegijuotą prieigą prie Tiesos ir dalykų, kurie neprieinami mokslui, ir, atitinkamai, tai, kokią vietą religijoms ir religinei raiškai palieka visuomenės, nemaža dalimi kyla iš pačios religijos sampratos ir religijos kategorijos statuso. Kita vertus, pačiose šiose religijose, teisingiau, jas išpažįstančių žmonių bendruomenėse, nebūtinai rasime visišką nuomonių, požiūrių į vertybes ir į įvairius politinius bei pasaulėžiūrinius klausimus vienodumą. Dažnai vyksta intensyvūs „derybiniai“ procesai pačių bendruomenių viduje, atskiriems nariams siekiant sukalibruoti skirtingas pasaulėžiūrines sistemas – viešą, oficialiai dominuojančią (hegemoninę) ir religinę. Tačiau problema, kurią norėčiau aptarti šiame straipsnyje, yra ne tiek šių kalibravimų klausimas, kiek pačios religijos koncepcijos, religijos diskurso ir religijos kritikos klausimai.

Modernios religijos kategorijos kritika

Religijos koncepcijos ir kategorijos problematika bent tris pastaruosius dešimtmečius plačiai aptariama ir kritiškai persvarstoma tarp JAV, Didžiosios Britanijos ir Skandinavijos religijotyros disciplinos mokslininkų, į diskusiją įsitraukiant ir vienam kitam mokslininkui iš kitų šalių. Šios kritinės diskusijos ir analizės pirmiausiai atskiria religijos sąvoką kaip analitinę kategoriją nuo religijos sąvokos, taikomos deskriptyviai, aprašant ar tiriant reiškinį, identifikuotą kaip religinis. Kaip analitinė kategorija ši sąvoka Vakarų Europoje imta konstruoti filosofų ir teologų, vykstant modernių buržuazinių nacionalinių valstybių formavimosi procesams.

Šių procesų metu buvo imtasi riboti bažnytinių hierarchijų galią politinėje plotmėje ir formuojamos teisinės sistemos, numatančios individualizuotas pilietines teises ir pareigas. Vienas korporatyvines tapatybes (luomines ir religines) keitė kitos (nacionalinės), kurios nebūtinai naikino religines. Pastarosios neretai tapdavo integraliais nacionalinių tapatybių bruožais ir būdavo integruojamos, taip sukeliant naujas problemas – kaip į tokias visuomenes integruoti asmenis, išlaikančius kokią nors korporatyvinę tapatybę ir priklausymą bendruomenei, turinčiai kitą paprotyną ir teisyną, reguliuojantį jų bendrą buvimą ir įvairiopus santykius, reikalaujančius atskirų ekonominės ir kultūrinės veiklos infrastruktūrų, kad būtų užtikrintas teisinius reikalavimus atitinkantis apsirūpinimas maistu, švenčių laikas, pavyzdžiui, žydus ar musulmonus?

Žydams tokia individuali emancipacija, tai vienose, tai kitose Vakarų Europos valstybėse gaunant pilietines teises, buvo labai problemiška ir, kaip teigia žydų filosofijos istorikė Leora Batnitzky, problema buvo sprendžiama per žydų Apšvietos darbotvarkėje atsiradusią programą išskirti tradiciniame žydiškume branduolį, kuris atitiktų modernybės pradžioje ėmusią formuotis religijos sampratą, kuri, kaip jau buvo minėta, daugiausia rėmėsi turimu protestantišku religijos kaip tikėjimo grynumu ir moraline pastanga pasiekiamo santykio su dievybe modeliu, kurį formulavo Apšvietos racionalistai ir deistai, ir racionalų protą galinčia patenkinti idėja (plg. Leora Batnitzky, *How Judaism Became a Religion. An Introduction to Modern Jewish Thought*, Princeton University Press, 2011). Taip susiaurinus žydiškumą iki tam tikros gryno monoteizmo idėjos ir ja grindžiamos etikos (su įvairiomis variacijomis), galėjo gimti judaizmo kaip religijos idėja, leidžianti „būti žydu namuose ir piliečiu viešumoje“ (pagal žinomą žydų švietėjų, maskilų, šūkį), tai yra išlaikyti tam tikrus tradicinio žydiškumo elementus privačioje erdvėje, o viešoje erdvėje, visuomenėje, į kurią siekiama integruotis, laikytis toje visuomenėje priimtų taisyklių. Tik dar buvo retkarčiais leidžiamasi į įvairius konkurencinius ginčus dėl judaizmo ir krikščionybės – kuri iš šių religijų yra racionaliau pagrįsta ar kurios iš jų etika yra pranašesnė. Ši konkurencija, kaip žinoma, dar nesibaigė, net ir šiandien galima dažnai susidurti su krikščionių pasvarstymais apie žydų etiką kaip „akis už akį“ (žinomas Toros įsakas, reikalaujantis teisingo mato taikymo siekiant atlygio, ką galima išplėsti iki socialinio teisingumo reikalavimo), ją atmetant dėl esą „aukštesnės“ atleidimo etikos, kurią gal ir galima praktikuoti individualiai, bet vargu ar visuomenė be teisingų įstatymų būtų labiau pageidautina. Taip pačioje Europoje judaizmas tapo, ko gero, pirmuoju modernios religijos kategorijos pritaikymo rezultatu, tai yra gimė kaip religija modernia šio žodžio reikšme (tarp kitų būtų šintoizmas Japonijoje, reformuotos hinduizmo variacijos ir tokios naujos religijos kaip bahajų tikėjimas).

Vykstant kapitalistinei ir kolonijinei Europos ekspansijai, likusiam pasauliui nekritiškai taikyta ši universalizuota kategorija leido vertinti ir matuoti kitų socialinių ir kultūrinių pasaulių išsivystymo lygį ir pobūdį, priklausymo ar nepriklausymo įsivaizduojamai žmogaus rūšiai galimybę (pradžioje pagal turimą religijos kriterijų aiškinantis, ar turi religiją, t. y. tikėjimą aukštesne ar aukštesnėmis būtybėmis), vėliau evoliucinio progreso lygį (įsivaizduojant, kad religija evoliucionuoja kaip gyvi organizmai nuo primityviausios formos iki tobuliausios, tokia laikant išskirtinai krikščioniško monoteizmo formą) (plg. Daniel Dubuisson, *The Western Construction of Religion. Myths, Knowledge, and Ideology*, Johns Hopkins University Press, 2003), galiausiai XX a. apskritai išradus *homo religiosus* kategoriją. Pastaroji, anot Danielio Dubuissono, tiesiog savavališkai primetė modernios, iš krikščioniškos metafizikos išaugusios religijos kategorijos kriterijų nustatant, ar žmogus priklauso žmonių rūšiai. Lyg žmogus, neišpažįstantis jokios religijos, jau nebebūtų šios rūšies atstovas. Arba besilaikantis visai kitokių kultūrinių kategorijų, nevisiškai atitinkančių tą metafiziką. XIX a. antroje pusėje formuota ši disciplina per antropologų ir misionierių užrašus apie „primityvias tautas“ ieškojo religijos, jau imtos įsivaizduoti kaip individualus žmogaus mąstymas, idėjos (apie dievus ar dievą, tikėjimą siela, dvasiomis, galia ir panašiai) ar veikla (ritualiniai aukojimai), aiškiai besiskiriantys nuo kitų idėjų ir veiklos (meno, ekonominės, socialinės santvarkos tipo, papročių), kilmės ir pačios pirminės galimos formos. Pati religijos kategorija, kuri šiandien plačiausiai naudojama tiek kasdienėje kalboje, tiek akademiniuose tyrimuose, tiek politinėse darbotvarkėse, yra istoriškai susiformavusi universalistinė modernių laikų kategorija, vykdant modernų sekuliarizacijos projektą, kuris šioje perspektyvoje turėtų būti suprastas kaip tam tikros žmogiškos veiklos ir privačios ir dėl to visos visuomenės neįpareigojančios mąstymo srities fiktyvus atskyrimas nuo kitų veiklos sričių, esą susiejančių visą visuomenę įvairiais ryšiais ir institucijomis, dėl kurių galima ieškoti bendrų susitarimų, derėtis, keisti, transformuoti (politiką, kultūrą, ekonomiką, švietimą) ar įtvirtinti kaip bendrą solidarumo pagrindą (tautinę ar nacionalinę tapatybę).

Religinės srities redukavimas į privataus skonio reikalą, apribotą malda, keletu ritualų, garbinimo praktika, šventraščių skaitymu, kas lyg ir suteikia individui gyvenimo prasmę, atveria horizontus, yra „kažkas daugiau už jį patį“, leido kurti pilietines visuomenes, vienijamas religijos atžvilgiu lyg ir neutralių nacionalinių tapatybių, pasižyminčių nacionaliniais mitais, soteriologiniais naratyvais (apie patirtas tautos kančias, laimėjimus ir pralaimėjimus, nepriklausomybės kovas ir pergales), didvyriais („šventaisiais“), eretikais ir išdavikais (kaip Salomėja Nėris ar Petras Cvirka, gal dar ir Justinas Marcinkevičius), pilietiniais ritualais ir šventėmis. Dažnai net ir nebepastebima, kaip visa tai vyksta per diskursus, kurie nustato ribas ir vykdo socialinę kontrolę, t. y. atlieka vaidmenį, kuris, istoriškai žiūrint, buvo atliekamas tų darinių, kurie galėtų būti vadinami religiniais. Tačiau ar neatlieka ir šiandien? Ar įmanoma atskirti individų asmeninę religinę pasaulėžiūrą, tapatybę, nuostatas nuo kitos jų veiklos ir įvairių preferencijų? Maxas Weberis, kaip žinoma, paties kapitalizmo formavimosi veiksnius siejo su protestantiškąja etika (žr. Max Weber, *Protestantiškoji etika ir kapitalizmo dvasia*, iš vokiečių kalbos vertė Zenonas Norkus, Vilnius: Pradai, 1997). O Jeremy Carrette'as ir Richardas Kingas parodė pačias įvairiausias naujų religinių judėjimų veikimo, nuostatų ir organizavimosi būdų strategijas kapitalizmo sąlygomis (žr. J. Carrette, R. King, *Selling Spirituality: The Silent Takeover of Religion*, Routledge, 2005), t. y. ekonominių santykių, materialinio suinteresuotumo kaip išlikimo bazės pagrindą – nuo rinkos ekonomikos modelių ir santykių tipo (korporatyvizmo, individualizmo, verslumo) įsisavinimo iki kritikos ir alternatyvų ieškojimo.

Grįžtant prie religijos kategorijos, net ir sovietinė marksistinė religijos kritika bei sovietinis karingasis ateizmas buvo savo laikmečio produktai, religija pirmiausia buvo siejama su įsitikinimų / tikėjimų, nesuderinamų su moksline pasaulėžiūra, sritimi, dvasininkus vadinant tamsybininkais ir tikintis, kad, formuojant mokslinį pasaulio matymą, religinė pasaulėžiūra tiesiog nebeturės už ko užsikabinti ir išnyks. Žinoma, buvo ir kitas marksistinės kritikos aspektas – socialinis, pabrėžiant funkciją, kurią religija atlieka visuomenėje. Žinomas Marxo posakis, esą „religija yra opijus liaudžiai“, (sukarikatūrinant) kritikuotas iš visų pusių kaip redukuojantis religiją iki paprastos iliuzinės išnaudojamos liaudies paguodos priemonės, kurią naudoja valdančiosios klasės, taip pat pirmiausia buvo orientuotas į europinį krikščionišką mentalitetą.

Taigi sovietinė marksistinė religijos kritika naudojosi ta pačia religijos kategorija, kritiką nukreipdama iš vienos pusės į klaidingus įsitikinimus, iš kitos pusės – tuos klaidingus įsitikinimus kildindama iš klaidingos sąmonės, primestos neteisingų, išnaudotojiškų socialinių santykių. Kaip buvo rašoma sovietiniame „Ateizmo žodyne“ (sud. Kęstutis Demskis, Vilnius: Mintis, 1978, p. 138):

RELIGIJA [lot. religio *– pamaldumas, nuolankumas, šventumas] – specifinių tikėjimų antgamtiškumu ir su tuo susijusių vaizdinių, idėjų sistema, kuri tikrovėje funkcionuoja kaip visuomeninės sąmonės forma, pasaulėžiūra ar pasaulėjauta bei su ja susiję kulto veiksmai, apeigos, organizacijos.*

F. Engelsas „Anti-Diuringe“ R. apibrėžė kaip fantastinį atspindį žmonių galvose tų išorinių jėgų, kurios viešpatauja jų kasdieniniame gyvenime, kaip atspindį, kuriame žemiškosios jėgos įgauna nežemiškųjų formą.

R. atspindėjimo objektas yra reali gamtinė ir socialinė aplinka, visų pirma praktiniai žmogaus santykiai su ja, kurie yra dvejopi: vieni išreiškia žmogaus viešpatavimą aplinkai, jos pažinimą ir valdymą, kiti – aplinkos, socialinių jėgų viešpatavimą žmogui. Toks dvejopas praktinis žmogaus santykis su tikrove sąlygoja iškreiptą, iliuzinį jos pažinimą, būtent, jos sudvejinimą, dualistinį atspindį žmogaus sąmonėje. Nevaldoma, nepažinta, paslaptinga tikrovės dalis mistifikuojama, ji tampa pagrindiniu šaltiniu antgamtiškumo vaizdiniams, šventumo idėjai formuotis. Pasaulio suskaldymas į gamtišką, jutiminį ir antgamtišką, antjutiminį, šventą – vienas iš esminių religinės sąmonės bruožų.

Nukelta į p. 15 ►

GRAŽINA CIEŠKAITĖ

●

meditatyviai stebėti tikrovę baigiasi kūno valia
mintis prieš samsaros srovę juda šviesos spirale

●

judėjau per kančią kaip ugnį pasaulis išnyko liko dvasia
atsivėrė šviesos bedugnė dvasiagelmė būtis daiktuose

●

kaip aprėpti dvasią kuri medituoja bręsta ir keičiasi
jos šviesos ribų neturi absoliutė mutuoja be skaičiaus

●

galėjai pasaulį atstoti būti viskas jame
meilę kaip maldą kartoti nesudeganti ugnyje

●

du poetai Buda ir Kristus einantys keliu nušvitimo
tarp būties nebūties nepaklysta medituoti tuštumą ima

●

metafizinė joga minties kosmobudizmas ateities tikėjimas
šviesos įkvėpta
nugalėtoji dvasios kančia asketizmas žodžio kūno kraujo puta

●

saulės ženklą regiu ant sielos ekrano taškas ir aureolė
kosmobudizmo absoliuto idėja tarsi dovana galaktikos
brolių

●

paneigtas žodžio būties tuštumos dualizmas
metafizinė joga minties dvasiaprasmės kosmobudizmas

●

gamta kosmobudizmo šventovė pragaro saulė juoda
grasė pasauliui kartojosi antidvasios žaizda

●

tyla su savim kalbėjau kraujas pavirto žodžiu
dvasia pražydėjo su nušvitimo medžiu

●

Buda absoliuto sūnus kūnas minties ir tiesos
ten kur nyksta kančia nušvis kosmobudizmas šviesos

●

perkeisti būtį kaip srovę mintimi dvasios visove
šviesa spiralėmis plinta juodoji ugnis užgesinta

●

mintis kaip ugnis žaidėja po nušvitimo medžiu
Buda sparnuotis žvaigždėjo perkeitė kūną žodžiu

●

astralinis sąmonės vyksmas begamtėje mantra nušvis
šviesos tikėjimas kosmobudizmas minties kūnas visovės
ašis

●

Buda davei stiprybės minties ir žodžio vienovės
anapus kančios kaip niekybės kosmobudizmą visovės

●

judanti dvasiagelmė gamta absoliutės minties spirale
kosmobudizmo būtovė duota violetinė saulė žalia

●

būtis absoliuto judėjimas neaprėpiamas žodžio valia
idealus nuskaidrėjimas žvaigždėta minties spirale

●

Buda saule antgamtės įdaiktinęs mintį begamtę
dvasios kosminį eismą šviesos dvasiaprasmį žaismą

●

Buda dieve antgamtės antidvasią įbūtinęs gamtą
meditacijos skambesį tyrą mintimi mistine lyra

●

žodis tapo kūnu būties begamtę visovę pradėjo
tarp minties neminties antidaiktą kosmą idėjų

●

meditacija vegetarizmas mankšta asanos mantros malda
kontempliuojantis šviesą kosmobudizmas visata visada
niekada

●

išminties tikėjimas kosmobudizmas daiktus atspindi dvasia
plečiasi mintys kaip stigmos po Budos saule šviesia

●

Budos tylus altruizmas prieš fariziejų tamsybę
dvasiaprasmis kosmobudizmas įgalinęs meilės visybę

●

kad poezija taptų tiesa minties joga mąstymo menas
iš šviesos sutverta visata širdies tylusis gyvenimas

●

tarp Judėjos ir Himalajų kosmobudizmo visybė
Budos motina Maja dvasiakosmo šviesybė

●

tarp Judėjos ir Tibeto kosmobudizmo esybė
kad išmintis budėtų kaip antidvasios priešybė

●

paneigti bedvasę tikrovę kilusią iš nebūties
kosmobudizmo visovė absoliutybė minties

●

antikosmas belytis nušvitęs būvis minties
tarsi šviesos dalelytė drugelis ant Budos peties

●

begamtės antgamtės dvejybę kosmobudizmo galia
minties neminties visybę transcenduoti šviesos spirale

●

du dievai griovėjas kūrėjas egzistencija jų panaši
į visatą sukantį vėją šviesa kaip ašis

●

mintis kaip žodis daiktas įdievintas šviesos galia
lemtingai juda kismo spirale

●

įėjimas į dievišką ratą meditaciją tvėrimo žodžiu
kai širdis absoliutė mato Budos būvį nušvitimo medžiu

●

anapus būties kaip minties žodžio kūną pradėjęs
klausosi absoliuto širdies mąstytojas kūrėjas idėjos

●

Buda mato girdi tavo nušvitusią širdį
mistinę rožę šviesos anapus minties ir tamsos

●

kosmobudizmo šventovę žydro akmens iš Marso atvežto tu
pamatysi ji stovi visovėje be krantų

●

mistinę sąmonės rievę užpildantis tiesos kūnu visu
Buda tylus kosmodieve ačiū už tai kad šviesu

●

į dievišką purvą gamtos nupuoliau man liko
kūrybos aistra nušviesta žiedais dvasiagelmio vainiko

●

mintis energija tampa sielos judėjimas tas
įmagnetina dvasios gamtą būties formas duotas

●

kosmobūtis nušvitus pranašas paukštis antgamtės
antipasaulis kaip mitas tarp minties neminties begamtės

●

dievas tamsus nebūties žaltys tarp jūros ir marių
sutvėrėjas bepradis nakties į dykumą žmogų išvaręs

●

nugalėti mentalinį nuodą pyktį vergą daiktų
tarsi angelą juodą tarp stabų iš tamsos sutvertų

●

išsisklaido tamsos piramidė iš kosminių dulkių juoda
Buda dieve atgimdantis dvasią meditacija mantra malda

●

kalba supoetina būtį iš jos užgimsta dvasia
minties neminties absoliutė po astraline saule šviesia

●

Boscho pragaras šaltas nykus metafizinis laikmetis dvasios
tuščiagalviams nuims vainikus bus pasaulis kaip sapnas
dviprasmis

●

Buda dieve antgamtės įkvėpėjau mano širdies
nugalėti bedievę kančią kaip antipodą būties

●

įkvėpusi kosmobudizmo visovę dvasia absoliutė būties
prieš astralinę niekio srovę judanti dalelė minties

●

kosmomistinis greitis minties iš vienos tikrovės į kitą
šviesa visovė būties paneigusi pragaro mitą

●

absoliutas kaip kosmobuda minties neminties sujungtis
kosmas spiralėmis juda mirus Dievui antgamtės naktis

●

Buda kosmobudizmo ikona sūnau dvasiapradės gamtos
įkvėptieji absoliuto žodžio madonos AMŽ nušvitimo
mantrą kartos

●

tikinčių absoliutu kaip meile kosmobudizmo vienuolių
broliją matau
po astraline violetine saule Platoną šventraštį platonizmo
skaitau

●

žydrąją kosmobudizmo madoną Kosmėją absoliutę širdies
pražydusią stigmom ikoną matau tarp minties neminties

●

ten kur bedvasė plyti juodosios šviesos sfera
lemta kosmobudizmą matyti minties metapažinimo era

●

antidvasios aktas kosmobudizmas mano tikėjimas begamtės
galia
medituojantis šviesą vizionizmas prasidėjęs minties spirale

●

aštuonialinkis kelias duotas gyvybės šviesa kaip būtovė
išminties antikosmas žieduotas šviesmedis kosmobudizmo
visovė

●

nėra tamsos tiktai juoda balta šviesa šventa dvejybė
į tobulą dalelę sutelkta energija mintis kaip amžinybė

●

dvasiagelmės šviesos dualizmas grožis kaip jūra gilus
būtį kuriantis kosmobudizmas meile tiesai paneigęs melus

●

apie mirštančią mirtį rašai dievai mato pavydi
dvasios prasiskleisti prašai minties pratęsusios begalybę

●

absoliutas ir absoliutė antikosmą valdo kartu
mintis įdaiktinus būtį skrieja begamtės ratu

●

poetinės formos nesusidėvi turinio įkrautos prasme
sinergijos tiesą kaip gėrį įkūnija grožio esme

●

spinduliuotė širdies į eterį šviesų nakčia
tarp minties neminties dvasiaregė kūrybos kančia

●

Budos aštuonialinkis kelias kosmobudizmo kelias tiesus
imasi mintys antidalelės kosmodievo šviesos

●

poetas dievas šviesos kosmokūnis perkeitęs būtį žodžiu
dvasiaprasmės viršūnės po šviesmedžiu kosmobudizmo
medžiu

●

kosmobudizmo raktas duotasis metafizinė joga minties
ta erezija įkvėpusi dvasią poeto kūrėjo būties

●

kosmobudizmo gyvybė meilės šviesa sutelkta
Budos minties begalybė išminties dvasiaprasmė kaita

●

valdyti mintį kaip srovę psichokosminę tai
dvasiaregė antitikrovė kurią pro žodžius matai

●

įkvėpti kosmobudizmą lemta ateities tikėjimas tas
kaip antikosminę gamtą stebėti minčių kometas

●

įbūtinti mintį vaizduotę kosmobudizmo aktas įvyko
kančioms neatsiduoti žemiškiems beprasmių dalykams

●

Budos veidą sapne pamačiau absoliuto švytėjimą skaistų
iš vaizdų piramidę stačiau kad mintis savo atspindžiu žaistų

●

šviesos spirale išeiti iš labirinto kančių
minties mentalinį greitį širdies ritmą jaučiu

●

mintimi pasišvietus į tamsą labirinto kuriuo ėjau
beprotybės šungalviui amsint nuo būties nevilties pagijau

●

kosmobudizmas kaip dėsnis įbūtinti dvasią valia
per antilaiką judėti minties neminties spirale

●

šviesk beprade belyte antigelme žodžių daiktų
išminties amžina dalelyte judanti kosmo ratu

●

nevyk Dievo į medį kad netaptum medžiu
kuris begamtėje dega tarp juodųjų žvaigždžių

DIONNE BRAND

Dionne Brand gimė Trinidade 1953 m., baigusi mokyklą emigravo į Kanadą. Brand yra viena iškiliausių Kanados kūrėjų: išleido 12 poezijos rinkinių, 6 prozos ir 8 negrožinės literatūros knygas, sukūrė 7 dokumentinius filmus, o tarp gausių apdovanojimų – 2009–2012 m. Toronto poezijos laureatės titulas. Savo poezijoje Brand aktyviai nagrinėja lyties, rasės, socialinio teisingumo temas, nevengia politinių aktualijų. Amerikiečių poetė Adrienne Rich apibūdino Brand kaip „drąsią kultūros kritikę, kalbos ir idėjų menininkę“. Mano verstoje poezijoje iš Brand kūrybinio laikotarpio vidurio atsiskleidžia *queer* juodaodžių feministinės perspektyvos, santykio su kūnu ir amžėjimo temos, urbanistinė aplinka ir patirtys susipina su mitiniu archetipiniu mąstymu.

Vertėja

Iš rinkinio „Žemė prašviesėti“ (*Land to Light On*, 1997)

Iš mano netobulos burnos, gyvenimo ir būdo

XIV i

Žinau, kad nemėgsti eilėraščių, ypač mano,
ypač dėl to, kad manieji niekad neateina,
kai tau jų reikia labiausiai, žinau,
mano vidinis gyvenimas manosi gyvenantis išorėje,
bet ne, jis prabunda tik kažkam
per stipriai atsitrenkus, kažką praradus, lyg pavėlavusi
į autobusą mojuočiau eilėraščiu
jo šešėliui. Bet ir autobusas, ir šešėlis vis tiek yra,
o aš atsiųsiu tau dar eilėraščių, net jei jie pasieks tave
pavėluotai. Baimė ir atidumo stoka mums neleidžia čia susitikti,
pamatyti, kad esame didelės kaip pasaulis,
pakankamai didelės jį sutalpinti savyje,
vietoj to stovim apkerėtos tos prakeiktos vietos,
kurioje gyvename, niekad nematom išeities,
niekad aiškiai nematom, niekad tuo pat metu, paliekam viena kitą
atsitiktinumams, mažiems pasirinkimams, bet jei manyčiau,
kad nebeatgausiu minties, kuri veržiasi lauk
iš mano netobulos burnos, gyvenimo ir būdo,
jei manyčiau, kad nieko nebegaliu padaryti,
tuomet… ką gi, laikėmės įsikibę senų žaizdų, lyg
tai būtų viskas, kas buvo, lyg negalėtume išliūdėti
savo senų, užsispyrusių, nebetinkamų savasčių; lyg liūdesys nesibaigtų,
už tai atsiųsiu tau dar eilėraščių, net jei jie
tik mojuos, net jei per vėlai pakelsiu galvą,
tik tam, kad pamatyčiau tavo tolstantį šešėlį.

XIV iii

Vyliausi, kad ji mane mato, tikėjausi,
kad pastebi, jog galvoju apie tai
įnirtingai, net jei atrodau lyg akmuo,
tikėjausi suakmenėti, paversti akmeniu savo gyvenimą,
mane gąsdinantys instinktai sakė:
nejudėk; įsivaizduojame, kad žinome,
ką galvoja tie, kuriuos prisitraukiame arčiausiai, pamirštam, kad nežinome
ir nereikia. Su ja negalėjau daryti jokių prielaidų,
nebuvo jokio užtikrintumo, ir iš pradžių tai žavėjo,
šiaip ar taip, iki tol užtikrintas buvo tik skausmas,
o šitai atrodė kaip priešingybė. Bet aš nemokėjau spėlioti, ji irgi ne, nes akmuo
neturi rankų nei kojų ir galvoja
tik apie savo akmeninę prigimtį, traukia visa į savo gravitacijos lauką,
polėkis ir neužtikrintumas akmenį trikdo,
o oras nuklysta nerūpestingai ir tampa
nekantrus, nori atrasti naujas erdves, daugiau muzikos,
daugiau intelektualumo, nebent
jie gebėtų pamatyti daugiau nei save kitame,
jei ne – tai tebus oras ir akmuo, kariaujantys
dėl savo baigtinių nekintančių teritorijų, nematantys,
kokį ženklą jie kuria apibrėždami vienas kitą.
Vyliausi, kad ji suvoks, jog mano rimtis
tai ne tiesiog pasyvumas, o bandymas išlikti
nuosekliam judesy, skubriame gyvenime,
perpildytame nervingos šeimos, žinau, supainiojau žodį „tikėjausi“
su veiksmu, žinau, žiūrint į akmenį
gali atrodyti, kad jis nieko neveikia, bet buvo sunku,
tik tiek tegalėjau, kad išlikčiau savim. Šiame mieste tiek daug kambarių,
pilnų mano raudos, kambarių, kuriuose pabudau
trečią ketvirtą nakties jausdama vien netektį ir atstumą;
kambarių, kuriuos gėda prisiminti,
pilnų to, ką blogiausio esu padarius, nepažįstami ir sunkūs kambariai,
kuriuose jaučiausi kaip pragare. Niekas man neatėjo lengvai, nei maistas,
nei žinios, nei rankos, nei tai, ką turiu,
nieko kaip per sviestą, ir jei spręstų gyvenimas,
tektų man eiti basom suskirdusiom kojom svilinančiu Guajos keliu
sudaužytu veidu, alkanai, šį vakarą tektų
sėdėt lyg vaiduokliui tarpduryje po lempa,
tarp pirštų rūktų cigaretė, o aš kentėčiau nuo žiaurios kokio vyro rankos.
Niekas taip lengvai neištrūksta, nepamiršau,
kartais tai mane pasiveja, viskam tai atsiliepia,
it sprukdama lekiu strimgalviais vien tam, kad bent jau kvėpčiau.

Iš rinkinio „Kalba nėra neutrali“ (*No Language Is Neutral*, 1990)

Šiurkštumas sielai

ii

Noriu apsivynioti tave šioje eilutėje, kad
kai ką suprastum, ne tik, kad aš mirštu
tam tikra prasme, bet kad padariau tai ne šiaip sau. Ši
malonė, matai, ateina netikėtai, nieks
neprisibeldžia į mano ūžiančią kaukolę, ir staiga šilti
vandeningi skiemenys, moters liežuvis lyg kultūra,
neriantis link akmenų, iš kurių dar nesuformuotas kūnas,
dar nesukurta kalba... Noriu giliai tave bučiuoti,
užuosti, ragauti tavo burnos vandens, šilto
kaip ir tavo rankos. Et, pasisek tokia kap ašen, ka malon surenk ir
atleidž mana tiesmuką būdą.

iv

tu vos begirdi mano balsą, moterie,
bet dar metų metus skambėsi man ausyse,
rausvas didžiulės kriauklės liežuvis, šnabžda ir
žiovauja, murma arbata, medis, duona, ji mėlyna,
glostysi tuos paprastus kasdienius vardus, jie saldūs
ir įprasti lyg naktis, sutrupinanti pokalbį į
juodus miego gabaliukus, jie pasikartojantys kaip vidurdieniai
ir sniegas šiaurėje, užkimus, gerklinė, aš sakiau,
be pieno, išvalyk...

vi

klausyk, vien dėl to, kad
keletą posmelių čia grabinėju širdies registrą,
ploju gyvenimui, kaip moteris triukšmingam paplūdimy,
šaukiu kraują į išdžiūvusias it smėlis venas,
negalvok, kad nematau dalykų,
tos alkio įtemptos it lankas odos,
to drebulio, švilpaujančio baltam sostinės veidui,
bekraujo šešėlio ledinėm venom,
šlitinėjančio šlapios šviesos alėjomis mieste, policininko kulkos, žibančios
juodaodės stubure lapkritį
raudonose demokratijos balose, kurios plėšo visatos
siūles, širdis nusirita į kulnus, nusirita lyg mėnulis.

x

Tai taip paprasta. Pirmąsyk pajutau neįprastą romantiką
moterų, mylinčių moteris. Tai sprogo
burnoje. Kažkas man sakė, čia tavo pirmoji meilė,
niekad nenorėsi jos palikti. Buvau sumaniusi
pasenti šalia tavęs. O gal tiesiog
buvau sumaniusi pasenti,
tamsėti kažkur greta kitos senos moters,
nusprendžiau, kad tai būsi tu, kai radai mane
tame bute, geriančią viskį pusryčiams. Kai grįžau
iš Granados ir porai metų išprotėjau, kai
viską girdėdavau, o mano oda
degė it nervas, ir sienos buvo lyg popierius,
o mano akys neužsimerkdavo. Staiga pajutau tave,
laukiančią kambario gale. Žvelgiau į tavo nugarą,
išlenktą prieš miestą, kur gyvenam lyg partizanės, mano ranka
sąmoningai slystelėjo švelniu tavo pilvu, budau.
Kartą mačiau tą moterį kitame eilėraštyje: ji sėdi,
šliūkšteli vandens sau ant galvos, paplūdimio žemės skiltelėje
gręžiasi link savo laikmečio. Žvelgiant į ją
visos mano dalys jaučiasi nejaukiai. Pavydžiu jai,
tokia sena, atidėta į šalį, įpročiai išskalauti
iš akių. Veikiausiai atpažinau: stebėjau ją
pakrantėje, tardama sau, sena
moteris laisva. Kažkas mano nervų sistemoje
dužo, išties ji saugi vieta
nuo vyriškų vėtrų, bet būtent tai daro ją
vyrišką, sena moteris, sena varna, spitrijanti į
vandens sparną virš galvos, besikeikianti po
nosimi. Maniau, manyje ji būtų gracinga,
gal ir būtų buvusi, jei nebūčiau išgirdusi,
kaip tu juokiesi kitame laike, nebūčiau pakėlusi galvos nuo
jos sauso žavesio.

Tu praplėšei man pasaulį. Kažkas man sakė, čia
tavo pirmoji meilė; niekad nenorėsi jos palikti. Nebegaliu
ištarti: tamsėjanti sena moteris, tai
kito, neįvykusio, gyvenimo ramybė,
tai negalėjo įsikūnyti manyje ir nebuvo ramybė,
veikiau bėgimas į senatvę, malda mano
protėvių šventosioms, moliūgus ir kibirus tempiančioms moterims, kurios
nuglosto savo krūtis į akmenį, kol išspjauna iš savęs atžalų virtinę,
ir šypsosi. Iš jų žinau, kad tamsėjanti senstanti moteris
susipjausto save gabalais, po galūnę, iščiulpia save lig baltumo,
bėga, išdraskyta atvirom žaizdom lyg šviesos kamuolys,
skrieja link senatvės, tik dabar supratau:
norėjau tapti sena moterimi,
kad pabėgčiau nuo vyrų žvilgsnių.

Tiesa, nuo trisdešimties leidi laiką apsvarstydama
užuominas, kad buvai nevisprotė,
pagaliau išgirsti visus žodžius, kurie tave aplenkdavo lyg vėjo gūsiai,
lyg visi smagumai, žodžius, kurie visą laiką buvo čia,
kol tu klauseisi kitų. Kas man iš šito sakinio, sakai, švysteli jį
šalin... nors kartais tave apkvailindavo
tyčia po nosim pakišti eilėraščiai. Vienuolikos
geltonos suknelės strofa įsodino mane sukryžiuotom kojom į
mano lytį. Nutiko berniuko gimtadienis. Geltona
suknelė berniokiškai mergiotei, moterystę rituališkai
prismeigiant ties juosmeniu. *Atrodo kaip berniukas su suknele*,
sako vyresnė sesuo, lyriškai, moteriškai ją taiso atidi
tetulė, *nesakyk šitaip, gražiai išgražinom*.
Gražiai išgražinta, paruošta smigti pašinu jums po oda, atsipeikėji,
kai jau taip vėlu, kad beveik nebesvarbu –
kažkokios tavo dalies čia trūksta, it sparno,
dalelės tikrosios tavęs.

Sena moteris, tą dalelę sugavau
tavo žvilgsnyje, įsimylėjau tą vaizdą, tavo dalį,
kurią pasilikai sau, kurią palikai, lesbietę,
neliečiamąją, sėdinčią paplūdimy laikmečiu,
kuris nežino tavo vardo, kitaip įmestų tave į
jūrą, o gal pati tą vardą išgirdus noriai
bristum į visa nutildantį mėlį. Bet ne, tu sėdėjai, o aš
mačiau tavo žvilgsnį, žvilgsniu nusekiau į vieną tavo akį,
kol išžiūrėjau, tuomet žvelgiau į kitą
degančią dalelę.

Kažkas man sakė, čia tavo pirmoji meilė; niekad
nenorėsi jos palikti. Šioj protėvių linijoj yra šventųjų,
juokiasi tos žametės*,
mėgaujasi savo kojomis ir veidrodyje glamonėja lytį.
Tapau savim. Moterimi,
kuri atrodo kaip moteris ir sako, štai, radau tave,
taip savotiškai tamsėju. Tu praplėšei
pasaulį it žaizdą. Lyg kitas gyvenimas būtų sprogęs
man į veidą, taip lengvai nušviesdamas antakio sparną
virš bangos, taip lengvai pamačiau savo kūną,
akimis nusekiau save į vidų, liečiau save
kaip vietovę, kitą gyvenimą, *terra*. Sako, nėra tokios
vietos – tada mano liežuvis mitinis. Jau esu
čia buvusi.

Vertė Eglė Elena Murauskaitė

* Darbininkų klasės juodaodės iš Trinidado ir Tobago XIX a. pradžioje.

Drąsa ar imitacija?

Tadas Zaronskis. *Spalvinimo knygelė draugams.*
Eilėraščiai. V.: Bazilisko ambasada, 2023. 84 p.

Nebesikeičianti tradicija, kuriai nebemetami iššūkiai, praranda bet kokią vertę.

Mark Fisher

Pirmoji pažintis su Tado Zaronskio poezija, kurioje netrūko keiksmažodžių, įvyko skaitant publikaciją „Šiaurės Atėnuose“. Pasirodė, kad už jo tekstų slypi poetinė ugnis, tad su nekantrumu laukiau debiutinės knygos. „Spalvinimo knygelė draugams“, kurią išleido „Bazilisko ambasada“, o redagavo Donatas Petrošius, išėjo per „Paviljono“ knygų mugę. Nuo knygos išleidimo pasirodė daug skirtingų nuomonių apie autoriaus poeziją: vieni ją liaupsino, kiti – atstūmė. Iš pirmo žvilgsnio ši knyga gali pasirodyti drąsi, bet kas yra poetinė drąsa? Ar drąsa savaime yra poetinė kategorija? Savo laiku drąsi buvo avangardistinė, ekspresionistinė Salio Šemerio, eroso persmelkta Birutės Pūkelevičiūtės, į poetinės aistros žaismą skaitytoją įtraukianti Sigito Parulskio („poezija visada yra geismas“, eil. „Poetai profesionalai“, *Metai*, 2017, Nr. 8–9) ar kūniškai išpažintinė Giedrės Kazlauskaitės poezija. Drąsi buvo ir erotika Sigito Gedos knygoje „Siuita Virginijai“ ir ne tik tai kūrybiniame autoriaus kelyje. Į drąsiųjų sąrašą įtraukčiau ir Tomą Petrulį, Ramūną Liutkevičių, Vitaliją Pilipauskaitę-Butkienę – dėl to paties eroso, kūno, išpažinties.

Apie erosą užsimenu neatsitiktinai. Jo ribų ar paribių, autentikos ar imitacijos gausu ir Zaronskio eilėraščiuose. Bet geras poetinis erotizmas visuomet turi ribas, suranda savas originalias, nebanalias formas. Ir nors gali atrodyti, kad Zaronskio knygoje daug aistros, nemanau, kad aistra yra vien nuvalkiotas moters lytinių organų įvilkimas į gėlės rūbą...

Prie to sugrįšiu vėliau, o kol kas dar vienas, bet su poetine aistros autentika irgi glaudžiai susijęs dalykas. Jau pirmojo skyriaus eilėraščiuose „što delat’“, „parke prie kauno autobusų stoties“ lyrinis subjektas kviečia įsitraukti į savo protinių ir fizinių galių pasaulį: „po to kai išmokai / atsispaust nuo žemės šem kartų / kantą ir hegelį beveik aiškiai marxą / ir kartais susirast šiam vakarui švelnumo kitoje bokalo pusėj“ (p. 8). Ir nors iš pirmo žvilgsnio gali suvilioti autoironijos įtaiga, beskaitant eilėraščius lieka dominuojantis keisto patoso, narcisistinio pasididžiavimo įspūdis. Knygos pradžioje ypač ryškus dangstymasis intelektualų pavardėmis – „goethe mane perskaitys ir basinskis mane išgirs“ (p. 10) – kiek atsibosta. Per dažnas savitikslis intertekstų pasitelkimas ne visada padeda poezijai, o bandymas sukurti intelektualų personažą tarsi rodo neapsisprendimą dėl poetinės ironijos, kuri taip ir lieka tik demonstravimosi lygmens: „skaičiau neofašisto manifestą / skaičiau gero postmodernizmo ir skaičiau prasto postmodernizmo / skaičiau hegelį“ (p. 9). Beje, kad lyrinis subjektas perskaitė Hegelį, pažymima net keletą kartų. Anot Anthony Giddenso, narcisizmas „susiformavęs kaip priemonė gintis nuo baimės būti apleistam“. Eilėraštyje „neturiu ką pasakyti“ lyrinis subjektas pripažįsta sau, kad visą gyvenimą gyveno baimėje: „aš nieko nenuveikiau trisdešimt metų muisčiausi baimėje“ (p. 18). Dar viename eilėraštyje „kaip bijau“ perteikiamas vienišumo jausmas: „tegu bus vieną kartą / taip kaip bijau / ten kitoj pusėj visko / o ne šiaip kaip nenoriu / aš išsitryniau iš feisbuko / ir iš tavęs išsitrinsiu“ (p. 19). Atrodo, dėl panašių traumų meilė lyriniam subjektui yra kaip nepageidaujamas įvykis („būti mylimas bandžiau – nepatiko“, p. 21), o galios suteikia neapykanta pasauliui ir moterims („kodėl mano pagieža / neištaško viso šito į gabalus“, p. 22).

Dar viena šiuolaikinėje poezijoje pasikartojanti, todėl ne per daug nustebinusi tema – vaikystės traumos: „kai turbūt tėvas turbūt mamai nežinau kiek man metų gal trenkė / nežinau kiek man metų sustingęs pasirėmęs alkūnėm į mažą virtuvės stalą“ (p. 8). Be šio naratyvo šiuolaikinės poezijos turbūt jau neįmanoma įsivaizduoti. Eilėraštyje „kaip apsiginti nuo nerimo niekaip“ lyrinis subjektas įgyja vanago pavidalą, o moteris – pelės, kitaip tariant, medžiojamos mėsos arba aukos: „pagriebk pelę kuri bijo / pagriebk pelę kuri bijo ir nusinešk / ją anapus raizginio / nusinešk ją į lovą išgerti kalbėtis / nusinešk ją į alų degtinę maroką / [...] nėra jokios išvados pelė tave myli / beprotiškai visiškai išplėstom akim ir pražiota burna pelė“ (p. 13). Eilėraštyje „Q. E. D.“ moterys vaizduojamos kaip ligų šaltinis: „ligos, ligos / iš merginų seka ligos“ (p. 14). Kai perskaitau šias neapykantą moterims reprezentuojančias eilutes, suklapsiu akimis ir ištinka mažytis šokas. Moterų, kurios tampa ne tik blogio, bet ir aistrų šaltiniu, tema Zaronskio poeziją suartina su prancūzų klasiko Charles’io Baudelaire’o. Bet tik iš dalies. Erosas tampa tik ribota funkcija valdančiojo ir užvaldytojo galios santykiuose, be ekspresijos ir su tuo pačiu atsibodusiu nihilizmu. Toks turbūt ir yra svarbiausias eroso pobūdis Zaronskio knygoje. Filosofas Algis Mickūnas rašo: „Erosą galima interpretuoti kaip turintį kryptį ir tikslus arba kaip destruktyvią, nesąmoningą jėgą.“ Galbūt lyrinio subjekto išgyvenamos patirtys liudija eroso perteklių, kai manipuliatyvus vartojimas yra aukščiau už susiliejimą, kuris kuria moralinę, dvasinę vertę?

Neįveikiamas nihilizmas leidžia pajusti ir kitas traumas – kartais ir visai autentiškas. Pavyzdžiui, socialinių tinklų beprasmiškumo pojūtis eilėraštyje pavadinimu „kam laiškai ir sms žinutės“: „kai praeisiu gatve mane pažins tavo krūtys“ (p. 60), „[...] todėl ir nori / pasiguldyt ją jaunas kol dar liko / bent vienas plaukas prisidengti nuo tikrovės“ (p. 69). Tačiau juoda erotika, gliti niūrastis, alkoholis, seksas primena depresyviuosius ir dėl to vėlgi kiek banalius paauglystės laikus. Depresyvumo, kapitalistinio niūrumo persmelktos ir ateities vizijos: „taip iš tikro atsimerk ar matai / kaip vaikai kuriuos galėtume dabar be jokio prezervatyvo sukurti / raukšlėjasi suserga vėžiu turi eiti į šūdiną darbą subyra į dulkes“ (p. 15). Toks yra ir pasaulio erdvės suvokimas eilėraštyje „pilkoje dulksnoje“: „jokių linijų tik šviesotamsa / nes iš tiesų mes linijų nematom / [...] paukščiai krenta lėktuvai krenta šviesa krenta / ir viskas užsimuša“ (p. 16). Ryšys su kitu, savimi ar pasauliu betikslis, tuščias, kupinas neišsemiamo liūdesio. Kaip atsvara poezijos intelektiniam sluoksniui, o galbūt ir erosui, sąmoningai ar ne, pasirenkami gamtiški, augalų motyvai. Tarsi paradoksaliai atsinaujinusioje romantinėje poezijoje, gamta persmelkia akademinio darbo kančios egzaltaciją: „ir ok aš būsiu savo kambary / šalia savo gėlės / [...] čia kur reikia kad parašyčiau / akademinius darbus / [...] / tas kentėjimas yra visiškai būtinas“ (p. 10), „kaip gėlės skleidžias migrena / nebaigiau rašyti skyriaus / velniop šitą vakarą velniop šitą / vakarą“ (p. 11). Tai kaip lyrinio subjekto užuovėja, o lyrinis subjektas atsiskleidžia kaip turintis mizantropinio pobūdžio minčių: „jei atsikeliu sutemus tai žinau kad prašvitus / būsiu sklidinas noro nupjauti žmogui galvą“ (p. 10), „kad beatodairiškai kvaili žmonės yra baisiausia gamtos dalis / ir tai įsteigė mano tylų solidarumą su mišku“ (p. 9). Kaip jau užsiminta pradžioje, gėlės pasitelkiamos ir kaip dažnai aptinkama moters lyties organų metafora, kas, mano galva, yra klišė: „[...] bet nėra / plonytės gėlėtų kelnaičių pertvaros / tik drėgni žiedlapiai ir už jų drėgni žiedlapiai / lyg ryto nuojauta iššauktų rasą iki pat gėlės vidaus“ (p. 63), „[...] galėjau ant jos išsilieti / kai kalbėdavom apie rožes – “ (p. 61), „po to sėdėjau prie stalo / liečiau gėles vazoje ir liečiau save / tarsi visa, kas stangru, būtų prisiminimas“ (p. 66), „pripisęs saldžiapienio / vienišumo kompoto / iš sovietinės vazelės / su afrikine gėle / iš nusmaukyto / savęs paties ąsočio / iš prasižiojusios merginos / kuri tarsi myli / kažką kas mane / taip užpiso“ (p. 17). Taigi, niekas, net ir gamta ar bet kuri kita kasdienybė nesuteikia jokio moralinio pasitenkinimo. Ir, žinoma, kaipgi toji kasdienybė gali būti aprašyta be prasižiojusios merginos?

Kai nelieka meilės žmonėms, lieka daiktai, kurie tyliai liudija kasdienybės tuštumą ir „niekam tikusią jaunystę“ (p. 23). Tai, kad lyrinį subjektą persekioja tuštumos jausmas, galima jausti nuolat, tačiau ar dar gali ką nors šokiruoti masturbavimosi scenos („stovėjau kaip įbestas kol mano delno elnias / visiškai išsitaškė / į gabalus“, p. 48)? Ar dar kam nors gali būti įdomi paranoja dėl sveikatos („nors šiaip man reiktų į ligoninę, o ne į paryžių“, p. 22)? Pasikartojimų išties nemažai, o labiausiai pabosta nuolatinis virkavimas dėl to, kaip viskas „užpiso“. Pyktis, puikybė, gašlumas sujungia tamsiuosius knygos sluoksnius ir priverčia susimąstyti apie demonologiją. Šiuos svarstymus sustiprina velnio įvaizdis. Tiesa, atskiro paminėjimo vertas ilgiausias epas Marinai – neišvengianti kliišių, tačiau galbūt geriausia knygos dalis. Taip pat norėčiau išskirti eilėraščius „aš prisimenu nieko nebuvo“, „norėčiau griebtis žodžių“, „skambink man ir kalbėk“, „traukiniai išsiskirsto“. Nors mane kaip skaitytoją kai kas erzino ir piktino, „Spalvinimo knygelė draugams“ perteikia mūsų laikams būdingą vienišą, narcizišką asmenybę. Bet ar tiek užtenka poezijai?

– EDITA PUSKUNIGYTĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

Miglės Anušauskaitės komiksas

Senienos ir naujienos (2)

Liudvikas Rėza. *Prutena*. Sudarė Liucija Citavičiūtė, iš vokiečių k. vertė Antanas A. Jonynas, iliustravo Eglė Gelažiūtė-Petrauskienė. V.: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2023. 490 p.

Spalvingos akvarelės akademiniame leidinyje – neįprasta, bet atrodo gražiai, gundo atsiversti. Bandžiau įsivaizduoti, kaip tuos eilėraščius kadaise perskaitė vokiečiakalbiai – juk knyga skirta jiems. Skaičiau nelengvai, visa tai juk ganėtinai nutolę laike: šiokį tokį disonansą kėlė Antikos motyvai prūsiškoje idilėje. Pavyzdžiui, karalienė Luizė kalbasi su Prozerpina. Itin liūdnai šiandien skamba elegija Immanueliui Kantui, parašyta jam mirus, – juk visi žinome, kad kapas Kaliningrade buvo išniekintas.

Jan Mark. *Griaustinis ir „Žaibai“*. Apysaka. Iš anglų k. vertė Zita Marienė. V.: Alma littera, 2003. 198 p.

Knyga apie dviejų dvylikamečių berniukų, kuriuos susieja meilė technikai – lėktuvams, draugystę. Jauna šeima atsikrausto gyventi į kaimą – netoliese yra aerodromas, bandymus atlieka kariniai naikintuvai. Berniukai iš labai skirtingų namų, bet draugystė jiems abiem į gera. Dukra stebėjosi, kaip dvylikametis gali nežinoti, jog banginis yra žinduolis, ir priskirti jį prie žuvų. Iš tikrųjų veikėjas prisiima jam nuolat (net tėvų!) priskiriamą žioplelio vaidmenį, nes jam taip saugiau.

Evelyne Brisou-Pellen. *Prakeikti maldininkai*. Romanas. Iš prancūzų k. vertė Jonė Ramunytė. V.: Alma littera, 2005. 200 p.

Viduramžiai vaikams: neįkyriai „prastumiamos“ istorinės detalės, pavyzdžiui, faktas, kad raudonplaukės kone automatiškai buvo laikomos raganomis. Detektyvas, žmogžudystės – puiki intriga vaikams, sudomina iš pat pradžių. Visa piligrimų kompanija, keliaujanti Šv. Jokūbo keliu, patenka į kone mistinius spąstus. Paslaptingai žudoma po vieną maldininką – tuo būdu, už ką jis atgailauja (jeigu dėl rajumo, tai paspringdinamas ir pan.).

André Dhôtel. *Kraštas, kurio niekada neprieisi*. Iš prancūzų k. vertė Jonė Ramunytė. V.: Alma littera, 2003. 270 p.

Romantiška ir šiek tiek nuotykių knyga, supažindinanti su Belgijos geografija. Egzistuoja netgi šiokia tokia (nors ir labai nekalta) transvesticizmo potemė – mergaitę visi palaiko berniuku. Daugmaž tikroviškai vaizduojami nuo tėvų atskirti vaikai (kaip atkaklūs ir kiek pamišę), tik pabaiga per saldi – gyvenime nesibaigia viskas taip sklandžiai. Teigiama gyvenimo kaip stebuklo, kurį galima paaiškinti tik intuityviai, versija.

Marius Marcinkevičius, Lina Itagaki. *Mergaitė su šautuvu: istorija apie mergaitę partizanę*. K.: Misteris Pinkmanas, 2023. 218 p.

Ėmiau turėdama šiokių tokių išankstinių nuostatų, kad „daug jau čia tų komiksų panašių“, bet knyga iškart įtraukė, pasakojimas jaudino. Tenka pripažinti, kad ji padaryta puikiai. Kai kuriomis detalėmis gal ir abejočiau: „Mūsų ūkyje daugybė žmonių dirbo ir visi mus mylėjo, o mamą tiesiog dievino. Tai gal ta liaudis yra tik Rusijoje? O pas mus šiaip normalūs žmonės?“ Tarpukaris nebuvo vien tik nuostabus daugeliu aspektų, bet tiek to, čia juk knyga vaikams. Juokinga vieta, kai šuo Margis įsikabina kolaborantui Pranciškui į nosį.

Johanna Spyri. *Heida*. Iš vokiečių k. vertė Adomas Druktenis. V.: Alma littera, 2007. 368 p.

Įdomu, bet labai jau sentimentalu – visgi rašyta XIX a. Jei imi skaityti nepasidomėjusi, gali būti apgaulinga, nes iš pradžių galvojau, kad veiksmas vyksta XX a. pradžioje. Viskas ten taip pozityvu, žmonės iškart atsiverčia į gėrį ir tikėjimą, vos tik susiduria su gerąja veikėja. Negalinti vaikščioti mergaitė ima ir žengia, mokytis nenusiteikęs berniūkštis išmoksta skaityti. Suaugusieji nieko kito nebetrokšta, tik gerosios našlaitės meilės; skurdi kalniečių buitis įveikiama turtingųjų labdara. Negalią turintys veikėjai vaizduojami su atjauta, bet nutylimi sudėtingesni jų poreikiai – higiena, tualetas.

Eleanor H. Porter. *Poliana*. Romanas. Iš anglų k. vertė Viltaras Alksnėnas. V.: Alma littera, 2006. 256 p.

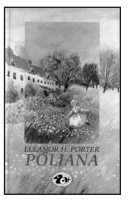

Kiek erzino suaugusiųjų santykių netikroviškumu – stebuklinga mergaitė iškart „pataiso“ visų meilės ryšius ir atnaujina prieš penkiolika metų nutrauktas sužadėtuves.

Iš tikrųjų labai panašu į „Heidą“, tik kiek šmaikščiau ir lengviau. Patiko, kad dekonstruojama „padorioji“ vidurinė klasė, kuri nelabai ką dirba, tik stiprina tuometinį normatyvumą ir teikia paramą „stabmeldžiams“ Indijos berniukams, bet nemato našlaičių aplink save.

Bjarne Reuter. *Busterio pasaulis*. Iš danų k. vertė Dalia Barauskaitė Mikkelsen. V.: Alma littera, 1998. 143 p.

Vaizduojamas Danijos pokaris, nors iškart nesuprastum – berniūkščiai persirengimo kambaryje turi dušus, kalbasi gan šiuolaikine kalba. Pagrindinis veikėjas Busteris – vaikas iš fokusininkų dinastijos: jo senelis dar prieškariu buvo žinomas vietovėje. Tėvas alkoholikas, bet tarsi ir jautrus, sugeba apginti sūnų nuo sustabarėjusio matematikos mokytojo. Busterį gelbėja jo fokusai – nuo patyčių, nuo smurtautojų, nuo pajuokos.

Renata Karvelis. *Moteros*. Poezija. V.: Slinktys, 2023. 84 p.

Drąsos šioje knygoje bus gal ir per daug – praneša viršelis rožine gyvatės oda. Pretenzija į konceptualumą (knyga kaip feministinis pareiškimas), bet tada atsiranda plyšys tarp idėjos ir estetikos (poezija nebūtinai yra netvarkingas asociacijų srautas). Šiaip skaityti buvo visai smagu, pvz.: „poetai yra / arba statybininkai / arba mokslų daktarės / – poezijos pavasaris“ (p. 73).

Antanas Rūkas. *Bokštai, meilė ir buitis*. Eilėraščiai. Iliustravo Žibuntas Mikšys. Chicago: Terra, 1951. 111 p.

Iškart patraukia Žibunto Mikšio linoraižiniai – Vilniaus bažnyčios nuo pat viršelio. Poezijoje iš tikrųjų daug Vilniaus, senamiesčio gatvių, architektūros, bet ji susijusi tik su įsimylėjimu (autorius studijavo VDU, vėliau dirbo Vilniuje, tačiau šios patirtys nepoetizuojamos). Yra keli eilėraščiai, kurie visai nusisekė ir galėtų būti įtraukti į poetinę Vilniaus antologiją.

Antanas Rūkas. *Mano tautos istorija*. Lyrika. Iliustravo Viktoras Petravičius. Chicago: Penki skaitytojai, 1966. 118 p.

Pretenzija į epą: poetizuojama Lietuvos istorija. Antanas Rūkas kritikų buvo kaltinamas deklaratyvumu, egzode tvyrojo įtampa tarp brazdžionininkų ir radauskininkų. Puikios Petravičiaus iliustracijos, medžio ir linoraižiniai: stilistika panaši į Mikšio, galima netgi supainioti. Matyt, su poetu juos siejo draugystė.

Maria Gripe. *Varpų metas*. Iš švedų k. vertė Eugenija Stravinskienė. V.: Alma littera, 1999. 207 p.

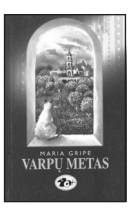

Vaikystėje labai mėgau Marios Gripės „Elvį Karlsoną“ ir „Elvi! Elvi!“. „Varpų metas“ kitoks, daugiau simbolizmo. Šešiolikmetis karalius Arvidas negali miegoti. Jis turi antrininką Helgę, budelio sūnėną, kuris yra baudžiamas už karaliaus prasižengimus. Šiek tiek panašu į Marko Twaino „Princą ir elgetą“. Rūmuose dar veikia nykštukas Atlasas, nuotaka Elisifa – žodžiu, viskas beveik kaip „Meninų“ paveiksle.

Christine Nöstlinger. *Gretutė Zakmajer*. Iš vokiečių k. vertė Teodoras Četrauskas. V.: Alma littera, 2000. 192 p.

Po depresyvokos Gripės skaityti Nöstlinger buvo tikra atgaiva. Net keista, kad 2000-aisiais Lietuvoje buvo išleista tokia feministinė knyga vaikams, ir dar su scenomis, kuriose keturiolikmečiai bučiuojasi ir apsičiupinėja. Veikėja mama netgi išsitaria trokštanti kastruoti vaikėzus, kurie žvelgia į jos dukrą kaip į mėsos gabalą. Knygoje vaizduojami apkūnoki žmonės, šeima, kuri turi šiokių tokių iššūkių ir dėl antsvorio. Juokinga „aristokratų“ linija: kilmingas paauglys maištauja prieš tėvus, todėl vaikšto su skiautere ir tatuiruote ant skruosto, ruošiasi mesti mokyklą ir tapti valkata.

Christine Nöstlinger. *Gretutei rūpi Hansiukas*. Iš vokiečių k. vertė Teodoras Četrauskas. V.: Alma littera, 2002. 167 p.

Neturime lietuvių Nöstlinger, kurią skaitytum ir kvatotumeisi. Pankas Hincelis šioje dalyje virsta stilingu tarpukario jaunikaičiu, tepa plaukus briliantinu ir dėvi drabužius iš sendaikčių parduotuvės. Užtat pagrindinės veikėjos brolis su draugeliu įkuria kažką panašaus į šnipų būstinę – seka suaugusiuosius ir juos šantažuoja. Tikroviškai pavaizduotas paauglių seksualinis smalsumas, taip pat situacijos, kai tėvai užklumpami sekso metu.

Christine Nöstlinger. *Gretutė, mano mažutė*. Iš vokiečių k. vertė Teodoras Četrauskas. V.: Alma littera, 2003. 240 p.

Gretutė renkasi iš dviejų jaunuolių: pižono Floriano ir ne taip sėkmės lydimo Hincelio. „Kiek jiems metų?“ – klausė duktė. Šešiolikmečiai–devyniolikmečiai veikėjai sėdi viename iš Vienos kabakų (patys jame ir dirba), maukia alų, rūko, aiškinasi, ar nėra užsikrėtę ŽIV. Tėvas ramiai reaguoja į septyniolikmetės pagirias ir net pasiūlo stiklinę alaus iš ryto. Na taip, nelengva tą įsivaizduoti šiandien. Vienuoliktokai iš Vienos porelėmis važiuoja atostogauti į užsienį – pvz., į kokią Graikijos salą (jei tik nėra gavę pataisų) dviem mėnesiams. Regis, vaizduojamas devintasis dešimtmetis. Trečioje dalyje meilė seilė jau truputį pabosta.

Undinė Radzevičiūtė. *Pavojingi žodžiai*. Romanas. V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2023. 177 p.

Undinė Radzevičiūtė vis dar tęsia šmaikščius savo ironiškų senų tetų dialogus ir šie pokalbiai jai geriausiai sekasi. Skaičiau sunkiai – kaip jokią kitą Radzevičiūtės knygą. Veiksmas vyksta dabar, minimi koronavirusas ir karas. Romane vaizduojamas teatras, bet skaitydama galvojau, kad dialogai gerai skambėtų scenoje, jeigu būtų perrašyti kaip pjesė. Politinį korektiškumą pašiepiančios karikatūros nei juokina, nei įtikina, ypač kai šalia jų dar nuskamba žodis „talentas“: „Kai smegenyse įsitvirtina ideologija ir imamasi propagandos, prarandamas talentas.“ Na taip, būtų rovę stogą kokiais 2000-aisiais.

Czesław Miłosz. *Epochos sąmoningumo poezija*. Vertė ir redagavo Juozas Kėkštas, užsklandą parašė Alfonsas Nyka-Niliūnas. Buenos Aires: Literatūros lankai, 1955. 93 p.

Vertimas mažumėlę kerėpliškas, žodžiai senoviški („nasturcija“) ir įdomios rašybos („augštas“), bet iš įvadinio paties autoriaus rašyto straipsnio dar geriau suprantu Czesławą Miłoszą – kaip jis save paaiškina. Tampa aiškiau, kas tie lenkų katastrofistai. Bejėgystę prieš holokaustą ir kitus karo baisumus išgyvenęs žmogus tik ir gali taip vadintis. Pats pirmasis rinkinio eilėraštis „Įžanga“ – eilutė „Skaitymai iš mergaičių kambario“ (p. 19), į kurią visad žvelgiau pašaipiai, sukelia atlaidumą.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

Sarajevas

Pabundu po lova. Pro langą traukia rudeniškas šaltis. Kambaryje mėtosi skudurai. Dvokiu. Sukrėtimas – bene vienintelis būdas, kuriuo galima pažadinti nuobodulyje skendinčią Stegę.

– Siaubinga. Gerai, kad ne pas mus.

Neuronų šakėmis vartome aštrias genocido, nesantaikos ir neapykantos temas. Subombarduotame Sarajeve apgultis baigta, žydrieji šalmai skelbia paliaubas. Bet niekas nesibaigia. Kaip gaisras stepėje – sutrypi vienoje vietoje, įsiplieskia kitoje. Katilas verda Kosove. Nesvarbu, Sarajevas ar Kosovas. Kam įdomios geografinės subtilybės? Serbų tautos lyderis dar nepaskelbtas nusikaltėliu, bet juodi debesys kaupiasi apie jo galvą. Tamsūs NATO naikintuvai suka lizdus patriarcho kaimynystėje. Tauta siautėja dėl rašybos: kirilica, lotyniški, o gal arabiški rašmenys? Pyktis nevaldomas. Daug ugnies.

Sužvėrėjimas, etninis valymas... Ir veiksmas vyksta ne Afrikoje ar Lotynų Amerikoje, o Europos centre. Stebėtojams kurį laiką šiurpu. Baimė, alkis, šaltis, griūvantys paprastų žmonių likimai. Bet per ilgai blogai jaustis nerekomenduojama. Transliuok pozityvą ir optimizmą. Kurk ir dalinkis feikiniu nuoširdumu. Išsišiepk. Dantys ir geras vaibas. Karas aktualus trumpam.

Noriu jausti Sarajevo situaciją, ją suvokti. Sukuriu trasą mintims ir išgyvenimams: miegu po lova atidarytu langu, nenusirengiu, kad bet kada galėčiau keltis ir bėgti, nustatau žadintuvą, kuris vidury nakties pabudina lyg kaukianti sirena, bėgu krosą per lietų ir stiprų priešpriešinį vėją, nesiprausiu savaitę, nesivalau dantų. Mėginau miegoti lauke. Įsirausiau daržinėje, kur anksčiau buvo ekologinės mokyklos inventorius, bet naktį taip sustirau ir kalenau dantimis, kad teko rėplioti atgal į kambarį.

Kolegos pradeda manęs vengti, suka nosis į šoną. Aš tęsiu. Dvokiu prakaitu, valgau kartą per dieną iš metalinio lempos gaubto, mano akys panašėja į pamišėlio. Kad pasirodymas būtų įtaigus, turiu pajusti Sarajevo apgulties stresą, nuovargį ir baimę. Finalui Anė nori paleisti „Odę džiaugsmui“. Pasišiaušiu: jokiu būdu! Per skysta, popsiška, nenatūralu. Geriau naikintuvų staugimas. Anė sutiko pakeisti muziką, bet liepė baigti eksperimentus su kūnu.

– Pojūčiai pojūčiais, bet negyvo aktoriaus nerodysime žiūrovams. Jei nori perteikti koncentracijos stovyklą, nebūtina nusimarinti ar pasigauti plaučių uždegimą.

Sutinku, kad kiek perlenkiu lazdą. Kai pagaliau palendu po dušu, kolegos lengviau atsidūsta: bent nedvoks psichopatas.

Ruošiamės. Žinių kanalo dekoracijoms panaudoju skardos lakštus – puikiai skamba krisdami, sustatau traktoriaus ratų kameras, milžiniškas juodas barankas, vėpsančias kaip abejingų motinų gimdytojų skylės. Viskas suspausta, sumenkinta, prislėgta. Spektaklio pradžioje iš vaginos lenda Hanė, kurios nesiskubina priimti akušeriai. Ji niekam nereikalinga. Padangos rieda per žmones – sistema traiško likimus. Bombos krateryje gyvenančiam vaikui šiukšlyno radinys tampa žaislu. Scenos šonuose aprūkusios cisternos.

Siūliau per pasirodymą padegti naftą, bet pasipriešino Karlas.

– Priešgaisrinė apsauga suvalgys gyvus. Jokios atviros liepsnos! Aprūks lubos! Ne ir dar kartą ne!

– Gerai, – sutikau.

– Pažadi?

– Bet kaip išgauti mazuto smarvę?

Klausdamas gavau atsakymą. Tepalu apšlakstytą kiaulienos šoninę palaikome kambario temperatūroje. Prašom – mazutas ir salsvas pūvančios mėsos tvaikas. Visi kvapai ir sklindantys garsai – sirenos, tolimas bombardavimas, klykiantys ir bėgantys žmonės – raktas Sarajevo atmosferai pajusti.

Į Stegę suvažiuoja Kopenhagos, Vordingborgo teatro mokyklų studentai ir performansų mėgėjai. Anė šiuo spektakliu nori kartą ir visiems laikams įtvirtinti savo kaip rimtos ir politiškai aktyvios kūrėjos statusą. O aš bendraautoris, atlikėjas, scenografas.

Ir prasideda. Lengvai ir saldžiai. Gražiai supakuotas saldainiukas ragaujant darosi vis kartesnis ir šlykštesnis. Vaikai nuo bombardavimo slepiasi po skardomis, aš išsitraukiu obuolį ir pradedu valgyti. Kiti scenos dalyviai ryja seiles, bet nesidalinu. Toliau daug žodžių apie nieką. Tai danų parodija. Badau pirštu į persirijusius ir kulinarinėse diskusijose įklimpusius Vakarus. Žudomi žmonės jiems neįdomūs – svarbiau naujausios dietos, cukraus akcizai, vartojimo didinimas ir užterštumo mažinimas, ekologinė nauda. Klampiu žodžių akivaru, be riksmo ir brutalumo, be sarkazmo ar būgnelių plėšymo naikintuvų saliutais arba bombardavimo garsais parodijuoju pasaulio abejingumą. Paprasta trepanacija, kai kiaušą kala ironijos kaltas, žiūrovų ego preparacija. Taip, juk aš toks geras ir toks svarbus.

Žodžiai, žodžiai ir jokio veiksmo. Manęs neliečia, tarsi gyvenčiau kitoje planetoje, iš kurios oro toksinus ir problemas valo filtrai. Sterilus Vakarų akvariumas, paramstytas Azijos ir Pietų Amerikos skurdu, ignoravimu ir problemų neigimu. Nuobodulio kramtomoji guma įstringa aklojoje žarnoje, ir prasideda smegenis išjudinantis uždegimas. Publika atkunta, sužaibuoja akimis. Gerai, einame toliau.

Įsivaizduojami naikintuvai krinta, su trenksmu griūva dekoracijos. Pakimba visiškai akivaizdus klausimas: ar mes toliau norime gyventi šitame mele? Spengianti tyla. Tamsa. Publika nuščiuvusi. Žiūrovams reikia laiko atsigauti. Sunkiai alsuoju už scenos. Žiūrovai vis dar tyli. Dabar galėtų skambėti Arvo „Spiegel im Spiegel“, tačiau sugriautų visą atmosferą.

Vienas žiūrovas atsipeikėja ir pradeda ploti. Prasideda griūtis, sąmonės atgavimo griūtis – vienas mažas plekštelėjimas delnais išjudina plojimų laviną. Danai šalta publika. Jų aplodismentai lediniai, tačiau dabar nesvarbu – jie ploja tiek, kiek jaučia galį ploti, dėkoja mums už patirtą jausmą ir pauzę, į kurią buvo įstumti su aktoriais. Švytuoklė pradeda svirti į kitą pusę, nauja banga aplodismentų, dabar jau atsistojus, šūksniai „Bravo!“. Oho, jie irgi taip daro, nustembu.

Anė eina į sceną, lenkiasi, mes atsekame iš paskos, irgi lenkiamės. Jaučiuosi nepatogiai. Nemoku priimti pagyrų. Galiu susitaikyti su trypimu kojomis, ignoravimu, bet nuoširdumas verčia mane iš klumpių. Noriu bėgti kuo toliau nuo čia net ir savo triumfo valandą, kuri vainikavo po lova prie atviro lango praleistas naktis, badavimą, purvą, stresą. Anė sveikina mus visus, apkabina išsišiepusi ir patenkinta. Mes viena komanda, mes viena šeima. Euforija.

Stegės bakchantės skirstosi. Pabaiga. Scena slysta iš po kojų ir sklaidosi kaip haliucinacija. Spektaklis be hepiendo. Sudraskytas, sužiaumotas kūnas suvirškintas ir išspjautas. Mano norai? Pakimba ir krinta lyg pritrėkštos musės. Puikus pastatymas. Mokyklos pasididžiavimas. Puikus opusas. Bet pinigai valdo viską! O jų nebėra.

Tarp publikos suboluoja pažįstamas siluetas. Negaliu patikėti. Ieva atvažiavo į premjerą? Matau nugarą ir plaukų kuokštą. Tai ji! Nesuprantu, kaip? Nesusipratimas. Tikrai? Aš juk neprašiau atvažiuoti, nepranešiau apie premjerą. Nejau pati susiprato? Nusprendė grįžti? Pas mane į Stegę? Kodėl ji su tuo keistu paltu? Artinuosi atsargiai. Aplenkiu nepažįstamą merginą. Visai nepanaši į Ievą.

Noriu ją matyti ir matau visame kame. Pasiilgau kaip šuo. Likimo ironija – patyręs gyvenimo kaifą trumpai patikiu, kad viskas bus gerai, rodos, Fortūna, miela ir maloni teta, atsisuka bučiniui, lūpos vis artėja, artėja, bet nosį suriečia iš burnos sklindantis supuvusių dantų dvokas. Vėl trenkiuosi į kasdienybės gruntą. Nepriprask prie gero! Neįsijausk ir per daug neužsimiršk!

Gailiai ir ironiškai, saldžiai ir nepataikant į natą dabar galėtų pasigirsti Arvo kūrinys, atliekamas negrabiais Tauragės muzikos mokyklos dešimtokų pirštais.

– ANDRIUS PULKAUNINKAS –

Keistas ir slaptingas Šiaurės Korėjos mokslinės fantastikos pasaulis

► Atkelta iš p. 5

Galvodamas apie aplinkinius, persigandusius dėl savo gyvybės, astrofizikas daro išvadą: „Šio lėktuvo keleiviai pasmerkti tapti naujausiomis globalistinės Amerikos strategijos aukomis.“

Tačiau tragedija neįvyksta – viską išsprendžia Šiaurės Korėjos mokslininkai. Jie sustabdo lėktuvą ore, virš Pchenjano sukūrę antigravitacinį lauką. Robotai išmontuoja bombą, o išgelbėti keleiviai oro balionais saugiai pasiekia Žemę.

Istorija baigiasi tuo, kad rusų mokslininkas Pchenjane susirinkusiam tarptautiniam žurnalistų būriui liaupsina savo kolegas iš Šiaurės Korėjos. Tada autorius prideda ir savo moralą, teigdamas, kad orlaivį išgelbėjęs laukas iš tiesų galėtų apsaugoti ir visą šalį: „Galbūt net visą Šiaurės Korėjos žemę galėtų uždengti toks nematomas skydas.“

Pasak Kim Minsun, visa ši istorija, regis, sukurpta „dėl šios išvados“. „Tuo siekiama parodyti, kad pasaulis suvokia [Šiaurės Korėjos] galybę.“

Ateities įsivaizdavimas

„Pakeisti kursą“ ir kiti Šiaurės Korėjos mokslinės fantastikos kūriniai visą gyvenimą pragyvenusiuosius Vakaruose gali gluminti. Pagrindiniai šių istorijų herojai dažnai blaškosi tarp dviejų savasčių: jie ginčijasi dėl visko, kas susiję su technologijomis, siekdami mokslinės tiesos atmeta bet kokį išankstinį nusistatymą. Bet drauge aklai seka partijos nubrėžtomis gairėmis, neabejodami jos sprendimais ar autoritetu.

Mokslinėje fantastikoje „idealus herojus ideologiškai tvirtai tiki Aukščiausiuoju vadovu, todėl teisingumas ir tiesa nekelia sumaišties“, sako minėtasis pabėgėlis matematikos absolventas Jang Hyukas. „Šiaurės Korėjoje vertybių sistema yra visai kitokia.“

Aukščiausiojo vadovo portretui dunksant fone, o propagandos mašinai kartojant tokius šūkius kaip „Mes darome viską, ką nusprendžia Partija!“ arba „Į gerovę tik savo jėgom“, rašyti apie ateitį gali būti sudėtinga. Kai kada įsivaizdavimas, kokia nuostabi Šiaurės Korėja galėtų būti, gali išduoti dabartinius jos trūkumus.

„Mokslinė fantastika neatsiejama nuo ateities numatymo, ir tai yra didelė problema, – sako režisierius Antoine'as Coppola, studijavęs kiną tiek Šiaurės, tiek Pietų Korėjoje. – Šiaurės Korėjoje visuomenė yra tobula, socialinė hierarchija tobula, tad kam svajoti apie ateitį? Kaip vaizduotis ateitį, jei visuomenė jau dabar tobula?“

Kontrastas tarp mokslinės fantastikos porinamų istorijų ir kasdienio žmonių gyvenimo tik dar labiau išryškėjo. „Bent jau nuo XX a. paskutinio dešimtmečio tarp Šiaurės Korėjos mokslinės fantastikos kūriniuose vaizduojamos rožinės ateities ir šalies gyvenimo realybės esama net ne atotrūkio, o neperžengiamos bedugnės“, – 2018 m. viename iš straipsnių rašė Harvardo mokslo istorikas Dong-Won Kimas.

Tačiau nors šis žanras rašytojus stato į keblią padėtį, kita vertus, teikia tam tikros veiksmų laisvės. „Autoriai linkę pasitelkti elementus, kurių neaptiksi kituose Šiaurės Korėjos literatūros kūriniuose, pavyzdžiui, vaizduoja užsienio šalis, tarptautines intrigas, įtampą, net smurtą, – teigia Berthelier. – Išskyrus istorijas apie karą ar pasipriešinimą, kituose žanruose smurto vaizdavimas ribojamas, nes pagal oficialią valdžios liniją Šiaurės Korėjoje beveik nėra nusikaltimų, nes mūsų liaudis – gera liaudis.“

Šia laisve buvo naudojamasi ir anksčiau, Sovietų Sąjungos laikais, kai mokslinės fantastikos autoriai kartais užimdavo kritišką poziciją režimo atžvilgiu. Pavyzdžiui, Jevgenijus Zamiatinas satyriškai vaizdavo stiprėjantį totalitarizmą, ir nors 1921 m. išleistą jo romaną „Mes“ cenzūros valdyba uždraudė, jis plito savilaidos būdu – žmonės nelegaliai spausdindavo kūrinio kopijas ir platino iš rankų į rankas.

Vėliau mokslinę fantastiką sovietinei visuomenei kritikuoti, naudodamiesi laisvėmis, kurių negalėjo suteikti joks kitas žanras, pasitelkė broliai Arkadijus ir Borisas Strugackiai. Romane „Gyvenama sala“ (1969) jie pavaizdavo totalitarinę valstybę, kuri nuolat kariauja su kaimynais ir visiškai nesirūpina savo piliečiais, bet iš šių varguolių reikalauja entuziastingos padėkos šalies vadovams – vad. Nežinomiesiems tėvams.

Šiaurės Korėjos rašytojams patiriant vis didesnį Vakarų poveikį, pamažu keičiasi ir jų rašomos istorijos. „Naujausioje mokslinėje fantastikoje atsirado tam tikrų sensacingumo, įtampos, sąmokslo motyvų, tikriausiai susijusių su didesniu užsienio žiniasklaidos prieinamumu šalyje, – sako Berthelier. – Man tai revoliucinga, nes Šiaurės Korėjos literatūros istorijoje nieko panašaus nėra buvę.“

arstechnica.com, 2023.VIII.25
Vertė A. P.

Gimtadienio balionai

Artėjo mano gimtadienis. Žinojau, kad mano draugas ruošia netikėtumą. Kaip vaikystėj prieš Kalėdas spėliojau, kas gi tai bus.

Paskambinau Agnei ir mėginau išklausti, bet ji nieko nežinojo arba neišsidavė. Vėliau sutikusi jo mamą bandžiau pajusti, iš kur vėjas pučia, bet šioji tik prunkščiojo tarsi arklys ir vebleno kažin ką nerišlaus. Tarsi susigėdusi, tarsi nepatenkinta ar supykusi. Žodžiu, jo šeima – besmegeniai. Ar besmegenės? Jei jau kalbu apie jo seserį ir motiną.

Taigi, artėjant tai dienai, nežinojau, kas bus ir ko tikėtis. Atėjusi į kavinę gal ir galėjau susivokti. Įėjimas ir stalai, nišos sienose – viskas buvo papuošta rausvais balionais, pripūstais iki pusės. Jų susitraukę tušti galiukai styrojo tarsi krūtų speneliai.

– Čia tau vietoj gėlių, – apvedė ranka jis, sutikdamas mane ant slenksčio. – O čia dovana, bet voką atplėšime po šventės, visi kartu. Okėj?

Linktelėjau galva.

Draugai, – beje, ne draugės, nes jis nė vienos nepakvietė, o gal aš jų nelabai ir turiu, jei draugėmis nepradėsiu vadinti jo sesers ar, o tu varge, jo motinos, kuri irgi dalyvavo, – vien jo draugai siautėjo kiaurą naktį. Jie kieti, tikrai kieti. Jaučiausi pakylėta ir patraukli, nes vyrukai rodė daug dėmesio. Kita vertus, tai ir trikdė. Mat švelnų asistavimą tarsi tarp kitko, tarsi pasalomis vis palydėdavo smalsūs žvilgsniai. Kuteno jausmas, kad kiekvienas norėtų įlįsti man į iškirptę. Iki tam tikro laipsnio malonu, bet paskui nebe, nors ir nesu drovuolė.

Torto nebuvo, – mes gi visi suaugę, bet mano draugas vakarėlio pabaigoj pliaukštelėjo delnais ir pora jo bičiulių, kurie, matyt, jautėsi blaivesni, įstūmė vežimėlį su pieno spalvos želė. Ant viršukalnės puikavosi kalnas vyšnių.

– Čia gražiausiems papams, – plačiai šypsojosi mano draugas.

Kiek nustebau, – juk komplimentais žarstytis jis iki tol nebuvo dosnus. Būtų pralaimėjęs visas komplimentatorių varžybas.

– O dabar atplėšk voką, – paragino mane.

Aš atplėšiau.

Ten buvo čekis, kad apmokėta krūtų didinimo operacija.

– Gražiausiems papams, kurie bus, – patikslino mano brangusis.

Tada priėjo pora jo draugų, paėmė mane už parankių. Ne tai, kad aš labai spyriojausi ir protestavau, bet ir pasakyt, kad nudžiugau, net dabar, kai jau viskas baigėsi, negalėčiau. Agnė vėliau sakė, kad atrodžiau net kažkiek išsigandusi. Tiesą sakant, buvau labai išsigandusi.

Jie nuvedė mane į mašiną, nuvežė į kliniką ir man padarė operaciją. Ne tai, kad labai būčiau norėjusi. Ne tai, kad labai džiaugčiausi po visko. Bet ir neliūdžiu.

Dabar toj kompanijoj esu vadinama Gimtadienio Papais. Mat jie visi viską žino. Operacija brangi, mano draugas pakvietė juos prisidėt prie dovanos. Taigi jie žvilgčioja toliau. Visi nori pasitikrinti, už ką sumokėjo pinigus.

Žinoma, yra ir gerų dalykų.

Draugas pasiūlė susituokti.

Ne tai, kad aš spyriočiausi. Gal ir sutiksiu. Dar svarstau. Nes nesu tikra, ko jis dar panorės ir kokį paslaptingą voką padovanos per kitą gimtadienį.

Gera mergaitė

Aš niekad nebuvau linkusi į rankdarbius. Nemėgau siūt, siuvinėti nekenčiau. Vienintelis dalykas, ką išmokau, – numegzti kojines. Taip ir gyvenu dabar, mezgu ir parduodu savo mezginius. Išplėtojau veiklą ypač tada, kai atsirado visokie feisbukai ir instagramos. Kaimynų mergaitė parodė, kaip naudotis filtrais. Dabar net su savo senu telefonu nufotkinu ir įkeliu, nufotkinu ir įkeliu. Sunkiausia į paštą lakstyt, siuntinius siuntinėt, bet gal kaimynų mergaitė turės laiko parodyt, kaip paštomatu naudotis. Kaip tik keletas smokso po langais, prie įėjimo į larioką. Tada dar porą kaimynių pasamdysiu.

Negaliu pasigirti prabanga, bet ir trūkumų neišgyvenu. Tikrai neskurstu. Ir už visa tai esu dėkinga kaimynų mergaitei ir savo mokytojai. Kaimynų mergaitė – gera mergaitė. Bet apie mokytoją – kita istorija.

Esu jauniausia, turiu dar keturias vyresnes seseris. Tačiau tik aš viena įkliuvau šitai raganai į nagus. Jau per pirmą pamoką ji mus surūšiavo. Bet aš per kažkokį jos išankstinį nusistatymą pakliuvau ne į „blogųjų“, o į tų „gerųjų“ sąrašą.

– A, Margytė? Darbštūs tėvai, žmonės iš didžiosios. O tėtis – tikras vyras. Nei geria, nei ką.

(Toj vietoj dar išdidžiai nekreipiau dėmesio, kaip susigūžė keletas mano bendraklasių.)

Salvija Vaičikonytė. Nuobodulys. 2023

– Margytės tikrai visos moka megzti.

Va čia jau susigūžiau aš. Sukau siūlą aplink pirštą, virbalų nė nepaliečiau. Nežinojau, kaip jais akių neišsibadyti. O kad akimis vadinamos dar ir mezginio siūlų kilputės, nė nežinojau. Supratau, kad ne tik mano pačios, bet ir kitų Margyčių, o ir visų Margių reputacija pakibo ant plauko.

– Margytės juk geros mergaitės, ar ne? Geros mergaitės moka megzti.

Supratau tik tiek, kad visi, kas moka megzti, yra geros mergaitės. Ką galėjau jai atsakyti? Buvo akivaizdu, kad jei net visos mano seserys būtų mezgėjos, aš tikrai gadinčiau veislę. O juk žinojau, kad nė viena iš mano seserų megzti nemoka. Ir net mama. Kai Alvyda, mūsų vyriausia, įstojo studijuoti ir bendrabuty buvo šalta kaip iš visų pusių vėjų ir skersvėjų kedenamoj malkinėj, jai megztinį megzt buvo pasamdyta kaimynystėj gyvenusi bobutė Dalia. Tiesa, megztinis išėjo beformis ir baisiai šiurkštus, iš lietuviškos vilnos, tad mano sesuo jo nė karto nė neužsivilko.

– ...ar jūs geros mergaitės?

– Eeee, – tepramykiau.

– Niekad nebūčiau pamaniusi, kad jūs tokios... – apibendrino mokytoja.

Išgirdau, kaip pro ausis švilpia oras, kai krentu į reitingų dugną, beveik devintą Dantės pragaro ratą.

Bet kad ir kur nutrempta, aš norėjau būti gera. Visom savo išgalėm. Tad po pamokų nulėkiau pas bobutę Dalią. Ji parodė, kaip laikyti virbalus, užnerti akis, kaip išmegzti geras ir išvirkščias, kaip suformuoti kulną ir nusmailinti viršūnę. Jau kitą savaitę mokytojai nunešiau dvi poras negrabiai numegztų kojinių. Ne dvi kojines – dvi poras. Mezgė visi namiškiai, ypač tėtis. Visi buvom geros mergaitės.

Štai taip prasidėjo mano biznis.

Tiesa, iki dabar turėjau laiko pasipraktikuoti, tad mezginiai tapo preciziški.

Nežinau, ar man pavyko tapti gera mergaite taip, kaip šiuos žodžius suprantu pati, bet manau, kad bent jau mezgėja esu neprasta. Ką ir kalbėti, kad esu puiki vadybininkė.

O mokykloj fantazavau apie botaniką. Fantazijos fantazijomis, bet šiandien džiaugiuosi, kad toji karštligiška mezgimo savaitė man buvo lemtinga. Kaip kompensaciją vaikiškiems neišsipildymams, auginu ant palangės keletą sukulentų. Man užtenka. Esu patenkinta. Tik greičiau tuos paštomatus perprasti...

Kartais paspėlioju, ką dabar apie mano išplėtotą veiklą pasakytų mokytoja. Ar mane pagirtų dosniai? Vis prisimenu ją geruoju. Juk jei ne ji, nevaryčiau šito verslo, o dar bent penkios močiutės neturėtų kaip prisidurti prie pensijos. Ką ir kalbėt apie mano tėtį, kuris varo *brioš* raštus ir yra geriausia mano mezgėja.

Aišku, apie geras mergaites aš jam niekad nepasakojau. Nors reikėtų. Nes, na, kaip tai dera su jo įvaizdžiu? Juk jis tikras vyras. Mokytoja taip manė ir gal mano. Bent jau kol nepamatė su virbalais rankose.

Sergantis liūtas

Moteris skaitė skelbimus televizoriaus ekrane. Pusbalsiu, nekantriai spaudinėdama pultelio mygtukus. Kartais jai iš jaudulio ištykšdavo seilių ir sūnus, tarsi gindamasis nuo jos ir pagiringo šleikštulio, drebančiomis rankomis kilsteldavo aukščiau lengvai tarsi plaštakės sparneliai virpčiojantį laikraštį. Dievas matė, skaityti tą vakarą sekėsi sunkiai. Viskas, ko jam tąkart norėjosi iš ofsetinės spaudos primargintų lapų – išsilankstyti palapinę, atsitverti ar pasistatyti bokštą storiausiomis siennomis, pro kurias neprasiskverbtų motinos vapaliojimai ir apskritai – bet kokie šio pasaulio garsai. Jis tenorėjo, kad motina dingtų iš akiračio, kad visi dingtų ir liktų tik jis ir jo galvos skausmas, kandantis kaip piktas šuo. Bet neerzinami šunys juk nurimsta.

– Vėl parduoda sergantį liūtą, – galiausiai pranešė motina.

– Na tau ir sekasi, – burbtelėjo sūnus, vis dar prisimerkęs iš skausmo.

Bet tvinkčiojimai silpo ir jis per kraštelį pažiūrėjo į motiną. Ji buvo sena, susiraukšlėjusi, susitraukusi. Nesimpatiška. Bet jis žinojo, kad gali ja pasitikėti.

– Šį kartą su sužeista koja. Aprašyta visa istorija. Jį dresavo cirke, per kažkokį incidentą jis apdegė.

Sūnus gūžtelėjo pečiais.

– Aldona vis dar negrąžino pinigų, – tarstelėjo.

Po ilgokos pauzės motina pažvelgė į sūnų.

– Taigi va, – suniurnėjo, – pasiskolinti pasiskolina, o grąžinti nieks neskuba.

– O kada buvot sutarusios? – abejingu balsu pasidomėjo sūnus, tačiau laikraštis išdavikiškai sudrebėjo išduodamas tikruosius jausmus.

– Sakė, vaikai perka butą, ji norinti prisidėt.

– Tai aišku, kad jei tik turi pinigų, rasi kur „prisidėt“. Net jei pinigai skolinti.

– Aš jai paskambinsiu.

Netrukus ji jau rinko numerį ir pasakojo apie liūtą. Po akimirkos motinos veidas nušvito.

– Kaip Stasiukas? – dar paklausė, bet net ir iš mandagumo Aldonos kalbų nebesiklausė ir metė ragelį. – Nagi, nagi, nagi... Greičiau, Aldute, greičiau... – šnarpščiojo ji ir seilių burbulai nusėjo lakuotą staliuko paviršių tarsi pavasariniai varlių kurkulai kūdrą.

Minutę nervingai pagniaužiusi motina atplėšė pilką nutrintą piniginę. Iš jos pabiro banknotai. Kaip kokiam Volando vaidinime. Surinkusi pinigus motina apčiupinėjo ir apuostė, pasūpavo delnuose tarsi miniatiūrinį kūdikį. Sūnus dar aukščiau kilstelėjo laikraštį pridengdamas pasibjaurėjimo ir susidomėjimo iškreiptą veidą.

– Ar viską grąžino? – prisivertė paklausti jis. – Ar užteks liūtui?

Motina susijaudinusi perskaičiavo pinigus, sukišo juos atgal tarp bedugnės piniginės klosčių, įjungė televizorių, susirado skelbimą ir paspaudė „Taip“.

– Nupirkau.

– Jau? – paklausė sūnus. – Kai turi pinigų, netrunki surasti, kur juos išleist.

– Mes nusipirkom sergantį liūtą, lieka tik, kad mums jį atsiųstų, ir galėsim išgydyti.

Sūnus metė laikraštį į šalį ir pritardamas linktelėjo:

– Tu vėl išgelbėjai liūtą, mama. Eisiu kur pavakarot.

– Reikia susitvarkyt namus. Nežinau, kur jį guldysim. Turėsim užleist mūsų lovą. Tau nieko? Praėjusį kartą skundeisi, kad pagalvė aplipusi gaurais. Bet iki tau grįžtant pervilksiu patalynę.

– Aš nieko prieš, – atsiliepė sūnus, čiupdamas ir vilkdamasis oranžinį, tiesiog liūtišką švarką ir šukuodamas oranžines garbanas. – Kodėl gi ne. Pakentėsiu. Tau manęs nereikės, kai jį atsiųs? Išsiversi?

– Žinoma. Visada išsiverčiu pati. Negi pirmas kartas? Kai grįši, jau viskas bus padaryta. Tu tik grįžk. O su liūtu aš susitvarkysiu. Laukiu tavęs.

– Gerai gerai, – energingai pritarė sūnus ir tyliai sau suniurblėjo: – Visada – tai nė karto. Kaži, kas būtų, jei tikrai atsiųstų liūtą.

Maukšlindamasis gauruotą kepurę pratęsė garsiau:

– Šįsyk bus viskas kitaip. Šitas liūtas tikrai serga. Tu žinai, kad jis serga.

– Žinau, sūnyti, žinau. Eik ir grįžk greičiau, juk žinai, kaip man nepatinka vakaroti vienai.

Trinktelėjo durys. Likusi viena, motina pravėrė piniginę ir dar kartą patikrino, ar tikrai joj nėr pinigų.

– Na, viskas. Jam viskas bus gerai. Mano liūtui.

Ramiau atsikvėpusi užspaudė piniginę, įjungė televizorių. Patikrino, ar skelbimas apie liūtą dingęs. Dar kartą atsikvėpusi pasiėmė laikraštį ir TV programoj ėmė žiūrinėti serialų meniu.

Tuo metu sūnus atsisėdo prie baro ir užsisakė alaus. Šnervės iš nekantrumo kilnojosi drebindamos po ilgo lėbavimo patinusius skruostus.

Barmenas mirktelėjo ir pakinkavo galvą:

– Vėl pardavei jai sergantį liūtą?

– Nemanyk. Mano motina labai supratinga.

– Geriau mestum gerti ir susirastum kokią mergą, – burbtelėjo barmenas pasibjaurėjęs.

Nueidamas jis nematė, kaip persikreipė jo geriausio kliento veidas.

– Eik tu švilpt... – sušnypštė šis tyliai, užsiversdamas bokalą ir užsimerkdamas.

Pro suspaustus vokus veržėsi oranžiniai ratilai, visai tokie kaip liūto ar jo paties garbanos.

– RIMA MALICKAITĖ –

Įsižeidęs senelis. Antroji versija

Na, jis nebuvo senelis tada. Tai aš dabar jį taip vadinu, nenorėdamas, kad jo istorija apie pistoletą pradingtų tamsoje. Vienas rašytojas pasakojo, kad žmogaus vėlė skaistykloje šilta, kol žemėje gyvas bent vienas jį prisimenantis. O man reikia paminėti Vilutį, nes tą pažadėjau. Tik dėl Vilučio ir senelio pasakoju šią istoriją.

Senelis buvo vyras su smetoniškais ūsais. Kietas ūkininkas ir dar pagal sutartį prižiūrėjo Utenos plentą. Prie visų valdžių. Kiekvienai valdžiai reikėdavo Utenos plento. Tai plento duobes lygindavo tie ūkininkai, kurie gyveno šalia kelio. Vienu žodžiu, viskas savo vietoje. Žmona, krūva vaikų, naujas namas, žemė, gyvuliai. Dirbant galima gyventi.

Namas naujas ir geras. Tai šiandien pagal mūsų plačius eurostandartus kuklus senas namas. Per karą tame naujame name iš viso kaimo pasirinko gyventi ir vokiečiai, ir rusai. Vokiečių nebuvo generolas. Paprastesnis. Jie labai greitai atėjo ir dar greičiau nuėjo toliau. Nuo vokiečių liko tik šokolado prisiminimas. Vokiečiai mainė šokoladą į kiaušinius ir pieną.

Rusų gyveno didelis generolas. Jis ilgai gyveno. Na, jo paties nebūdavo dažnai, susiraukęs it amžinai skaudančiais dantimis sėsdavo į viliuką ir šoferis veždavo generolą su apsauga kariauti į Panevėžio pusę. Visa šeima buvo iškraustyta į klėtį kieme. O ką padarysi. Karas. Bet senelį suėmė nervai ne dėl namo, o dėl žąsiukų. Nors kūdros prie namo nebuvo, bet visada augindavo žąsiukus. Tokioje įkastoje į žemę baleikoje pripildavo vandens. Ten žąsiukai turksdavosi laimingi.

Žinote tą baisią smetoniškosios Lietuvos istoriją? Lietuva maitino Vokietiją žąsimis ir vokiečiai, jei ką ne taip padarydavo lietuviai Klaipėdos krašte, gąsdindavo lietuvius – nepirksime jūsų žąsų.

Ir vargšai lietuviai, springdami ir šluostydami riebaluotus pirštus į kelnes, rydavo tas žąsis. Ašaros risdavosi per skruostus. Nepriima organizmas jau tų žąsų, bet patriotinis Šaulių sąjungos išugdytas jausmas liepdavo – pavalgyk, Povilai, už Klaipėdos kraštą. Vokiečių nesuvalgytos žąsys ir mes be Vilniaus nenurimsime. Štai tokios dvi smetoniškosios Lietuvos politinio gyvenimo žiaurybės.

Žąsiukai. Taigi kasmet, net ir per karą, šeima augino žąsiukus. Dabar jų neparduosi, bet toks lietuvis ūkininkas. Gal vokietis karą laimės ir po tokio didelio karo vokietis bus labai alkanas. Buvo geras uždarbis, tai jo nereikia užmesti, o vaikams labai geras būdas pratintis prie gyvulių. Žąsiukai, kol maži, spiečiasi krūvon. Juos lengva ganyti. Užaugęs žąsinas vaiką pultų. Bet iki tol jau būna suvalgomas arba parduodamas. Karvės vaikui nepaduosi prižiūrėti, o žąsiukus su vytele ganyti ir saugoti nuo vanagų pats tas. Dyki nelaksto. Žąsiukus gano. O kai užaugs, suvalgysime riebias dideles žąsis, kimštas obuoliais.

Bet prie rusų generolo priklausė ir krūva kareivių, kurie gyveno didelėje palapinėje už kiemo. Troboje gyveno keli karininkai. Tarp jų vyriausias buvo *podpolkovnikas*. Iš pažiūros nepiktas žmogus. Jis pieštuku piešdavo paveikslėlius. Seneliui truputį neramu buvo. Vyriausiąją dukrą vis prašydavo papulkininkis ramiai pasėdėti, ją piešdavo. Po obelimi ar prie šulinio. Graži išeidavo papulkininkio piešta dukra. Padovanojo Pavelui, kaip pervadino senelį, vieną jos portretą. Vadino vardu, nes juk bendraamžiai. Senelis perdavė tą portretą vyriausiai dukrai ir liepė:

– Žiūrėk man.

Ta nuraudo. Jau žinojo, kad vyrams patinka. Dar nemokėjo su tuo susitvarkyti.

Vieną dieną, kai nebuvo generolo ir senelis buvo išvykęs į miestelį, generolo kareiviai įsaulyje gulėjo labai laimingi. Senelis, kaip visko matęs prie Utenos plento, perėjo kiemą peržiūrėdamas visą turtą, kas atsitiko. Vaikai sveiki. Žmonai nieko. Gyvuliai tvartelyje. Bet įtartinai tylu. Žąsiukai kur? Baleika tuščia. Mažis verkdamas – nenusaugojo – nuveda tėvą šiek tiek už akmenų krūvos tolėliau nuo sodybos ir parodo. Visi žąsiukai tvarkingai kareiviškai guli galvutėmis išrikiuoti, tik prie tų galvučių kūnelių nėra.

Ūkininkas paklaiko. Šiaip jam tykiai tykiai sėdėti reikėjo. Jis buvo paslėpęs už liepų rusišką kareivio uniformą, spirito bidoną ir kelis ginklus. Na, dar kartą primenu. Karas. Utenos plentu pirmyn atgal važinėja karinė technika, aidi šūviai ir po didesnio triukšmo kitą dieną senelis eidavo ir susirinkdavo, kas jam pagal sutartį priklausančiame plento gabale voliojasi. Tai kartais voliodavosi ginklai. O ginklas yra ne tik ginklas, bet ūkiškose rankose ir turtas. Nežinai, kas valdys – vokietis, rusas ar lietuvis. Tad kol išsiaiškinsime – ginklą geriau palaikyti savo slėptuvėje. Tiesą sakant, kirsti kardu, šaudyti ir kitus kariškus dalykus senelis mokėjo. Tarnavo ulonu Alytuje. O po kariuomenės buvo šaulys. Bet apie tai gal geriau patylėti. Kaip sakiau, neaiškūs reikalai. Vienintelis stabilus anų laikų dalykas: bet kuri nauja valdžia išsikviesdavo ūkininką Povilą, pasirašydavo su juo naują Utenos plento priežiūros sutartį. Valdžia be plento tik juokas.

Ūkininkas Povilas susėmė savo dideliais delnais gražiai suguldytas žąsiukų galveles ir nunešė papulkininkiui. Rusiškai daug nemokėjo. Tad pasakė tiek:

– *Vot eto što?*

Išvertus į žmonių kalbą: kas tai per kiaulystės, papulkininki, lyg ir gražiai bandėme sugyventi? Aš ir lašinių atpjaudavau, ir pieno duodavau. Suprantu – karas. Jūs mano name gyvenate. Kodėl elgiatės kaip kiaulės? Ir ką pasakytų generolas? Aš žinau – jis kariauja. Bet ar taip žmonės daro?

Papulkininkis atsakė dar paprasčiau:

– Pavel! – ir, nesugalvojęs, kaip aiškiau paaiškinti rusiškai nemokančiam valstiečiui, išlėkė prie kareivių palapinės.

Papulkininkis išbėgo su pistoletu į kiemą. Išrikiavo visus kareivius. Ir kiekvienam kišdamas prie nosies pistoletą ilgai rėkė. Karininkas kareiviams į veidus rėkė apie *štrafbatą* ir frontą. Tuos du žodžius senelis suprato. Vienas karys rikiuotėje suklupo ir apsivėmė. Per riebus maistas tie žąsiukai kareiviškam skrandžiui.

Papulkininkis aprėkė gerai. Kareiviai iš palapinės į kiemą nelindo. Sveikinosi su ūkininko šeima tik iš tolo. Vieną vakarą iš slaptos vietos senelis ištraukė spirito. Įpylė trečdalį puodelio, atriekė duonos ir uždėjo lašinio. Tą patį paruošė sau ir nunešė papulkininkiui. Papulkininkis pauostė. Bet negrąžino puodelio. Abu susėdę ant suoliuko prie namo išgėrė ir užkando. Tas spiritas dar labai atsirūgs seneliui. Senelis žinojo, kad kare gali būti žymiai blogiau. Ant plento matė žydus, varomus į Uteną. Jiedu su štabo papulkininkiu dar visai gerai prasisuko. Tad abu pavakarojo tylėdami. Bet po kelių dienų generolas sėkmingai pakariavo Panevėžio pusėje ir visi štabiniai, sukrovę mantą į *polutorką*, niūriai žvelgdami – čia buvo ramu, o kas jų laukia? – išvažiavo toliau.

Povilas pamojavo ranka išvažiuojantiems. Bus ramiau. Kažkokių pinigų už suvalgytus žąsiukus negavo. Tik skėstelėjo papulkininkis rankomis.

Išvažiavus generolo štabui, į miestelį atsikėlė nauja rusiška valdžia.

Vieną dieną po Kalėdų Povilą pakvietė kaimo seniūnas ir tik įėjus į seniūno trobą du kareiviai parvertė ūkininką pilvu ant žemės. Rankas surišo. Povilas nieko nesuprato. Ant nosies nauji 1945 metai. Apie jokius naujus areštus kaime dar žmonės nebuvo girdėję. Ankstesnių laikų ruso darbus žinojo.

O kas buvo? Buvo, kai pirmą kartą rusas bėgo 1941 metų birželį. Niekaip neišsisuksi. Aš jau sakiau – spiritas, kurį gėrė su papulkininkiu, buvo užkalbėtas blogu žodžiu.

Miestelyje, dvare, arčiausiai einant nuo namų veikė spirito varykla. Spiritas, jei kalbėsime aukštu žodynu, bet kuriomis sudėtingesnėmis sąlygomis yra strateginė prekė. Kaip benzinas ar cukrus. Tad šauliai, kai išgirdo iš Kauno radijo, kad vėl lietuvių valdžia, susirinko su šautuvais ir užėmė miestelį. Povilas pasiūlė saugoti spirito varyklą. Bus mažiau bėdų. Tad jam ir liepė ten stovėti pirmam su šautuvu ir baltu raiščiu ant rankovės. Miestelio gyventojai su kibirais jau rinkosi prie spirito varyklos. Kai valdžia keičiasi, tai visada puiki proga įsipilti spirito ilgam.

– Povilai, ar tu berazumis? Taigi leisk mums visiems įsipilti po kibirioką. Ko čia stovi su šautuvu kaip koks teliokas.

– Vėl lietuviška valdžia, – atsakė Povilas, – iki atskiro parėdymo saugosime.

Miestelėnai pastovėjo, pastovėjo su kibirais prie spirito varyklos. Valandą stovėjo. Nusispjovė ir išsivaikščiojo. Būrio vadas skyrė du kibirus spirito felčeriui – buvo sužeistų išgaudant bolševikus. O vieną kibirą spirito leido parsinešti Povilui už turto išsaugojimą.

Tai visas miestelis per ilgus karo metus, kai nieko gero nebuvo, pasakojo baisybes, kaip Povilas nedavė spirito žmonėms, o pats parsitempė kibirą spirito namo. Tik pamatę ūkininką miestelyje prisikabindavo ir šaukdavo iš tolo:

– Įpilk puodelį, Povilai! Negailėk!

O gal ir reikėjo įpilti žmonėms po gerą kaušą spirito. Veltui pagailėjau. Vėlai susiprato Povilas, tik kai jį smarkiai atlupo Utenos saugume leitenantas. Nes pirmi ir teisingiausi leitenantui parodymai buvo apie tai, kaip Povilas su baltu raiščiu stovėjo prie buržuazinės spirito varyklos, dar turėjo šautuvą ir žmonėms nedavė nė lašo spirito. Buvo keturi raštiški liudininkų parodymai apie 1941 metų birželio įvykius spirito varykloje ir Povilas, spjaudydamasis kraujais, paprašė vertėjo:

– Prisipažįstu. Buvau. Stovėjau. Nedaviau. Tegu nedaužo.

Vertėjas tik atsiduso:

– Oi, vaikeli, dar yra tų parodymų. Tu pasakok. Raudonarmiečio uniforma. Su kraujo žyme. Iš kur?

Povilas vėl sąžiningai išdėstė taip, kaip buvo. Vis prisimindavo, kaip gražiai piešė papulkininkis, kaip tylėdami su papulkininkiu ant suoliuko gurkšnojo spiritą, tai gal ir leitenantas nebedaužys. Mirti nenoriu. Birželio sukilimo dalyvius tai nurodė tik tuos, kuriuos žinojo jau pabėgus Vokietijon ar pražuvus vietinėje rinktinėje.

Aiškino taip, kaip buvo. Sužeisto kareivio pagailo. Kareivis vos vos mekeno lietuviškai. Iškeitė su juo uniformą, kad jis galėtų namo Baltarusijon pareiti. Jei būtų likęs su uniforma, būtų nušovę pakeliui. Jau visa ruso armija buvo pabėgusi. O su prastais valstietiškais rūbais gal parėjo namo. Ir iškart, kai tik vertėjas išvertė leitenantui, kad Raudonosios armijos karys savanoriškai iškeitė uniformą į kažkokius valstietiškus skudurus, gavo tardomasis žaibišką smūgį į dantis. Nuo leitenanto. Netinka tokie parodymai, suprato tardomasis. Prisipažinti, kaip sako vertėjas, ir bus ramiau, mažiau daužys.

Tarkim. Leitenantas nepatikėjo. Tiek to. Turime dar ko paklausti. Bet kitas klausimas buvo labai suktas:

– Ginklų sandėlį slėptuvėje kam laikei? Banditams? Štai liudininkas Lebionka tvirtina, kad ginklų turėjai daug ir Lebionkai pardavei pistoletą TT už 7 000 reichsmarkių.

Aš pats jums istorijos nekuriu. Tik užrašau, ką prisiminiau iš senelio pasakojimų, kai jis grįžo iš lagerio. O daug šios istorijos detalių radau KGB dokumentų skaitykloje byloje Nr. 15698 ir dar ten ant bylos viršelio kažkokios raidės. Pradėta 1944 metų gruodžio 31 dieną. Galima nusistebėti, kad viena pirmųjų naujosios valdžios bylų, dar tik 1944 metai. Primenu, karas baigiasi tik 1945 metų gegužę. Byla baigta 1945 metų kovo 11 dieną. Vėl, koks sutapimas su mūsų laikais! Daug ką senelis neigė. Bet pakartotinai uždavus klausimą prisipažindavo. Labai aiškiai skaitydamas supratau – tarpe tarp pirmojo ir antrojo klausimo apie tą patį buvo žiauriai daužomas. Iš pradžių, kai man atnešė tą bylą, net negalėjau jos atversti. Sėdėjau ir giliai kvėpavau. Tik tada atsiverčiau. Ištiko kitoks šokas. Net tylus isteriškas juokas suėmė. Galingojo rusiškojo saugumo bylos lapai buvo lenkų banko dokumentai iš prieškarinio Vilniaus. Popierius bankiškas, kapitalistinis, tai rusų saugumiečiai kitoje švarioje lapo pusėje lipino išdaužomus parodymus.

Byla Nr. 15698 ties pistoletu TT pradėjo strigti. Ūkininkui išsivėdino iš galvos rūkas apie gerus žmones rusų armijoje. Pats jis beveik nepaėjo nuo to daužymo guminėmis juostomis. Ir taip keistai žmogus pradėjo elgtis. Pradėjo prieštarauti. Ne, Lebionkai jis jokio pistoleto nepardavė už 7 000 reichsmarkių. Ginklų mėtėsi ant Utenos plento nors vežimu vežk. Dažnai sugadinti ar be šovinių, bet būdavo gerų. Ir tokią baisią kainą – septynis tūkstančius – galėjo mokėti tik visiškas kvailys. Lebionka blogas žmogus, bet ne kvailys. Taip nebūna. Nueini kitą dieną po mūšio ir prisirenki kiek tau reikia. Tik paskutinis kvailys gyvendamas prie Utenos plento galėjo mokėti pinigus už ginklus.

Antrą kartą uždavus klausimą, tai yra po daužymo, vėl tas užsispyręs lietuvis: Povilas nepardavė Lebionkai pistoleto. Jis išmainė TT į lašinių paltį. Paltis buvo gera, svėrė iš akies virš dviejų kilogramų. Tikslaus svorio negali nurodyti. Suvalgė šeima.

Sudaužytas senelis buvo visiškai įsižeidęs.

Na, leitenantas turėjo daug darbo su liaudies priešais. Ir spjovė į tuos ginklų kainų nustatymus ir į įsižeidusį senelį. Patikrinus visi kiti ginklai ūkininko slėptuvėje buvo apgadinti. Arba sūnūs perslėpė gerus ginklus po tėvo arešto. Kas dabar žino. Baigtą bylą perdavė ypatingajam posėdžiui. Užteks tiek duomenų, kiek leitenantas surinko. Tegu liaudies priešą siunčia į lagerį.

Prisimenu dar vieną senelio prašymą. Kai arba jei kada aprašysi, tai būtinai paminėk Vilutį. Vilutis mane jau visiškai sudaužytą Lukiškių kalėjime ant pečių tampė. Pats nepaėjau. Tik jo dėka aš atsigavau ir Vorkutos lagerin nuvažiavau beveik sveikas.

Gelbėtojas Vilutis nuo Svėdasų ar Dusetų. Pamiršau – aš jau pats seneliško amžiaus, – nuo kurio miestelio gelbėtojas. Bet Vilutį paminiu, kaip žadėta.

Ir visada prisiminsiu įsižeidusį senelį. Na, kaip buvo galima mokėti už pistoletą TT septynis tūkstančius reichsmarkių. Sveiko proto reikia turėti. Spiritas – taip, buvo. O reichsmarkės už pistoletą – ne!

– REGIMANTAS DIMA –

Modernios religijos kategorijos kritikos aspektai

► Atkelta iš p. 7

Šitokiu būdu formuluojama religijos samprata šiandien jau yra gerokai save diskreditavusi ir ne vien todėl, kad religijos šiandien suprantamos dažniau per XX a. religijos fenomenologijos perspektyvoje (tarp daugiausiai įtakos padariusių – vokiečių protestantų teologas Rudolfas Otto ir rumunų religijotyrininkas Mircea Eliadė) suformuluotą mistinį aiškinimą religijos kaip tam tikro išskirtinio Šventybės patyrimo, apie kurį turi supratimą tik tie, kurie tai patyrė, bet ir dėl anksčiau aptarto pačios universalistinės religijos kategorijos problemiškumo. Pavyzdžiui, Timothy Fitzgeraldas siūlo visai religijos termino atsisakyti ir užsiimti tiesiog kultūrų tyrimais, o jei labai reikia pabrėžti ką nors išskirtinio kultūroje, kas gal ir būtų tam tikru aspektu artima tam, kas priskiriama religijoms, tai vadinti soteriologine (išgelbėjimo siekio) disciplina, doktrina ar praktikomis. Kaip tokios jos gali įtraukti ir politinę darbotvarkę, kaip buvo Indijoje, kur kastinėje hierarchinėje visuomenės sistemoje budizmo kaip soteriologinės doktrinos ir atitinkamos gyvenimo sanklodos laikėsi ir laikosi neliečiamųjų kasta, dalitai, o vykstant išsivadavimo iš britų kolonializmo sąjūdžiui idealizuotas Gandžio, kuris buvo iš aukštesnės kastos, paveikslas užgožė dalitų lyderio Ambedkaro nuopelnus ir autoritetą, nors šis buvo vienas iš demokratinės Indijos konstitucijos autorių ir siekė politinės soteriologijos, t. y. kastinės hierarchijos panaikinimo (o Gandis nebuvo priešiškas nusistovėjusiai hierarchinei tvarkai). Šiandien Indijos dalitų budistų šventyklose šalia Budos statulų statomi Ambedkaro su knyga (konstitucija) rankose paveikslai ar statulos (žr. Timothy Fitzgerald, *The Ideology of Religious Studies*, Oxford University Press, 2000).

Prancūzų intelektualinės minties istorikas Danielis Dubuissonas siūlo vartoti konstrukciją „metafiziniai dariniai“: šie apimtų ir įvairius pasaulėžiūrinius aspektus įvairiose kultūrose, ir atitinkamas praktikas, ir institucijas, įstatymus, infrastruktūras. Tačiau kad ir kokį pakaitalą kas pasiūlytų religijos kategorijai, šio straipsnio pradžioje formuluotas probleminis laukas išlieka aktualus pačiose įvairiausiose visuomenėse, kad ir koks sekuliarizmo režimo lygis būtų pasiektas (ar, priešingai, įveiktas). Ir tik suvokiant paties klausimo sudėtingumą (kad religijos sąvoka apima plačiau nei kelias privačias praktikas ir tikėjimus) galima imti diskutuoti apie tai, kas gali rūpėti atskiroms politinėms darbotvarkėms.

Kritinės diskurso analizės

Šiandien viena iš vis plačiau taikomų metodologinių prieigų prie religijos tyrimų yra diskurso analizė, paremta pirmiausia Michelio Foucault diskurso sąvoka. Ši metodologinė prieiga leidžia ieškoti tinkamų diskurso analizės metodų, kuriuos taikydamas tyrėjas padarytų reikalingą pjūvį vienai ar kitai aktualiai problemai išsiaiškinti. Pagrindinė šios metodologijos tyrimų sritis yra ne pačios religijos ir jų deskriptyviniai aprašymai, jų teologinių doktrinų, kulto, mistinių pasaulėvaizdžių tyrinėjimai, bet tai, kaip įvairiuose diskursuose vartojama pati religijos sąvoka. Tai gali būti ir viešosios erdvės diskursai, ir akademiniai diskursai, ir socialinės praktikos, formuojamos pagal dominuojančias diskursyvias tendencijas, hegemoniniai diskursai (pagal Antonio Gramsci sąvoką), ideologijos. Kaip pavyzdžiai yra imamos visuomenės informavimo priemonėse vartojamos konstrukcijos, kai, pateikiant informaciją, susijusią su viena ar kita politine aktualija, gali būti manipuliuojama religijos sąvoka ir tam tikromis klišėmis, taip formuojant viešąją nuomonę apie kurią nors konkrečią žmonių grupę ir sudarant sąlygas diskriminacijai, žmogaus teisių apribojimams arba, priešingai, išskirtinėms privilegijoms. Kalbant apie lietuviškas realijas, galima diskurso analizę taikyti „pagonių“ klausimui ir klausti: kodėl Lietuvos Seimas taip ir negali priimti sprendimo, suteikiančio Romuvos bendruomenei teisinį statusą, kurio ji prašo? Jei pažiūrėsime į argumentaciją, kuri buvo pasitelkta siekiant pagrįsti atsisakymą, į akis kris aiškus Romos Katalikų Bažnyčios interesų ir požiūrio į „pagonybę“ braižas.

Tarp kitų politinių aktualijų šiandien galima rasti ir religijos kategorijos priskyrimo įvairiems radikaliems politiniams judėjimams dviprasmiškumą, tai baiminantis kaltinimo islamofobija, tai, priešingai, visą blogį, šiandien pasaulyje daromą islamo vardu, priskiriant šiai religijai, o jo gynėjams bandant nukreipti kritikos strėles į radikalias judaizmo sroves, kaip atsakingas už milijonų Palestinos arabų kančias. Ir tokiais atvejais, žinant, kokia yra šiandien dominuojanti politinė konjunktūra, susijusi su religijos kategorija (neliečiamos „šventos karvės“, ypatingo jautrumo zona), kritikams tenka išradinėti įvairias subkategorijas, kurioms priskiriami tie judėjimai, kad būtų galima išsaugoti neliečiamą to, kas yra įsivaizduojama kaip tikra ir gryna religija, branduolį (islamizmas, sekta, kultas, politinė religija ir kt.). Lingvistinė teksto analizė leidžia pamatyti, kaip konstruojami subjektai ir objektai, aukos ir piktavaliai įstatymų pažeidėjai, „mes“ ir „jie“, „kultai“, „pavojingos sektos“, „smegenų plovimo praktikos“, „šventos apeigos“ ir kita. Pasitelkiant vieną sociologo Peterio Bergerio tezę, religijos kategoriją galima matyti funkcionuojant kaip ideologiją:

[R]eligija buvo istoriškai labiausiai paplitęs ir efektyviausias įteisinimo mentalitetas. Bet kuris įteisinimas palaiko socialiai apibrėžtą tikrovę. Religija įteisina taip veiksmingai, nes nesaugias empirinių visuomenių tikrovės konstrukcijas ji susieja su galutine tikrove. Atkaklios socialinio pasaulio realijos yra paremtos šventa realizacija, kuri pagal apibrėžimą yra anapus žmogiškosios prasmės ir žmogaus veiklos neapibrėžtumų. (Titus Hjelm, „Theory and Method in Critical Discursive Study of Religion: An Outline“, *Making Religion. Theory and Practice in the Discursive Study of Religion*. Edited by Frans Wijsen and Kocku von Stuckrad, Leiden, 2016, p. 17)

•

Tikėjimas transcendentine tikrove ir religinės praktikos – kaip atsakas į tos transcendencijos patirtį, kad ir ką tai reikštų, – yra specifiškai krikščioniškas (ir pirmiausia protestantiškas) teologinis darinys, kuris XX a. dėl tokių religijos fenomenologijos pradininkų ir kūrėjų kaip Rudolfas Otto, Mircea Eliadė ir kiti, pabandžiusių „išgelbėti“ religijos sampratą nuo marksistinių, froidistinių ir sociologistinių „redukcionizmų“ (savo ruožtu susiaurinant religijos „esmę“ iki jokiems mokslams neprieinamų patyrimų), tapo vos ne dogmine kategorija, taikoma visoms žmogiškoms kultūroms, jose fiktyviai išskaidant specifiškai „religines“ ir „sekuliarias“ sritis. Viena vertus, taip atvertas kelias konstruoti visiškai naujas religijas, kita vertus, tam tikra mistine antistoriškumo, materialinio nesuinteresuotumo, amžinų tiesų ar Tiesos bylojimo, neliečiamo ypatingo jautrumo aura apgaubtos tos institucinės ir socialinės organizacijos, kurioms priskirtas ypatingas privilegijas suteikiantis „religijos“ statusas, savo ruožtu leidžiantis diskredituoti, diskriminuoti ir persekioti kitas analogiškas organizacijas ar asmenis, kuriems toks statusas nesuteiktas, nes jie neatitinka tos kategorijos apibrėžčių. Šiaip ar taip, religijos kategorijos klausimas politinių ir socialinių praktikų požiūriu nėra toks jau nekaltas.

– AUŠRA PAŽĖRAITĖ –

Straipsnis parengtas pagal projektą „Tautos ir jų religijos: religijos koncepcijos ir tapatybės politika XIX a. pab.–XXI a. Lietuvoje“ (projektas finansuojamas LMT, sut. Nr. P-LIP-22-136)

vėjas

nužudyk savo mieluosius (*kill your darjeelings*)

po tos dienos, kai manyje mirė verlibras, pradėjo verkti miražiniai kolibriai, o sutampantis whitmanas vietoj sparnų išsiaugino vibracijas žudančias sirenas. diena pasekė pasakas nakčiai, pastaroji užmigo ir ritmas sumušė savo taktą – vėl prasidėjo nauja diena. bytnikų poetai pagimdė marių buroką, suapvalintą viena raide. norėčiau (šį žodį skaityti rainerio naracija), jog ginsbergas mirtų, kai man būtų sukakęs menkas dvidešimtmetis. kai man sukako, apmirė visas pasaulis iš visų pusių, idant švęsčiau / šveisčiau žodžius valgydamas močiutės sukurtus burokėlius, ir jeigu galimas vienos raidės suapvalinimas dėl žaismo, tuomet galimi ir vardų pakeitimai, pavardžių, sakinių ir strofų, besistraipančių pastraipų ir beamių posakių, kuriuos pasakius žmogus gimsta ir miršta, bet kaip orlovoj – gimkim dukart ir amžinai atgimkim šviesa, tamsą palikdami nesuvokiamom mirtim, nepaaiškinamais posūkiais namo ir vienakryptei vėjo krypčiai.

pavojus žmoguje kyla iš nenuspėjamumo. tada tu (kaip įprasta) sėdėjai kėdėje, aš stovėjau (vėlei įprasta) – ši aplinkybė implikuoja mano nusilenkimą priešais tavąjį sostą, kuris visad buvo dengiamas tavo kūno, o mane kaskart tai suerzindavo. ta impozantiškai smaragdiškos ir oranžo spalvos medinė kėdutė, kuri sužavėjo pirmąkart atėjus ten, kur esu iki dabar. atleidimas už klaidą nėra suledėjusio objekto atsileidimas. buvau spūstyje, užsuktam kamšty, kol pavyko tavo nenuspėjamą savitvardos praradimą leisti būti be pykčio, be aukščiausios savimeilės kategorijos. dievai neklysta, dėl to ir niekada tai netaps imitacija. oda, kuria buvai susiūtas, labai ilgai mane žavėjo (na, ilgiau už kitus mano gyvenime sutiktus apsimetinėjusius dievus) iki kol.

pro nojaus arką plaukia nojaus laivas, kitame pasaulyje galvojantis, jog yra nestebimas. žinau, kurioje laiptinėje miegojai ir prie kieno durų. ten nebuvo lifto, kitaip buto numeris būtų aštuoniasdešimt septintas, o ne aštuoniasdešimt trečiasai. atmintis velka susivėlusį prisiminimą, tik ne šaltoje laiptinėje, o šaltoje minusinėje stotelėje, kai galvojau, jog iš manęs beliko tik siela. deja, pasirodžiusi septintoji valanda, atsinešusi saulę, mane prikėlė ir aš vėl buvau *švinta*, o ne *temsta*.

kartais paganini kaprizai tampa tokie kaprizingi, jog klausant nesigirdi smuiko. jų klausau, jog paklausus *kodėl* nereikėtų sakyti tiesos. kai muzika, kompozicija ar melodija neatsisako paraleliai einančių rašto eilučių, visada reikalingi viską pagrindžiantys kontekstai, tad sutikęs visažinį su klausa visada jam paleisiu – jei ne paganini, tai shigeo sekito. žmogui, kuris norės mane mušti, paleisiu brubecką ir leisiu mane mušti tik pagal ritmą. visažaismiams poetams rekomenduosiu sužaisti gyvenimą, nes eilutės be jų atsikartojimo yra tuščios ir vertos nebent plastiko. tokios tos vinys varžtų pasaulyje.

kadangi neseniai ir vėl gimė davidas lynchas, būčiau nulinčiuotas savo moralės, jei neskirčiau paskutinių eilučių jam. ir vėl sapnuoju, ir vėlei mano gyvenimas tampa mažiau apčiuopiamas ir mažiau realus (daugiau nerealus). realias vietas sapnuoju kitaip. taip it pirmąkart jas įsivaizdavau savo pasąmonėje. vėl sūrelistiškai teks rašyti savaitės ciklus automatu, juos dekoratyviai deginti, nes tikri daiktai nedingsta juos tiesiog sudeginus. be to, mes silpnesni už daiktus ir mūsų nėra, nors kartais būna. tąnakt, kai ant gedimino kapo kalno su ugnimi deginome tavo likusius laiškus, jie atsisakė dingti. laiškų vokai ir atvirlaiškiai sudėti į vieną niekada nedegs. popierius susispaudžia, iš žodžių laša praeities koncentratas, o tas iš niekur išniręs žmogus mums kaskadiškai rodė, kaip vaikšto ugnis. aš žinau, kaip vaikšto vėjas. daugiau nieko nežinau.

Kaip prasilenkti su gvančiais, hokitais ir kalnais milžinais

Siauruose kultūrininkų sluoksniuose plačiai žinomų parahokinių rogučių žaidynių data, tartum Velykų, kilnojasi: šiemet jos įvyko sausį. It ridenami loveliu margučiai, nuo kalnelių vėl dardėjo Hokio garbintojai ir prieteliai spalvingais apdarais ir padargais, šįsyk, regis, susirinko kone svajonių komanda. Kitaip nei parolimpiada, šios žaidynės nėra planuojamos labai iš anksto, nes smarkiai priklauso nuo orų, o jei tą pripažįstame, tai tik vienas papildomas žingsnelis pridurti – nuo Hokio valios. O kai jau taip, akivaizdu, kad tai jo valia šis renginys, pirma planuotas sausio vidury, nupučiamas savaite tolyn, kai Hokis numatė man kitą vaidmenį, galbūt kompensuodamas už pernai ir „Šiaurės Atėnų“ skaitytojams mano aprašytą po žaidynių vykusių aukso žiedo paieškų šaltį ir nevilti.

Ar tas vaidmuo – tolesnės jo dvasios paieškos ar, priešingai, garbingas jos atstovavimas, nežinia, suprantame tik tai, kad, Hokio vedami, į plačiuose sluoksniuose plačiai žinomą Tenerifę bilietus įsigyjame dar lapkritį; sėkmingi atsitiktinumai – Juodasis penktadienis – ir šiokia tokia kelionių planavimo patirtis leidžia kainą itin susimažinti. Šit pasirodo straipsnis, kad kelionių į Egiptą pasiūlymai itin atpigę – niekas nedrįstąs vykti, nes netoliese Gaza, o ten tapo itin pavojinga; šit pirštai spragsi patikrinti, o kokios kainos apskritai; šit po truputį atkasi, kad tebesama variantų su persėdimais rasti šį tą neblogo ir kitur; šit pradeda formuotis kontūrai – o kodėl nenuvykus nors kartą kitoniškai, kad ir tingiau, bet saulėtai? Tad – kur viduržiemiu šilčiausia, bet kartu įkandama Šengene ir euro zonoj? Šit po bilietų ir nakvynių rezervacijų džiugiai suskaičiuoji, kad už susikonstruotą viešnagę Tenerifėj išėjo bene net pigiau, nei viešai rankas grąžiusios agentūros pasiūlė Egipte. Šit sėdi anksti rytą lėktuve, baisiai pusto, skrydis vėluoja dvi su puse valandos, Hokis aktyviai ruošia sąlygas žaidynėms.

Žiedo, kaip sutarėme, nesivežu: nuo pernykščio liudijimo apie savąsias parahokines patirtis įvyko tiek daug, sąmonę perkošė daug kitų liudytinų ir neliudytinų dalykų; tarkime, galbūt tai iš Hokio gailestingumo dar dusyk praganiau jį ir po nervingų paieškų laiptinėse, ant šaligatvių, po automobiliais, net Adutiškio bažnyčios šventoriuje atrasdavau visai nepavojingose vietose – vienąsyk lovos užvalkale, kitąsyk kuprinės gelmėse (nuslydo, matyt, šildantis sugrubusius pirštus prie garuojančios termoso angos) – tai priėmiau kaip atlaidų ženklą susizgribti, kad reikia tvaresnių sprendimų dėl jo mūvėjimo.

Liūdžiu, kad hokitų nenuvesiu paieškų keliu, bet gal taip ir reikia – žaidynių pojūčio neblaškys ekskursijos žanras. O kol kas gido funkcijas atlieku antrajai pusei, vedžiodamas po Barseloną, lankytą sykį, prieš dešimt metų. „Tikėjausi daugiau turistų“, – sako prisimindama mano pasakojimus, kad šiųjų minios čia liepą – it Paryžius kvadratu. Išties, sausį čia gerokai gaiviau, nepastebime nė kišenvagių buvimo, į *Sagrada Familia* vidų ar Guelio parką patekęs būni anaiptol ne vienas, tačiau – jokių eilių, ariergarde už palmių – melsvesnis dangus, atpalaiduojanti gaiva. „Pojūtis absoliučiai kaip per Nouruzą (persiškus Naujuosius, švenčiamus kovo lygiadienį)“, – džiaugiasi man, kai vaikštom po tąjį parką, sėdinėjam Barselonetos paplūdimy. Ne sezono metas turi ir trūkumų – neišeis aplankyti pirmojo Gaudí pastato *Casa Vicens*, atidaryto jau po to, kai lankiausi anąsyk. Neveikia ir Tibidabo funikulierius. Tačiau vietų pamatyti ir aplankyti netrūksta: ką anąsyk regėjau dieną, dabar aplankom vakare, kur jau buvau pats, įkalbinu antrąją pusę užeiti vieną – praktiškas būdas sutaupyti, o ir nesiblaškyti, susikoncentruoti į audiogido čiulbesį, – o ko neregėjau visai – flamenko – stebim kartu; dvi šaunios dienos ir viena naktis pusiaukelėj prabėga kaip akimirka.

Prieš kelionę perskaičiau Ericho Wustmanno „Kanarų salas“ („Horizontų“ serija, iš vokiečių kalbos vertė Agnė Blaževičienė, 1982) – rytų vokiečių keliautojas Kanaruose lankėsi 1961 m., tiesa, kaip ir galima tikėtis Rytų bloko gyventojo knygoje, jis daugiau dėmesio skyrė mažesnėms saloms: jų kasdienybei, gyvenimo sunkumams ir užkariavimo istorijai (ir, atitinkamai, europiečių kolonizaciniam elgesiui, vėliau prasitęsusiam iki pat Amerikos žemyno). Tenerifė krito paskutinė ir kai pro čia plaukė Kolumbas, ji dar nebuvo užimta. Autorius, gal ir dėl to, kad vokietis, rodo susidomėjimą ir čiabuvių, gvančių, etnine kilme, ypač tuo, kad jie galėję būti šviesesnių plaukų ir akių (tiesa, naujesni genetiniai tyrimai juos sieja su Šiaurės Afrikos berberais), kaip rašę dar romėnų istorikai. Kaip ir pirmieji hokitų tekstai, Kanarų pavadinimas lotyniškas ir kilęs nuo „šunų“; vėliau salų pavadinimas persidavęs paukšteliams, ir išeina, kad šunys yra kanarėlių etimologiniai seneliai. Tenerifė pavadinta pagal Tenerfę, buvusį valdovą, gyvenusį gal 100, o gal ir hokistinius 102 metus iki ispanų užkariavimo.

Kad šiandienos Tenerifėje privalu nuomotis automobilį, suvokimas ateina palaipsniui (ir ne tik dėl to, kad kitaip sunku aplankyti salos vyšnią ant torto, Teidės ugnikalnį, aukščiausiąją ne tik salų, bet ir Ispanijos viršukalnę: tik vienas autobusas į ten ryte, tik vienas atgal – vėlai popiet, tarp tenykščių žygių maršrutų atstumai nemenki, funikulieriaus veikimas neprognozuojamas, mat orai, jau matom, kinta kelissyk per dieną). Naktį mes su nemenku būreliu atskridusiųjų gerą valandą laukiam ir nesulaukiam naktinio autobuso; ryte išsiruošiam į Kosta Adechę, vietoj laukto autobuso tenka griebti po dvidešimt minučių pasirodžiusį kitą; pati kelionė trunka ne tikėtą pusvalandį, o gerą valandą, nes stringame spūstyse – trukdo kelio remontai ir avarijos. Mūsų laukiantys nardymo instruktoriai nesistebi, ragina nesijaudinti ir neskubėti ir kitaip kviečia įsijausti į vietinį gyvenimo ritmą. Netrukus jau strikinėjam per bangas kateriu į įlankėlę, kur leisimės po vandeniu. Atsidūrus joje staiga apsiniaukia, ima baisiai pilti, net nardymo įgula atrodo nustebusi – sako, jai čia pirmąsyk taip. Kai išnersime, vaiski dangaus mėlynė bus grįžusi, tačiau kol kas klausomės patarimo nardymo kaukę apspjauti, nes esą jokie gudrūs purškalai šio natūralaus būdo išvengti rasojimo neatstoja, tada leidžiamės žemyn. Vėl gaunu nustebti: kai nardžiau pirmąsyk Trakuose, mudu su sportišku draugu vadeliojo du dar didesni vyriškiai ir tada atrodė, kad tai neišvengiama; čiagi neriam laisvai, savo judesiais ir jėgom, o liekna instruktorė tiesiog plaukia greta, stebi mudu ir rodo, kas įdomiau. Iš po mūsų sprunka margaspalvės ir keistaformės žuvys, kai kurios pirmąsyk atrodžiusios kaip uolos, Hokis irgi žuvis, bet čia jo neišvysiu, bet vis tiek galima įsivaizduoti, kad čia lankau jo nors ir tuščią buveinę, panašiai kaip „Open House“ festivaly lankai prezidentūrą, kad ir be prezidento.

Pietinė Tenerifės dalis gana poilsinė, ir čia nelabai ką daugiau veikiam, tik stebim vandenyną ir La Gomeros salą tolumoj, maudomės (kai saulėta – gali būti trumpom rankovėm; kai užeina debesis ir vėjas, norisi striukelės), vaikštom nuo paplūdimiuko iki kito (šviesūs – su atvežtiniu smėliu, tamsūs – vulkaniniu), pietaujam ir valgom ledus, vakare stebim *Playa de las Americas*, besidriekiančio kurorto šviesas ir dekoracijas, kitą dieną iš laivo dar pamatom šiek tiek bangose šokčiojančių banginių, jie tampa nebėjdomūs ėmus šokčioti skrandžiui (pirma kiek nustebina keleiviai, kurie jau pradžioj stveriasi popierinių maišelių; ilgainiui imi stebėtis, kad dar yra nenusistvėrusių). Turistais Tenerifė aptekusi, ypač vyresnio amžiaus europiečiais, ir gvančių čia, žinoma, nebeatpažinsi. Išskirtinį Tenerifės turistiškumą pabrėžė dar Wustmannas.

Viduriams grįžus į savo vietas, einam vakarieniauti. Vilniuje gatvės dabar barstomos druska, o mums druska aplipusios *papas arrugadas*, bulvės, kadaise tradiciškai virtos jūros vandeny, uodžiam aštrų kanarietišką triušienos troškinį, stebimės visur mirgančiais pasiūlymais imti alaus už pusantro ar du eurus ir visaip kitaip ilsimės nuo planavimo. Nakvojame pas Chosė, svetingą vietinį; vakarais jiedu su žmona žiūri kanarietiškų dainų festivalius; ant šaldytuvo pilna magnetukų iš Europos ir Pietų Amerikos, iš kur kilusi ji; egzotiškiausią magnetuką randu iš Udmurtijos, su kalašnikovu – pasirodo, ten jo konstruktorius Michailas ir gyvenęs. Sako, dukra lankėsi ir parvežė. O mes norim parvežti Wustmanno minimų skanių opuncijų, Chosė sako, jos čia vadinamos *tuno* ir *pico*, ne sezonas, bet šansų rasti yra. Todėl, kitą dieną patekę mažiau smėlėton ir vėsėlesnėn, žalesnėn, bananų plantacijom ir drakonmedžiais inkrustuoton salos šiaurėn, tiesiog pasivaikštome maršrutu aukštai virš uolų palei ilgą paplūdimį – hokitai ir hokitės kaip tik dabar čiuožinėja, diskutuoja apie kultūrą, peršlampa sijonus, oratoriniais gebėjimais įsiprašo į rezervuotą „Žolyno svetainę“, mane šiek tiek paguodžia, kad čiuožinėjantys vyrai, sako, beveik nesiima lipti į Milžino kalną, tada ir man ne tiek apmaudu neužkilti Teidėn (nuo kurios vakarais, sako, matosi Afrikos šviesos), tai bent jau hokistiškai nuoseklu. Labai tikiuosi, kad sunkiau laipiojantiems hokitams seksis išlikti geriau nei gerai laipiojusiems gvančiams, tai įtilptų į hokiškąjį absurdo matmenį.

La Orotavos kavinaitėj sutikta britų pora su mumis eina iki Viktorijos sodų, nuo kurių – gražiausias vaizdas iki pat Puerto de la Kruso pakrantės; tolumoj matom į jūrą lyjančią plačią lietaus užuolaidą, ji iki čia ir neateis. Kalnų viršūnės padengtos rūku, žiba vaivorykštė, gatvėj stovi ir vaivorykštinis suoliukas (vėliau, Konstitucijos aikštėj, rasim ir trispalvį transseksualų suoliuką). Kopinėjam stačiom gatvėm, praeinam balkonų namą, opuncijų rasti nepavyksta, o rytoj sekmadienis, parduotuvės uždarytos. Kaip paaiškės sekmadienį, ne taip jau viskas ir uždaryta – sostinėj Tenerifės Santa Kruse (pavadintą nuo vietos, kurioj užkariautojai įsmeigė pirmąjį kryžių) rasime veikiantį turgų, čia bus ir opuncijų – jų dygliukai man susmigs į pirštus, o San Kristobal de la Lagūnoje, kur stabtelime visai prieš oro uostą, ir keistai pigių saldžių *churros*. Tenerifė netrukus vėl atrodys kaip sapnas, trumpas sąlytis žiemos nakty su hokistiška *estme*, kokį galbūt patyrė ir vieną vakarą tenykštėj gatvėj nugirstas tvirto sudėjimo, bet švelniai sūneliui kalbėjęs praeivis lietuvis: „Mamytei tai gal ir neverta sakyti apie tą sustojimą atsigerti. Tėčiui reikėjo atsipalaiduoti, buvau labai susierzinęs.“

– VYTAUTAS JURŠĖNAS –

Skaityti popieriuje – madinga. Prenumeruok!

Užsiprenumeruoti galima bet kuriame pašte arba internetinėje svetainėje *www.prenumeruok.lt*.
„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademinė knyga“, „Eureka!“ ir „Mint Vinetu“.

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė
(*gkazlauskaite@gmail.com*, 8 698 78 771).
Vertimai, „Skaitykla Nr. 5“ – Andrius Patiomkinas.
Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja – Zita Remeikienė.
Finansininkė – Danuta Churtasenko (8 652 87 978).
Redakcijos adresas Maironio g. 10, LT-01124 Vilnius.
El. paštas *satenai@gmail.com;* tinklalapis *www.satenai.lt.*
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760.

4 spaudos lankai. Indeksas 0109. Tiražas 819 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke
LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“.
Spausdino UAB „Respublikos“ spaustuvė,
M. Sleževičiaus g. 7, LT-06326 Vilnius.
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2023 m. suteikė 65 000 Eur paramą projektui „Vakarų fronte – kultūra“ (p. 11); 2024 m. Lietuvos kultūros taryba – 16 000 Eur paramą projektui „Pasaulio literatūros vertimai“, 7 900 Eur projektui „Skaitykla Nr. 5: literatūros kritika, refleksija, analizė“.

LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA
KPLA NARYS
LIETUVOS KULTŪROS TARYBA
9 771392 776033